

Hallituksen esitys eduskunnalle työperäistä hyväksikäyttöä koskevan lainsäädännön muuttamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia, liiketoimintakiellosta annettua lakia, pakkokeinolakia, julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettua lakia, vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettua lakia, julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annettua lakia, rikosrekisterilakia, palkkaturvalakia, työvoimapalveluiden järjestämisestä annettua lakia sekä yhdenvertaisuuslakia.

Kiskonnantapaista työsyRJintää koskeva rikoslain säännös korvattaisiin uudella kiskontaa työelämässä koskevalla säännöksellä. Uutena rikoksena säädettäisiin rangaistavaksi myös törkeä kiskonta työelämässä, josta tuomittaisiin vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettaisiin kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan työelämässä.

Liiketoimintakiellosta annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että liiketoimintakieltoon voitaisiin määrätä, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskontaan työelämässä tai törkeään kiskontaan työelämässä. Pakkokeinolakia muutettaisiin siten, että telekuuntelun mahdollistavien rikosten listaan lisättäisiin törkeä kiskonta työelämässä. Lisäksi ehdotetaan rikoslain muuttamisen johdosta tarvittavien muutosten tekemistä muuhun lainsäädäntöön.

Ehdotetuilla muutoksilla toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjaus työntekijöiden hyväksikäytön estämiseksi toteutettavasta rangaistuksien kiristämisestä. Lainmuutoksilla pantaisiin samalla myös täytäntöön työperäisen hyväksikäytön vastaiseen toimenpideohjelmaan kuuluva rikoslainsäädäntöä koskeva toimenpide.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan syksyllä 2026.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
1.1 Tausta	4
1.2 Valmistelu	5
2 Nykytila ja sen arviointi	6
2.1 Työperäinen hyväksikäyttö ilmiönä	6
2.1.1 Yleistä	6
2.1.2 Tilastotiedot ja ilmiökuva	8
2.2 Lainsäädäntö ja käytäntö	13
2.2.1 Työperäinen hyväksikäyttö	13
2.2.2 Oikeushenkilön rangaistusvastuu	28
2.2.3 Liiketoimintakiello	28
2.3 Kansainväliset velvoitteet ja EU-oikeus	29
2.4 Nykytilan arviointi	30
3 Tavoitteet	37
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	37
4.1 Keskeiset ehdotukset	37
4.1.1 Kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä	37
4.1.2 Oikeushenkilön rangaistusvastuu	38
4.1.3 Liiketoimintakiello	38
4.1.4 Pakkokeinolaki	38
4.1.5 Muu lainsäädäntö	38
4.2 Pääasialliset vaikutukset	39
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	46
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	46
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	50
6 Lausuntopalaute	53
6.1 Yleisesti lausunnoista	53
6.2 Kiskonta työelämässä	54
6.3 Törkeä kiskonta työelämässä	56
6.4 Muut kysymykset	58
7 Säännöskohtaiset perustelut	61
7.1 Rikoslaki	61
7.2 Laki liiketoimintakiellosta	69
7.3 Pakkokeinolaki	70
7.4 Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista	71
7.5 Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista	71
7.6 Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista	71
7.7 Rikosrekisterilaki	72
7.8 Palkkaturvalaki	72
7.9 Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä	73
7.10 Yhdenvertaisuuslaki	73

8 Voimaantulo	73
9 Suhde muihin esityksiin	73
9.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä	73
9.2 Suhde talousarvioesitykseen	73
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.....	74
LAKIEHDOTUKSET	81
1. Laki rikoslain 11 ja 47 luvun muuttamisesta.....	81
2. Laki liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	83
3. Laki pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta	84
4. Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 80 §:n muuttamisesta	85
5. Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 84 §:n muuttamisesta.....	86
6. Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain 47 §:n muuttamisesta	87
7. Laki rikosrekisterilain 6 b §:n muuttamisesta.....	88
8. Laki palkkaturvalain 5 a §:n muuttamisesta	89
9. Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 58 §:n muuttamisesta.....	90
10. Laki yhdenvertaisuuslain 3 §:n muuttamisesta	91
LIITTEET	92
RINNAKKAISTEKSTIT	92
1. Laki rikoslain 11 ja 47 luvun muuttamisesta.....	92
2. Laki liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	95
3. Laki pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta	96
4. Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 80 §:n muuttamisesta	97
5. Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 84 §:n muuttamisesta.....	98
6. Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain 47 §:n muuttamisesta	99
7. Laki rikosrekisterilain 6 b §:n muuttamisesta.....	100
8. Laki palkkaturvalain 5 a §:n muuttamisesta	101
9. Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 58 §:n muuttamisesta.....	102
10. Laki yhdenvertaisuuslain 3 §:n muuttamisesta	103

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on työmarkkinoiden vahvistaminen.

Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan ”Työntekijöiden hyväksikäytön estämiseksi kiristetään merkittävästi väärinkäytöksistä määrättäviä rangaistuksia ja tehostetaan valvontaa. Toteutetaan ainakin seuraavat uudistukset: Korotetaan työelämässä tapahtuvan hyväksikäytön rangaistavuutta korvaamalla nykyinen kiskonnantapaista työsyryntää koskeva pykälä kiskonnalla työelämässä ja törkeällä kiskonnalla työelämässä. Säädetään törkeän tekemuodon rangaistusminimiksi vankeusrangaistus. Muutetaan lainsäädäntöä niin, että edellä mainituista rikoksista voidaan rangaistuksen lisäksi määrätä tekijä liiketoimintakieltoon. Ulotetaan oikeushenkilön rangaistusvastuu kiskontaan ja törkeään kiskontaan työelämässä” (Hallitusohjelma, s. 204).

Työ- ja elinkeinoministeriö asetti syyskuussa 2023 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia työperäisen hyväksikäytön vastainen toimenpideohjelma (VN/24556/2023, TEM107:00/2023). Toimenpideohjelman (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:3) toimeenpanoa seuraamaan asetettiin poikkihallinnollinen ohjausryhmä. Toimenpideohjelma pohjautuu valtioneuvoston periaatepäätökseen työperäisen hyväksikäytön ehkäisemisen ja torjumisen strategiasta, joka hyväksyttiin 9.3.2023 (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:28).

Työperäisen hyväksikäytön vastainen toimenpideohjelma sisältää 33 toimenpidettä, jotka muodostavat viisi eri kokonaisuutta. Toimenpideohjelman mukaan hyväksikäytön torjuntaa tulee tehdä laajalla rintamalla, ja se vaatii useita erilaisia toimenpiteitä. Tällä esityksellä toteutetaan työelämässä tapahtuvan hyväksikäytön rangaistavuutta koskeva toimenpide 26, joka vastaa sisällöltään hallitusohjelmakirjausta. Muut toimenpiteet toteutetaan eri hankkeiden yhteydessä.

Oikeusministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö teettivät vakavaan alipalkkaukseen perustuvasta työntekijöiden hyväksikäytöstä ja siihen reagoinnista selvityksen, joka julkaistiin 4.4.2023 (Lauri Luoto – Tiina Turunen – Jalo Valtjus-Anttila – Jasmin Hannonen – Tatu Hyttinen – Natalia Ollus, Vakavaan alipalkkaukseen perustuva työntekijöiden hyväksikäyttö ja siihen reagointi. Rikosoikeudellinen selvitys. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19).¹ Selvityksessä tarkasteltiin erityisesti sitä, kuinka vakavaan alipalkkaukseen on mahdollista reagoida voimassa olevin rikoslain säännöksin ja pitäisikö rikoslakia kehittää, jotta alipalkkaukseen pystyttäisiin puuttumaan nykyistä tehokkaammin. Selvityksen johtopäätöksissä todettiin muun muassa, ettei alipalkkaustapauksiin soveltuva rikosoikeudellinen sääntelykokonaisuus muodosta erityisen systemaattista kokonaisuutta. Jatkoselvitystä myös oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamisesta rikoslain 36 luvun (769/1990) kiskontarikoksiin pidettiin perusteltuna.

¹ <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-606-4>

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriö asetti 23.9.2024 työryhmän valmistelevaan ehdotuksen työperäistä hyväksikäyttöä koskevista rikoslain muutoksista (VN/24196/2023-OM-11). Työryhmän tehtävänä oli arvioida työperäisen hyväksikäytön rikosoikeudellista sääntelyä ja valmistella väärinkäytöksistä määrättävien rangaistusten kiristämiseksi tarvittavat säännösehdotukset hallitusohjelmakirjauksen perusteella. Työryhmän tehtävänä oli valmistella myös rikoslakiin ehdotettavista muutoksista aiheutuvat muut lainsäädäntömuutokset. Työryhmän tuli laatia mietintönsä hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmä luovutti yksimielisen mietintönsä 6.6.2025. Työryhmän mietintö julkaistiin 25.6.2025 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:35). Mietintö löytyy seuraavasta linkistä:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-373-5>

Mietinnössään työryhmä ehdotti, että kiskonnantapaista työsyntymää koskeva rikossäännös korvattaisiin uudella säännöksellä nimeltään kiskonta työelämässä. Uutena rikoksena säädettäisiin rangaistavaksi myös törkeä kiskonta työelämässä, josta tuomittaisiin vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettaisiin kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan työelämässä.

Liiketoimintakiellosta annettua lakia ehdotettiin muutettavaksi niin, että liiketoimintakielloon voitaisiin määrätä, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskontaan työelämässä tai törkeään kiskontaan työelämässä. Pakkokeinolakia ehdotettiin muutettavaksi siten, että telekuuntelun mahdollistavien rikosten listaan lisättäisiin törkeä kiskonta työelämässä. Lisäksi ehdotettiin rikoslain muuttamisen johdosta tarvittavien muutosten tekemistä muuhun lainsäädäntöön.

Työryhmämietintö oli lausuntokierroksella 25.6.–31.8.2025. Lausuntoa pyydettiin 52 taholta, ja se saatiin 31 taholta. Lausunnon antoivat Akava, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Etelä-Suomen aluehallintovirasto (työsuojelun vastuualue), Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti (HEUNI), Helsingin kärjäoikeus, Helsingin poliisilaitos, Itä-Suomen aluehallintovirasto (työsuojelun vastuualue), Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitos, keskusrikospoliisi, Lounais-Suomen aluehallintovirasto (työsuojelun vastuualue), Lounais-Suomen poliisilaitos, Maahanmuuttovirasto (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Joutsenon vastaanottokeskus), Palvelualojen ammattiliitto PAM, Pohjois-Suomen aluehallintovirasto (työsuojelun vastuualue), Poliisihallitus, professori Minna Kimpimäki (Lapin yliopisto), Rikosseuraamuslaitos, Rikosuhripäivystys, sisäministeriö, STTK, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Suomen Asianajajat, Suomen Syyttäjäyhdistys ry, Suomen Tuomariliitto ry, työ- ja elinkeinoministeriö, yhdenvertaisuusvaltuutettu, Teollisuusliitto ry, Suomen Yrittäjät ry, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry ja Syyttäjälaitos.

Korkein oikeus, Suomen Poliisijärjestöjen Liitto SPJL ry, Tuomioistuinvirasto ja puolustusministeriö ilmoittivat, että niillä ei ole lausuttavaa.

Lausunnoista laadittu tiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:46) julkaistiin 6.10.2025. Lausuntopalautetta ja sen huomioon ottamista jatkovalmistelussa on selostettu jäljempänä lausuntopalautetta koskevassa osiossa 6. Lausuntotiivistelmä löytyy seuraavasta linkistä:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-341-4>

Lausuntokierroksen jälkeen hallituksen esitys on viimeistelty oikeusministeriössä.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Työperäinen hyväksikäyttö ilmiönä

2.1.1 Yleistä

Muun muassa työsuojeluviranomaisten käyttämän määritelmän mukaan työperäinen tai työvoiman hyväksikäyttö on toimintaa, jossa haavoittuvassa asemassa olevia ja oikeuksistaan tietämättömiä työntekijöitä riistetään taloudellisen edun saavuttamiseksi. Työperäinen tai työvoiman hyväksikäyttö viittaa esimerkiksi sellaisiin tapauksiin, joissa työntekijän työehdot ovat huonot, hänellä teetetään liikaa työtä, hän on alipalkattu tai työskentelee huonoissa taikka turvattomissa työoloissa niin, että hänellä on hyvin rajalliset mahdollisuudet muuttaa tilannetta. Hyväksikäytössä voi olla kyse lievemmästä työehtojen polkemisesta tai vakavammasta teosta, jolloin työntekijää on voitu harhauttaa, uhkailla tai pitää ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa (Anniina Jokinen – Natalia Ollus – Anna-Greta Pekkarinen, Katsaus työperäisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehitykseen Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 24 2022; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 10–11).

Ulkomaisessa kirjallisuudessa viitataan toisinaan työperäisen hyväksikäytön ”jatkumoon”, millä tarkoitetaan sitä, että hyväksikäytön muodot voivat olla hyvinkin erilaisia ja vaihdella vakavasta hyväksikäytöstä lievempiin hyväksikäytön muotoihin, joita voi ilmetä myös säällisessä työssä (engl. decent work, ks. esim. Klara Skrivankova, *Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation*. Joseph Rowntree Foundation 2010). Työperäinen hyväksikäyttö on siten yksittäistä toimintatapaa laajempi käsite, joka voi sisältää eriasteisia tekoja. Työperäisen hyväksikäytön vakavimmat muodot liittyvät rikoslain 25 luvun 3 §:ssä kriminalisoituun ihmiskauppaan ja sen törkeään tekomuotoon. Tämä esitys koskee ihmiskauppaa lievempää työperäistä hyväksikäyttöä, joka on tähän saakka voinut olla rangaistavaa esimerkiksi kiskonnantapaisena työsyryntänä, kiskontana tai törkeänä kiskontana.

Työperäiseen hyväksikäyttöön on liitetty myös sitä kuvaavia lähikäsitteitä, kuten alipalkkaus. Vaikka työperäisen hyväksikäytön muodot ovat moninaisia, niissä on yleensä katsottu esiintyvän alipalkkausta muodossa tai toisessa. Vakavissa tapauksissa palkka saatetaan pidättää kokonaan, ja lievemmissä tapauksissa työnantaja on saattanut esimerkiksi jättää maksamatta erilaisia lisiä tai korvauksia (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 18).

Tutkimuskirjallisuudessa myös alipalkkaukselle on annettu vaihtelevia merkityssisältöjä, jotka yleensä liittyvät sitovan työehtosopimuksen mukaisen palkan alittamiseen (esim. Matti Hautala, *Ulkomaalaisten alipalkkaus harmaan talouden ilmiönä Suomessa – oikeustapausanalyysi*. Selvitys 5/2020. Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö 2020). Vaikka alipalkkauksen käsitettä ei ole oikeuslähteissä tai tutkimuskirjallisuudessa vakiintuneesti määritelty, kirjallisuudessa sille on kiteytetty seuraavat tyypilliset tunnusmerkit: 1) Teko kohdistuu yleensä ulkomaalaisiin tai ulkomaalaistaustaisiin henkilöihin. 2) Siinä käytetään hyväksi uhrien tietämättömyyttä heille lainsäädännön ja muiden normien mukaan kuuluvista oikeuksista. 3) Uhrin taloudellinen tai muu riippuvuussuhde tekijään mahdollistaa hyväksikäytön. 4) Tekijä on usein suomalainen tai uhrin kanssa saman kansallisen tai kielellisen taustan omaava henkilö. 5) Tyypillisesti työsuhteen olemassaolo pyritään häivyttämään (Lauri Luoto – Tiina Turunen – Jalo Vajus-Anttila – Jasmin Hannonen – Tatu Hyttinen – Natalia Ollus, *Alipalkkauksen perustuva työperäinen hyväksikäyttö ja rikosoikeus – kiskonnantapaista työsyryntää, kiskontaa työelämässä vai vain kiskontaa?* Lakimies 3–4/2024, s. 411–436, 413–415).

Toinen työperäiseen hyväksikäyttöön yleisesti liitetty lähikäsite on pakkotyö. Pakkotyöllä on viitattu mihin tahansa työhön tai palveluun, jossa ihmisiä pakotetaan rangaistuksen uhalla tekemään työtä. Vuonna 1930 hyväksytyn ILO:n pakollista työtä koskevan yleissopimuksen 2 artiklan 1 kappaleen mukaan kyseistä sopimusta sovellettaessa on nimityksellä ”pakollinen työ” ymmärrettävä kaikenlaista työtä tai palvelusta, jota jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. Artiklan 2 kappaleessa todetaan se, mitä ”pakollisella työllä” ei tarkoiteta. Ulkopuolelle rajautuvat esimerkiksi sotapalvelukseen, eräisiin tuomioistuinratkaisuihin ja force majeure -tapauksiin liittyvät työt ja palvelukset (ks. kattavammin HE 103/2014 vp, s. 33–38).

Pakkotyön määritelmä on keskeinen, kun arvioidaan erontekoa ihmiskaupan ja muiden työperäisen hyväksikäytön muotojen välillä. Kansainvälinen työjärjestö ILO on kehittänyt työssään pakkotyön indikaattoreita, joiden avulla voidaan päätellä, onko tutkittavassa tapauksessa kyse mahdollisesti ihmiskaupasta. Indikaattoreita ovat haavoittuvan aseman hyväksikäyttö, harhaanjohtavien lupausten antaminen, liikkumisen rajoittaminen, eristäminen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta, pelottelu ja uhkailu, henkilöasiakirjojen takavarikointi, palkkojen pidättäminen, velkaorjuus, kohtuuttomat työ- ja elinolot sekä liiallinen ylityö (ILO Indicators of Forced Labour, esite 2012, suomennos TEM 2020; ks. myös HE 103/2014 vp, s. 34). Jos tapauksessa on läsnä jokin näistä tekijöistä, tulee arvioitavaksi, onko kyseessä ihmiskauppa. On kuitenkin huomattava, että työperäisestä ihmiskaupasta voi olla kyse myös, kun asianomistaja on saatettu muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin kuin pakkotyöhön.

Oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa rajanvetotekijänä pakkotyön ja muiden työperäisen hyväksikäytön muotojen välillä on pidetty sitä, onko hyväksikäytön kohteeksi joutuneella työntekijällä ollut työsuhteeseen tavanomaisesti liittyvä oikeus ja mahdollisuus kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa niiden suorittaminen (KKO 2022:2, kohta 14–16; Turun hovioikeuden päätös 19.7.2023 nro 478; Minna Kimpimäki, Ulkomaisten työntekijöiden hyväksikäyttö: ihmiskauppaa, kiskonnantapaista työsyryntää vai alipalkkausta? Lakimies 5/2021, s. 800; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 24).

Ilmiönä työvoiman hyväksikäyttö liittyy läheisesti muun muassa työnteon ja työehtojen rakenteelliseen murrokseen, talousjärjestelmien muutokseen sekä Euroopan unionin laajentumiseen viime vuosikymmenten aikana. Perinteisten työsuhteiden rinnalle on viime vuosina syntynyt uusia työnteon muotoja, kuten työnvuokrausta, kevytyrittäjyyttä ja nollatuntisopimuksia. Tiedossa on tapauksia esimerkiksi rakennusalalta, joissa ulkomaalaistaustaiset työntekijät toimivat tietämättään yrittäjän statuksella, vaikka työnteko näyttäisi täyttävän työsuhteisen työn tunnusmerkit. Taustalla on usein työnantajan taloudellisen hyödyn tavoittelu, sillä yrittäjä on velvollinen hoitamaan omat lakisääteiset maksunsa sen sijaan, että työnantaja hoitaisi ne. Lisäksi yrittäjät ovat työntekijän suojaksi tarkoitettun työoikeudellisen sääntelyn ulkopuolella (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 10–11).

Työperäinen hyväksikäyttö liittyy myös ulkomaisen työvoiman lisääntyneeseen käyttöön. Ulkomailta Suomeen tulleiden maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden määrä on Suomessa kasvanut koko 2000-luvun ajan. Samalla ovat lisääntyneet myös tietoon tulleet ulkomaalaistaustaisiin työntekijöihin kohdistuneet palkkaukseen ja työnteon ehtoihin liittyvät epäselvyydet ja väärinkäytökset. Työperäistä hyväksikäyttöä esiintyy etenkin siivous-, ravintola-, palvelu-, maatalous-, rakennus-, marjanpoiminta- ja puutarha-aloilla, ja alipalkkaus on sen muodoista yleisin. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden tietämättömyys omista oikeuksistaan on nähty keskeisimmäksi riskitekijäksi hyväksikäytölle. Hyväksikäyttöä mahdollistavat myös esimerkiksi epävarmat työsuhteet, työntekijän vaikea taloudellinen tilanne, riippuvuus työnantajasta erityisesti oleskeluluvan saamisen osalta, matala koulutustaso

sekä se, ettei työntekijä hallitse mitään työntekomaassa puhuttua kieltä (Anniina Jokinen – Natalia Ollus, ”Tuulikaapissa on tulijoita”: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivouspalvelualueilla. HEUNI Publication Series No. 76 2014, s. 114–127; ks. tutkimuksista ja selvityksistä laajemmin Luoto ym. 2024, s. 413–415; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 10–14).

Tässä esityksessä tehtävänä on ollut arvioida työperäisen hyväksikäytön rikosoikeudellista sääntelyä ja valmistella väärinkäytöksistä määrättävien rangaistusten kiristämiseksi tarvittavat säännösehdotukset hallitusohjelmakirjauksen (s. 204) perusteella. Työperäisellä hyväksikäytöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmiskauppaa lievempää työntekijöiden hyödyntämistä, joka ei täytä esimerkiksi pakkotyön määritelmää. Kyse on toisin sanoen ennen muuta palkkaukseen, lisien tai korvausten maksamiseen, työaikojen noudattamiseen ja työnteon ehtoihin liittyvistä väärinkäytöksistä, joissa hyödynnetään taloudellisen edun hankkimiseksi esimerkiksi työntekijän tietämättömyyttä omista oikeuksistaan. Kyse on näin ollen lähtökohtaisesti menettelystä, joka voi tulla nykyisin arvioituksi esimerkiksi rikoslain 36 luvun mukaisina kiskontarikoksina tai 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettuna kiskonnantapaisena työsyryntänä.

2.1.2 Tilastotiedot ja ilmiökuva

Tilastotietojen perusteella työperäisen hyväksikäytön yhteydessä mahdollisesti sovellettavien tunnusmerkistöjen käsittelymäärät ovat olleet vuosittain melko vähäisiä. Viranomaisten tietoon tulleiden rikosten, erityisesti kiskonnantapaisten työsyryntöjen, määrä on kuitenkin kasvanut viime vuosien aikana selvästi. Liiketoimintakiellon tai yhteisösakon määrääminen työperäisestä hyväksikäytöstä on erittäin harvinaista. Kiskontarikoksia, työsyryntää ja ihmiskauppaa koskevista tilastoista ei pysty päättelemään, miten suuri osa rikoksista vuosittain on liittynyt työperäiseen hyväksikäyttöön.

Saatavissa olevan tilastotiedon perusteella voidaan havaita, että valtaosa viranomaisten tietoon tulleista rikoksista ei päädy tuomioistuinkäsittelyyn. Asiassa ei toimiteta esitutkintaa, jos syytä epäillä -kynnys ei ylity. Sille, että asiaa ei lähetetä esitutkinnan jälkeen syyttäjälle, voi olla erilaisia syitä. Asiaa ei siirretä syyteharkintaan, jos tutkinnan perusteella rikosta ei ole tehty. Toisaalta syynä voi olla esimerkiksi se, että ketään ei voi panna teosta syytteeseen esimerkiksi sen takia, että syyteoikeus on vanhentunut. Tarkasteltavana olevasta poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta vain pieni osuus etenee tuomioistuimen käsittelyyn.

Taulukko 1. Kiskonnantapainen työsyryntä.

Vuosi	Esitutkinta-viranomais-ten tietoon tulleet	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyksi luettuja rikoksia	Hylät-tyjä syyt-teitä	Liiketoiminta-kiellot	Yhteisö-sakot
2014	36	29	7	12	0	0
2015	16	17	4	7	0	0
2016	62	6	2	2	0	0
2017	33	20	8	0	1	0

2018	36	8	3	1	0	0
2019	46	22	7	0	0	0
2020	58	8	6	3	0	1
2021	79	24	3	1	0	0
2022	108	68	5	3	0	0
2023	131	69	10	2	0	0

Taulukko 2. Kiskonta.

Vuosi	Esitutkinta- viranomaisten tietoon tulleet	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyksi luettuja rikoksia	Hylättyjä syyt- teitä
2014	13	10	2	4
2015	10	7	5	6
2016	8	7	6	3
2017	55	46	5	4
2018	7	4	40	1
2019	11	2	3	1
2020	4	6	0	2
2021	7	4	3	2
2022	8	6	4	2
2023	19	4	1	0

Taulukko 3. Törkeä kiskonta.

Vuosi	Esitutkinta- viranomaisten tietoon tulleet	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyksi luettuja rikoksia	Hylättyjä syyt- teitä
2014	15	13	9	25

2015	9	18	4	3
2016	8	10	5	6
2017	4	10	1	4
2018	9	5	2	2
2019	8	10	1	4
2020	10	6	5	5
2021	14	7	2	2
2022	17	4	2	0
2023	10	15	18	3

Taulukko 4. TyösyRJintä.

Vuosi	Esitutkinta- viranomaisten tietoon tulleet	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyksi luettuja rikoksia	Hylättyjä syyt- teitä
2014	64	39	13	15
2015	70	27	30	3
2016	59	31	8	7
2017	56	40	13	9
2018	53	40	18	5
2019	52	29	8	21
2020	43	35	7	6
2021	57	15	12	4
2022	70	27	9	9
2023	66	18	7	4

Taulukko 5. Ihmiskauppa.

Vuosi	Esitutkinta- viranomais- ten tietoon tulleet	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyksi luettuja rikoksia	Hylät- tyjä syytteitä	Liiketoiminta- kiellot	Yhteisö- sakot
2014	16	2	0	0	0	0
2015	23	7	5	0	0	0
2016	63	4	5	2	4	0
2017	71	5	0	3	0	0
2018	76	13	31	4	1	1
2019	69	10	5	0	0	0
2020	97	19	7	1	0	0
2021	106	1	1	3	0	0
2022	107	47	8	0	2	2
2023	139	48	9	2	0	0

Taulukko 6. Törkeä ihmiskauppa.

Vuosi	Esitutkinta- viranomais- ten tietoon tulleet	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyksi luettuja rikoksia	Hylättyjä syytteitä	Yhteisösakot
2014	4	0	0	4	0
2015	6	4	2	0	0
2016	5	3	1	0	0
2017	3	7	1	0	0
2018	3	2	1	0	0
2019	10	3	1	0	0
2020	12	18	0	2	0
2021	23	11	1	5	0

2022	45	15	3	16	0
2023	9	162	6	95	0

(Tilastokeskus: Rikos- ja pakkokeinotilasto; Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset.)

Työsuojeleviranomaiset tekivät vuonna 2023 yli 2 200 tarkastusta ulkomaalaista työvoimaa käyttäviin yrityksiin (Työsuojeleviranomaisen vuosikertomus, Työsuojeleviranomaisuus 2024). Työsuhteen vähimmäisehdoissa, kuten palkkauksessa ja työaika- ja noudattamisessa havaittiin vuosikertomuksen mukaan paljon puutteita. Palkkauksessa oli puutteita lähes puolella niistä tarkastuksista, joissa tätä asiaa arvioitiin. Usein kyse oli siitä, että peruspalkka oli liian pieni tai erilaisia lisä ei maksettu tai ne olivat liian pienet. Myös työaika-asiakirjoissa oli paljon puutteita.

Valvonnassa tuli vuosikertomuksen mukaan yhä useammin vastaan tilanteita, joissa työsuhte oli naamioitu yrittäjätöksi, esimerkiksi niin sanotuksi kevytyrittäjyydeksi. Ilmiö näkyi aiemmin erityisesti rakennus- ja palvelualoilla, mutta se on laajentunut myös teollisuuteen ja metsäalalle. Ilmiö on yhteydessä myös niin kutsuttuun pakkoyrittäjyyteen, jolla tarkoitetaan muun muassa sitä, että edellä mainittu statuksen vaihtaminen tehdään työntekijän tietämättä.

Viranomaisille, ministeriöille ja organisaatioille helmikuussa 2025 toteutettu Verohallinnon harmaan talouden ja talousrikollisuuden tilannekuvan toimituskunnan kysely selvitti viranomaisten ja organisaatioiden havaintoja toimintaympäristön muutoksista koskien harmaata taloutta ja talousrikollisuutta. Erityisesti vale- ja pakkoyrittäjyyttä oli havaittu aiempaa enemmän. Riski vale- ja pakkoyrittäjyyteen on kyselyn perusteella korkeampi ulkomaalaisilla työntekijöillä, joiden kielitaito on heikompi ja ymmärrys omista oikeuksista ja yritystoiminnan velvoitteista usein puutteellista. Kyselyn perusteella osa alihankkijoista esittää kevytyrittäjänä toimivia henkilöitä omina työntekijöinä. Myös kynnysrahan maksaminen työpaikasta on kyselyn mukaan yleistynyt. Ulkomaista työvoimaa on paljon työvoimavalttaisilla aloilla, kuten ravintola-, rakennus-, -siivous-, kauneushoito- ja kuljetusalalla sekä maataloudessa ja muussa kausityössä. Vale- ja pakkoyrittäjyyden lisäksi havaittiin muun muassa alipalkkausta ja pimeää palkanmaksua (Verohallinnon harmaan talouden ja talousrikollisuuden tilannekuvan toimituskunta 19.5.2025, Tilannekuva.²

Oikeusministeriössä on pyritty esityksen valmistelun aikana täydentämään tilastotietoja pyytämällä työperäisen hyväksikäytön ilmiökuvaa koskevaa tietoa aluehallintovirastoilta, keskusrikospoliisilta ja Helsingin poliisilaitokselta. Viranomaisten mukaan työperäinen hyväksikäyttö on ilmiönä viime vuosina lisääntynyt ja muuttunut aiempaa ammattimaisemmaksi. Viime vuosien aikana on havaittu myös työperäisen hyväksikäytön suhteellisen osuuden kasvua viranomaisten tietoon tulevassa ihmiskaupassa.

Viranomaisilta saatujen tietojen mukaan työperäisessä hyväksikäytössä käytetään tällä hetkellä samankaltaisia keinoja kuin aiemminkin, mutta myös uusia keinoja on ilmaantunut erityisesti työnteon viimeaikaisen murroskehityksen myötä, kun esimerkiksi perinteisen työsuhtedetyön rinnalle on muodostunut uusia työskentelyn tapoja. Aloista työperäistä hyväksikäyttöä esiintyy Suomessa tällä hetkellä etenkin siivous-, rakennus-, puutarha- ja hoiva-alalla. Toisaalta

² <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/ilmi%C3%B6tilannekuva/#toimintaymparistonmuutos2025>

kausityössä on ollut useita tapauksia. Perinteisinä keinoina tunnistetaan henkilön erehdyttäminen sekä hänen ymmärtämättömyytensä, vaikean tilanteensa tai esimerkiksi velkasuhteensa hyväksi käyttäminen. Yleistä on, että yli- tai sunnuntaityötä ei korvata rahalla tai vapaalla, mihin usein liittyy se, että työnantaja laiminlyö työaikakirjanpidon. Myös peruspalkka saattaa olla pienempi kuin työnantajaa sitova työehtosopimus edellyttäisi.

Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyy viranomaisten mukaan erilaisten laittomien maksujen perimistä eri vaiheissa hyväksikäyttöprosessia. Yleisesti tunnistettu ilmiö on niin sanotun kynnysrahan maksaminen, jotta hyväksikäytetty henkilö ylipäättään pääsee Suomeen työskentelyä varten. Kynnysrahalla tarkoitetaan vastikkeetonta tai vastikkeeseen nähden merkittävän epäsuhtaista maksua, jolla pyritään saamaan työpaikka ja oleskelulupa. Kynnysraha voi osoittautua tosiasiasa vastikkeettomaksi, jos kynnysrahan perinyt henkilö ei ole alun perinkään aikonut sitoutua työsopimukseen. Toisaalta lupaprosesseissa saatetaan käyttää välikätenä yrityksiä, joilla ei tosiasiasa olekaan liiketoimintaa tai johon Suomeen saapunutta työntekijää ei ole aikomustakaan sijoittaa.

Työnteon murros on luonut uusia työskentelyn muotoja ja niiden myötä työperäinen hyväksikäyttö ilmenee myös uudennaisilla tavoilla. Viranomaiset ovat tunnistaneet erityisesti vale- tai näennäisyrittäjäyysilmiön, jossa henkilön ja työnantajan välinen oikeussuhde tosiasiasa täyttää työsuhteen tunnusmerkistön, mutta hänen kanssaan on hänen tietämättään solmittu toimeksiantosopimus. Työnantaja voi tällä tavoin kiertää sekä työnantajalle kuuluvaa kuluriskiä että yleisiä työnantajavelvoitteita ja saavuttaa näin liiketaloudellista voittoa.

Työperäinen hyväksikäyttö ei aina tule viranomaisten tai muiden tahojen tietoon, koska sitä kokeneet työntekijät eivät eri syistä halua, uskalla tai osaa hakea apua. Työntekijät saattavat pelätä viranomaisia ja maasta karkottamista sekä työsuhteen loppumista, jos he valittavat työoloistaan. He eivät myöskään aina tiedä, mistä he voisivat saada apua, tai välttämättä tunnista olevansa hyväksikäytön uhreja. Ilmiön esiin tuloa estää myös se, että valvontaviranomaisten mahdollisuudet tunnistaa hyväksikäyttötapauksia voivat olla rajallisia. Työperäisestä hyväksikäytöstä osa onkin niin sanottua piilorikollisuutta eli rikoksia tai väärinkäytöksiä, jotka jäävät ainakin osin virallisten tilastojen ulkopuolelle (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 10). Tilastojen ja viranomaisilta saatujen tietojen perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että työperäinen hyväksikäyttö on viime aikoina sekä yleistynyt että muuttunut aiempaa monimuotoisemmaksi ilmiöksi. Kyse lienee ainakin osittain myös siitä, että työperäistä hyväksikäyttöä tulee aiempaa enemmän ilmi.

2.2 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.2.1 Työperäinen hyväksikäyttö

Työperäiselle hyväksikäytölle ei ole vakiintunutta ja tarkkarajaista oikeudellista määritelmää. Kuitenkin esimerkiksi palkkaturvalain (866/1998) 5 a §:n otsikkona on vakava työperäinen hyväksikäyttö. Pykälässä mainitaan erikseen rikoslain 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä, 36 luvun 6 ja 7 §:ssä sekä 47 luvun 3 ja 3 a §:ssä tarkoitetut rikokset. Työperäinen hyväksikäyttö voi tulla huomioiduksi useiden eri rikosnimikkeiden kautta riippuen esimerkiksi hyväksikäytön tekotavasta sekä teon kontekstista, seurauksista ja vakavuudesta. Hyväksikäyttö voi myös loukata useampia oikeushyviä eli rikosoikeudella suojeltavia intressejä.

Kiskonta

Oikeushyvien kautta tarkasteltuna työperäinen hyväksikäyttö voi loukata esimerkiksi perustuslain 15 §:n 1 momentissa turvattua omaisuuden suojaa. Hyväksikäyttö voi siten tulla

arvioitavaksi muun muassa rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaisena kiskontana. Rikoslain 36 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan kiskonnasta tuomitaan se, joka käyttämällä hyväksi toisen taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta jonkin sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen, on tuomittava kiskonnasta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Momentti sisältää niin sanotun esinekiskonnan perustunnusmerkistön.

Kiskontasäännökset suojaavat ennen kaikkea alisteisessa asemassa olevan varallisuutta. Kiskontarikoksilla pyritään ehkäisemään hädänalaisessa tai muutoin sopimuskumppaniaan heikommassa asemassa olevan henkilön taloudellinen hyväksikäyttäminen sopimussuhteessa (HE 66/1988 vp, s. 127–128; HE 64/2009 vp, s. 7).

Systematiikaltaan rikoslain 36 luvun 6 §:n 1 momentti rakentuu viidestä tunnusmerkistötekijästä: toisen taloudellisen tai henkisen riippuvuussuhteen hyväksi käyttämisestä, hyväksikäytön ajoittumisesta sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteyteen, taloudellisen edun hankkimisesta tai edustamisesta itselle tai toiselle, taloudellisen edun selvästä epäsuhtaisuudesta vastikkeeseen nähden ja tahallisuudesta. Jotta vastuu kiskonnasta tulisi kyseeseen, täytyy kaikkien edellytyksistä täyttyä.

Kiskonnan luonne rikoksena kiteytyy hyväksikäyttövaatimukseen. Tekijä käyttää hyväksi olosuhteita, joiden vuoksi asianomistaja ei kykene tasapuolisesti neuvottelemaan oikeustoimen ehdoista. Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää siis sitä, että tekijä on käyttänyt hyväksi asianomistajan taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta.

Taloudellinen tai muu ahdinko

Sitä, milloin kyse on kiskonnan tunnusmerkistössä tarkoitetusta taloudellisesta ahdingosta, arvioidaan tapauskohtaisesti. Olennaista on, että taloudellinen asema on heikentynyt siinä määrin, ettei hyväksikäytettävä pysty tasapuoliseen kaupankäyntiin tai muuhun oikeustoimeen. Taloudellinen ahdinko voi myös olla tilapäistä, kunhan se on olemassa tekohetkellä. Muu kuin taloudellinen ahdinko tarkoittaa kiskonnan tunnusmerkistössä tilannetta, jossa henkilö joutuu esimerkiksi hengen tai terveyden vaaraan, jota toinen henkilö käyttää taloudellisesti hyödyksi (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 36–37).

Riippuvainen asema

Kiskonnan tunnusmerkistö voi täyttyä, jos tekijä käyttää hyväksi asianomistajan riippuvaista asemaa. Tekijä voi käyttää hyväksi asianomistajan niin tekijästä kuin kolmannestakin riippuvaista asemaa. Riippuvuussuhteen perusta voi olla normatiivinen, kuten työsopimuksen perusteella syntyvä työnantajan ja työntekijän välinen suhde, tai tosiasiallinen, kuten kahden henkilön tuttavuuteen perustava suhde. Riippuvuussuhde voi perustua yksinomaan myös taloudellisiin seikkoihin. Riippuvuussuhde voi myös syntyä normatiivisten, toiminnallisten ja taloudellisten elementtien sekoituksena. Oikeuskäytännössä on katsottu, ettei taloudellisen ahdingon ja riippuvaisen aseman erottaminen toisistaan ole aina yksiselitteistä (KKO 2020:15, kohta 10; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 18, 35–37).

Ymmärtämättömyys

Ymmärtämättömyydellä tarkoitetaan kiskonnan tunnusmerkistössä sitä, että henkilöltä puuttuu kyky arvioida oikeustoimeen liittyvien seikkojen merkitys. Kyse voi olla yleisestä

arviointikyvyn heikkenemisestä, kuten dementiasta, tai tiettyyn erityisalueeseen liittyvästä ymmärtämättömyydestä. Ensimmäisessä tapausryhmässä on ennen kaikkea kyse henkilön psyykkiseen toimintakykyyn liittyvästä puutteesta, jonka ei kuitenkaan tarvitse olla luonteeltaan pysyvä. Jälkimmäisessä tapausryhmässä on usein samanaikaisesti kyse myös kokemattomuuden synnyttämästä ymmärtämättömyydestä (Kaarlo Hakamies, RL 36: Petos ja muu epärehellisyys, s. 1195–1259 teoksessa Tapio Lappi-Seppälä – Kaarlo Hakamies – Dan Helenius – Sakari Melander – Kimmo Nuotio – Timo Ojala – Ilkka Rautio, Rikosoikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2022, s. 1246).

Ajattelemattomuus

Kiskonnan tunnusmerkistö voi täytyä, jos tekijä on käyttänyt hyväksi asianomistajan ajattelemattomuutta. Ajattelemattomuudessa kiskonnan tunnusmerkistötekijänä on kiteytetysti kyse siitä, että asianomistaja suhtautuu välinpitämättömästi tai huolettomasti tekemäänsä sitoumukseen, vaikka on sinänsä tietoinen kaikista olennaisista seikoista, jotka vaikuttavat sitoumuksen sisältöön ja sen seurauksiin. Ajattelemattomuuden hyväksi käyttäminen voi kuitenkin johtaa kiskonnan soveltumiseen ainoastaan hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 40–42).

Ajattelemattomuus liitetään esimerkiksi humalatilaan, muuhun päihtymystilaan tai pelihimoon, jotka mahdollistavat taloudellisen hyväksi käyttämisen (KKO 2015:62, kohdat 7 ja 17). Usein ajattelemattomuus näyttäisikin liittyvän juuri tilapäiseen tajunnanhäiriöön, shokki- tai pakkotilaan tai vastaavaan, joita tekijä käyttää hyväksi. Ajattelemattomuus voi olla kuitenkin luonteeltaan myös pysyvämpää, ja esimerkiksi asianomistajan nuoruuden hyväksikäytön on tulkittu kuuluvan tunnusmerkistön piiriin (Hakamies 2022, s. 1246–1247).

Hyväksikäytön liityntä sopimukseen tai muuhun oikeustoimeen

Kiskonnan rangaistavuus edellyttää, että vastikkeeseen nähden epäsuhteessa oleva taloudellinen etu hankitaan tai edustetaan sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä. Se voi sisältyä itse sopimusehtoihin, mutta se voidaan saada myös sopimusneuvotteluissa tai muutoin sopimuksen tekemisen yhteydessä (HE 66/1988 vp, s. 139). Jos hyväksikäytöltä puuttuu tällainen liityntä sopimukseen tai muuhun oikeustoimeen, kiskonnan tunnusmerkistö ei täyty.

Taloudellisen edun hankkiminen tai edustaminen itselle tai toiselle

Kiskontarikokselle on tunnusomaista, että tekijä hankkii tai edustaa taloudellista etua itselleen. Kiskonta tulee kyseeseen kuitenkin myös silloin, kun taloudellinen etu hankitaan tai edustetaan toiselle, kuten esimerkiksi tekijän lähiomaiselle. On myös mahdollista, että asianomistaja tekee sopimuksen tekijän edustaman oikeushenkilön kanssa, jolloin oikeushenkilö saa tunnusmerkistössä tarkoitetun taloudellisen edun (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 45).

Lain esitöiden mukaan edun hankkiminen merkitsee edun lopullista haltuun ottamista. Edustamisella taas tarkoitetaan jostakin edusta sopimista, vaikkei etu välittömästi erääntyisikään suoritettavaksi. Lain esitöissä todetaan, että se voitaisiin sisällyttää sopimuksen ehtoihin, mutta se voitaisiin saada myös sopimusneuvotteluissa tai muutoin sopimuksen tekemisen yhteydessä. Kiskonta ei siten edellytä, että taloudellinen etu erääntyisi välittömästi maksettavaksi (HE 66/1988 vp, s. 139).

Hankittua tai edustettua taloudellista etua on pystyttävä vertaamaan suoritettuun vastikkeeseen eli vastasuoritukseen (KKO 2015:62, kohdat 7 ja 15). Taloudellisen edun tunnusmerkkiin

sisältyy käsitteellisesti se, että osapuolten suorituksille pitää pystyä osoittamaan ainakin jonkinlainen taloudellinen arvo. Muussa tapauksessa suorituksia ei ole mahdollista verrata toisiinsa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 45).

Taloudellisen edun selvä epäsuhtaisuus vastikkeeseen nähden

Kiskonta voi tulla kysymykseen vain, mikäli tekijän itselleen tai toiselle hankkiman taloudellisen edun ja vastasuorituksen välillä on selvä epäsuhta (KKO 2015:62, kohta 7). Mikäli taloudellisen edun ja siitä annetun vastikkeen välillä ei vallitse selvää epäsuhtaa, asiaa arvioidaan lähtökohtaisesti siviilioikeudellisenä riita-asiana. Vaatimus taloudellisen edun selvästä epäsuhtaisuudesta vastikkeeseen nähden liittyy siihen, että kiskonnin kriminalisoinnilla on tarkoitus puuttua vain karkeisiin väärinkäytöksiin vaihdantatilanteissa (HE 66/1988 vp, s. 131). Epäsuhtaisuuden arviointia ei kuitenkaan voida tehdä erillään kiskonnin muiden tunnusmerkistökäytöiden täyttymisen arvioinnista. Mitä vakavampaa hyväksikäyttö on ollut ja mitä useampia pykälässä mainituista olosuhteista on käytetty hyväksi, sitä pienempi taloudellinen etu voi olla selvässä epäsuhteessa vastikkeeseen nähden. Oikeustieteessä on katsottu, että kymmenissä euroissa mitattava taloudellinen etu voi olla selvässä epäsuhteessa suoritukseen nähden esimerkiksi silloin, kun käytetään hyväksi toisen hädänalaista tilaa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 46–47).

Törkeä kiskonta

Törkeästä kiskonnasta säädetään rikoslain 36 luvun 7 §:ssä. Jos kiskonnassa 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä, 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa, 3) rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa tai 4) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja kiskonta on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava törkeästä kiskonnasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Kiskonta kvalifioituu törkeäksi, jos siihen soveltuu vähintään yksi 7 §:ssä mainituista ankaroittamisperusteista (kvalifiointiperusteista) ja tekoa pidetään kokonaisuutena arvostellen törkeänä.

Törkeän kiskonnin ensimmäinen kvalifiointiperuste on, että kiskontateolla tavoitellaan huomattavaa hyötyä. Hyödyn huomattavuutta arvioidaan kiskonnassa objektiivisesta näkökulmasta (HE 66/1988 vp, s. 135, 140). Ratkaisussa KKO 2015:52 (kohta 10) on lisäksi katsottu, että lakia säädettyä tarkoituksena on ollut, että huomattavan hyödyn tunnusmerkin tulkinnan tulisi olla pitkälle samanlainen eri rikosten kohdalla.

Ratkaisussa KKO 2015:52 (kohta 15) 10 079,83 euron määräistä hyötyä ei pidetty vielä törkeän petoksen tunnusmerkistössä edellytetyllä tavalla huomattavana. Ratkaisussa KKO 2010:62 puolestaan 14 000 euroa pidettiin huomattavana taloudellisena hyötynä. Törkeää kavallusta koskevassa ratkaisussa KKO 2019:33 (kohdat 15–17) 17 333 euron rahavarojen kavaltamisen katsottiin koskevan suurta määrää varoja sekä aiheuttaneen asianomistajalle tämän olot huomioon ottaen erityisen tuntuva vahinkoa. Huomioiden tarkoitus yhdenmukaistaa huomattavan hyödyn tunnusmerkin tulkintaa eri rikoksissa, myös kiskonta- ja petosrikoksissa 17 000 euron määrää on pidettävä huomattavana taloudellisena hyötynä (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 53–54; Kimpimäki 2021, s. 802; Luoto ym. 2024, s. 431–432).

Törkeän kiskonnin toisen kvalifiointiperusteen mukaan kiskontateon kvalifioi, jos teolla aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa. Vahingon huomattava tuntuvuus arvioidaan objektiivisesti samalla tavoin kuin ensimmäisen kvalifiointiperusteen hyödyn huomattavuus. Samoin kuin huomattavasta taloudellisesta hyödystä on edellä todettu,

huomattavasta taloudellisesta vahingosta voi oikeuskirjallisuuden mukaan olla kyse, mikäli aiheutettu vahinko on 15 000–17 000 euron luokkaa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 55–56).

Vahingon erityinen tuntuvuus arvioidaan sen sijaan kuitenkin suhteessa uhrin omiin varallisuusoloihin (HE 66/1988 vp, s. 135, 140). Erityisen tuntuvuuden arviointi saa siten subjektiivisia piirteitä, sillä asianomistajan henkilökohtainen taloudellinen tilanne vaikuttaa siihen, voidaanko vahinkoa pitää erityisen tuntuvana. Petoksen yhteydessä 7 500–9 000 euron suuruisia vahinkoa pidetään usein sellaisena vahinkona, jota yksityishenkilön ollessa asianomistajana voi pitää kvalifiointiperusteen täyttävänä erityisen tuntuvana vahinkona. Pienituloisten kohdalla määrä voisi olla tätä pienempikin (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 55–56).

Kolmas ankaroitamisperuste liittyy kiskontarikoksen tekotavan erityiseen paheksuttavuuteen. Häikäilemättömyys ilmenee toisen taloudellisen tai muun ahdingon, riippuvaisen aseman, ymmärtämättömyyden tai ajattelemattomuuden hyväksi käyttämisen poikkeuksellisen räikeinä tapauksina. Rikoksentekijä voi käyttää hyväkseen paitsi oikeustoimen vastapuolen myös tälle läheisen henkilön erityisiä olosuhteita (HE 66/1988 vp, s. 140).

Neljäs ankaroitamisperuste eli erityinen suunnitelmallisuus kattaa muun muassa ammattimaisen tai tavanomaisen kiskonnan harjoittamisen tapaukset. Suunnitelmallisuus on kuitenkin edellä mainittua laajempi peruste, koska sellaista voi ilmetä myös ainutkertaisen kiskonnan yhteydessä. Erityinen suunnitelmallisuus voi ilmetä esimerkiksi rikoksen huolellisena valmisteluna ja sen ilmitulon välttämiseen tähtäävänä järjestelynä (HE 66/1988 vp, s. 140). Myös esimerkiksi menettelyn kesto kertoo suunnitelmallisuudesta, ja oikeuskäytännössä yli vuoden jatkunutta tekoa on jo pidetty suunnitelmallisena (Kristiina Koivukari – Heli Korkka-Knuts – Venus Mahmood – Sakari Melander, Ihmiskauppa ja sen lähirikokset. Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18, s. 217).

Kokonaistörkeysarvioinnin sisältö määräytyy ensisijaisesti kyseisen rikoksen ja rikostyyppin ominaispiirteiden perusteella. Teon pitämistä kokonaisuutena arvostellen törkeänä puoltaa se, jos siihen soveltuu useampi kuin yksi kvalifiointiperuste. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2020:15 (kohta 15) kiskonnan kokonaistörkeysvaatimus täyttyi sillä perusteella, että taloudellista hyötyä (24 800 euroa) oli pidettävä huomattavana ja rikos oli myös tehty erityisen suunnitelmallisesti. Oikeuskäytännössä törkeää kiskontaa on sovellettu myös silloin, kun tavoiteltu taloudellinen hyöty on ollut huomattava (objektiivisesta näkökulmasta arvioituna) ja teko samalla oli aiheuttanut erityisen tuntuva vahinkoa (subjektiivisesta näkökulmasta) asianomistajalle (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 58–59; ks. yleisesti kokonaistörkeysarvioinnista myös KKO 2013:57, kohdat 6–7; HE 66/1988 vp, s. 19).

Työsyryjintä

Rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan 1) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka 2) uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella, on tuomittava työsyryjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Työsyryntäsäännös suojaa ensi sijassa yhdenvertaisuutta (HE 151/2003 vp, s. 16). Lainsäädännössä olevien syrjintäkieltojen tarkoituksena on toteuttaa ihmisten oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun eri elämäalueilla. Syrjintäkieltojen valtiosääntöinen perusta on perustuslain 6 §:ssä, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä (HE 94/1993 vp, s. 25).

Työsyrynnässä on kyse erityiskriminalisoinnista rikoslain 11 luvun 11 §:n mukaiseen syrjintään nähden. Työsyryntäsäännös syrjäyttää erityissäännöksenä yleisen syrjintäsäännöksen. Yleisellä tasolla syrynnässä on kyse yhdenvertaisuutta loukkaavasta kohtelusta, jossa ihminen asetetaan muihin nähden erilaiseen tai epäedulliseen asemaan ilman hyväksyttävää syytä.

Rikoslain 47 luvun 3 §:n mukainen työsyryntäsäännös sisältää kuvauksen niistä tilanteista, joissa kiellettyä syryntää voi esiintyä. Nämä tilanteet ulottuvat työpaikkailmoittelusta palvelussuhteen päättymiseen asti. Lain esitöiden mukaan syryntätilanteet liittyisivät useimmiten työntekijöiden kohteluun työnantajan käyttäessä valtaansa tulkita palvelussuhteen ehtoja ja järjestellä töitä ja työmenetelmiä (HE 94/1993 vp, s. 170).

Syryntäsäännöksen soveltamiseen liittyy aina tietty vertailuasetelma, koska rangaistavuuden edellytyksenä on työnhakijan tai -tekijän asettaminen epäedulliseen asemaan. Lain esitöiden mukaan tavallisesti voidaan käyttää vertailukohtana muita työnhakijoita taikka työnantajan palveluksessa olevia toisia työntekijöitä, jotka työskentelevät samoissa tehtävissä tai muuten samanlaisissa oloissa kuin syryntä. Toisaalta rangaistavuus ei aina edellytä, että yksilöity vertailukohta olisi osoitettavissa saman työnantajan muiden työntekijöiden joukosta. Tällaista vertailukohtaa ei ole esimerkiksi silloin, kun työnantaja kohdistaa kurinpitotoimia koko henkilökuntaansa lailliseen työtaisteluun osallistumisen vuoksi. Säännöksen sanontaa ”epäedulliseen asemaan” voidaan myös soveltaa pitäen vertailun mittapuuna niitä työnhakijoita ja työntekijöitä, joita muut työnantajat kohtelevat lainmukaisesti ja tasapuolisesti. Kaikissa tapauksissa edellytetään kuitenkin, että työnhakija tai työntekijä joutuu objektiivisesti arvostellen epäedullisempaan asemaan kuin muut. Pelkkä erilainen kohtelu ei siten perusta rangaistavuutta (HE 94/1993 vp, s. 171).

Pykälässä tarkoitettu epäedulliseen asemaan saattaminen ei ole rangaistavaa, jos siihen on painava, hyväksyttävä syy. Yleensä tällaisen syyn olisi oltava tavalla tai toisella työhön liittyvä. Joissakin tapauksissa hyväksyttävä syy voisi sisältyä menettelyyn, jolla työnantaja tietoisesti pyrkii parantamaan erityistä suojelua tarvitsevien työntekijöiden asemaa muiden kustannuksella. Oikeuskirjallisuudessa ja esitöissä on katsottu, että esimerkiksi sukupuolten välistä tasa-arvoa edistämään pyrkivä niin kutsuttu positiivinen erityiskohtelu voi tietyissä tapauksissa ja lainmukaisesti toteutettuna poistaa erilaiseen asemaan asettamisen rangaistavuuden (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 24–25). Eriarvoisen kohtelun perusteen olisi kaikissa tapauksissa oltava painava. Tässä suhteessa työsyrynnän kriminalisointi eroaa rikoslain yleisestä syryntäkriminalisoinnista ja ilmentää tehostetun syryntäsuojan tarvetta tällä elämäalueella (HE 94/1993 vp, s. 171).

Epäedulliseen asemaan asettamisen on lisäksi täytynyt toteutua syryntäperusteella. Esimerkiksi pelkkä taloudellisen hyödyn tavoittelu ei välttämättä viittaa syryntäperusteeseen, jos työehtosopimuksen alittavaa palkkaa on maksettu koko henkilöstölle (HE 94/1993 vp, s. 171; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 24–25). Pykälän 1 kohdassa mainitaan sellaiset syryntäperusteet, jotka korostetusti työntekijän henkilöön liittyvinä ovat tavalla tai toisella työntekijän itsensä vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Pykälän 2 kohdan mukaan kiellettyjä syryntäperusteita ovat erilaiset kansalaisvapauksien käyttöön liittyvät seikat. Yhteistä pykälän 1 ja 2 kohdassa mainittujen syryntäperusteiden tulkinnalle olisi se, ettei rangaistavalta syrynnältä edellytetä nimenomaista, kyseisistä perusteista johtuvaa

syrijintätarkoitusta. Työnantajan tai tämän edustajan menettelyn motiivina voi olla esimerkiksi taloudellinen etu tai työn sujuvuuden turvaaminen, mutta siitä huolimatta esimerkiksi työntekijän irtisanominen raskauden takia olisi pykälän mukaan rangaistavaa. Tahallista ja 3 §:n mukaan rangaistavaa työsyrijintä voi olla kuitenkin vain silloin, kun tekijä on ollut tietoinen syrijintäperusteesta (HE 94/1993 vp, s. 171–172).

Kiskonnantapainen työsyrijintä

Rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettu rikossäännös kiskonnantapaisesta työsyrijinnästä suojaa työsyrijintäsäännöksen tapaan ensi sijassa yhdenvertaisuutta, mutta toisaalta se on laadittu nimenomaisesti heikomman osapuolen suojaksi ja heikommassa asemassa olevan hyväksikäyttämisen ehkäisemiseksi (HE 151/2003 vp, s. 10).

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaan, jos työsyrijinnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyrijinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiskonnantapaisen työsyrijinnan soveltaminen siis edellyttää, että työsyrijintää koskevan rikoslain 47 luvun 3 §:n tunnusmerkistö täyttyy. Kiskonnantapaisen työsyrijinnan soveltuminen edellyttää toisin sanoen aina syrijintäperusteen olemassaoloa. Kiskonnantapaisen työsyrijinnan nimike voi tulla soveltuvaksi työsyrijinnan tavoin työsuhteen aikana, työpaikkailmoittelun aikana ja työntekijän valinnassa (HE 151/2003 vp, s. 16–17).

Kiskonnantapaisen työsyrijinnan tunnusmerkistön täyttymiselle on vielä kaksi lisäedellytystä: huomattavan epäedulliseen asemaan asettaminen sekä työnhakijan tai työntekijän taloudellisen tai muun ahdingon, riippuvaisen aseman, ymmärtämättömyyden, ajattelemattomuuden tai tietämättömyyden hyväksi käyttäminen.

Säännöksen soveltuminen edellyttää ensinnäkin, että työnhakija tai työntekijä asetetaan huomattavan epäedulliseen asemaan, kun taas työsyrijintää koskevassa luvun 3 §:ssä edellytetään epäedulliseen asemaan asettamista. Kiskonnantapaisen työsyrijinnan soveltamiskynnys on siis tältä osin korkeammalla (HE 151/2003 vp, s. 17). Epäedullinen asema voi ilmetä esimerkiksi muihin työntekijöihin verrattuna huomattavasti alhaisemman palkan maksamisena tai epäasiallisina työaikoina.

Kiskonnantapaisen työsyrijinnan erottaa ihmiskaupasta se, että kiskonnantapaista työsyrijintäsäännöstä on esitöiden perusteella tarkoitettu sovellettavaksi lähinnä palkanmaksua ja työaikojen noudattamista koskevissa tilanteissa, kun taas ihmiskaupassa on kyse pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisesta (HE 103/2014 vp, s. 35). Huomattavan epäedullisen aseman voidaankin arvioida viittaavan ennen kaikkea alipalkan maksamiseen.

Säännöksessä on lueteltu tyhjentävästi, millaisten työntekijää koskevien olosuhteiden hyväksikäyttäminen riittää tunnusmerkistön täyttymiseen. Lain esitöiden mukaan taloudellisesta ahdingosta ja sen hyväksikäyttämisestä on kysymys esimerkiksi silloin, kun työntekijällä ei ole mahdollisuutta toimeentuloon ilman vaadittua työtä. Muun ahdingon hyväksikäyttämistä voi olla työntekijän sairaudesta johtuvan lääkkeiden tarpeen tai asunnottomuuden hyödyntäminen. Rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettulla taloudellisella tai muulla ahdingolla on yhteys ihmiskauppasäännöksessä mainittuun turvattomaan tilaan, jonka

edellyttämä ahdinko vaikuttaa kuitenkin vakavammalta kuin kiskonnantapaisessa työsyryrjinnässä tarkoitettu (HE 103/2014 vp, s. 13.)

Riippuvainen asema voi olla seurausta esimerkiksi sukulaisuus- tai perhesuhteesta, velkasuhteesta tai oleskelusta jossakin laitoksessa. Se voi myös olla huumausaineen käyttäjän riippuvuutta huumausaineen toimittajasta. Riippuvainen asema voi olla seurausta uhkauksesta paljastaa työnhakija tai työntekijä viranomaiselle esimerkiksi tehdyn rikoksen tai luvattoman maassa oleskelun vuoksi. Lisäksi riippuvainen asema voi syntyä esimerkiksi matkustusasiakirjojen luovuttamisella toiselle henkilölle. Rikoslain 47 luvun 3 a § ei edellytä sitä, että työnhakija tai työntekijä on riippuvuussuhteessa työnantajaan, vaan riippuvuussuhde voi olla olemassa myös toiseen henkilöön nähden (HE 103/2014 vp, s. 13.)

Ymmärtämättömyys liittyy ennen muuta ulkomaalaisen työntekijän työsuhteen ehtoihin ja työoloihin sekä Suomen työlainsäädäntöä koskevaan tietämättömyyteen ja kokemattomuuteen. Ymmärtämättömyys voi johtua myös siitä, että henkilö esimerkiksi vajavaisen kielitaidon vuoksi on kykenemätön arvioimaan tekemänsä työsopimuksen sisältöä ja merkitystä. Ajattelemattomuus rikoslain 47 luvun 3 a §:n yhteydessä tarkoittaa lähinnä sitä, että työnhakija tai työntekijä ei tule edes ajatelleeksi työsuhteen tarkempia ehtoja tai työoloja, koska on hyvillään saamastaan työstä ja sen mahdollisesti tuomista toimeentulon kohentumismahdollisuuksista. Tietämättömyys viittaa suoraan työoloja tai työehtoja koskevaan tietämättömyyteen (HE 103/2014 vp, s. 13.)

Säännöksen sanamuoto vastaa soveltuvin osin myös kiskontaa koskevan rikoslain 36 luvun 6 §:n sanamuotoa. Kiskonnantapaista työsyryrintää koskeva säännös on kuitenkin erityissäännös suhteessa kiskontaa koskevaan rikossäännökseen ja tulee näin ollen ensisijaisesti sovellettavaksi (HE 151/2003 vp, s. 16–17). Kiskonnantapaisen työsyryrjinnän säännökseen sisältyy toissijaisuuslauseke, jonka mukaan säännöstä ei sovelleta, jos teosta muualla laissa säädetään ankarampi rangaistus. Kiskonnantapaista työsyryrintää koskeva säännös syryäytyy toissijaisuuslausekkeen perusteella, jos tekoa olisi arvioitava esimerkiksi 36 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna törkeänä kiskontana, 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettuna ihmiskauppana tai sen törkeänä tekemuotona.

Petos

Petosäännökset suojaavat ennen kaikkea varallisuutta. Petosrikosten on tulkittu suojaavan myös taloudellisen vaihdannan edellyttämää luottamusta. Lain esitöiden mukaan rikoslain 36 luvun rikossäännösten tarkoituksena on luoda edellytyksiä tällaiselle luottamukselle oikeuselämässä ja siten turvata tavaroiden ja palvelusten vaihdantaa sekä taloudellisten ja oikeudellisten asioiden hoitamista myös toisen puolesta (HE 66/1988 vp, s. 128).

Rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä taikka toista vahingoittaakseen, erehdyttämällä tai erehdyttä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai sille, jonka eduista tällä on ollut mahdollisuus määrätä, on tuomittava petoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Petoksen rangaistavuuden edellytyksenä on se, että tavoiteltava taloudellinen hyöty on luonteeltaan oikeudetonta. Pykälän soveltaminen ei edellytä hyödyn saamista, vaan jo hyötymis- tai hyödyttämistarkoitus on riittävä. Petos on rangaistava myös vahingoittamistarkoituksessa tehtynä (HE 66/1988 vp, s. 131).

Petos tehdään erehdyttämällä vastapuolena oleva henkilö sopimuksen tekoon taikka johonkin suoritukseen joko sopimussuhteessa tai sen ulkopuolella. Petoksen edellytyksenä olevat perustunnusmerkit ovat tällöin erehdyttäminen, erehdys, erehdyksen vallassa suoritettu määräämistoimi ja siitä aiheutunut vahinko (HE 66/1988 vp, s. 128).

Rikoslain 36 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan petoksen tekotapoja ovat ensinnäkin joko toisen erehdyttäminen tai toisen erehdyksen hyväksikäyttäminen. Lain esitöiden mukaan erehdyttäminen voi olla paitsi valheellisen asianlaidan esittämistä myös muuta sellaista suhtautumista, joka asianomaisessa tilanteessa on omiaan johtamaan toista harhaan. Erehdyksen hyväksikäyttäminen rinnastetaan erehdyttämiseen. Petoksesta voidaan näin ollen tuomita esimerkiksi se, joka havaittuaan saavansa nostaa liikaa rahaa on jättänyt huomauttamatta tuosta maksuerehdyksestä (HE 66/1988 vp, s. 131).

Petoksen rangaistavuuden edellytyksenä on myös se, että erehtynyt erehdyksen seurauksena ryhtyy johonkin toimeen taikka jättää tekemättä jotakin, johon hän muuten olisi ryhtynyt. Tästä tekemisestä tai tekemättä jättämisestä olisi seurattava taloudellista vahinkoa erehtyneelle tai jollekin toiselle. Tekemättä jättäminen voisi ilmetä esimerkiksi siten, että velkoja erehdyksen vallassa luopuu laillisen saatavansa perimisestä (HE 66/1988 vp, s. 132).

Petoksessa edellytetään taloudellisen vahingon syntymistä. Taloudellinen vahinko on esitöiden mukaan ymmärrettävä rahan tai tavarann tappiota laajempänä käsitteenä. Vahinko voi ilmetä joko varallisuuden suoranaisena vähentymisenä tai taloudellisen edun saamatta jäämisinä. Jo rahan tai tavarann tappion syntymisen välitön vaarakin saattaa usein merkitä sellaista taloudellisen aseman todellista heikentymistä, että sitä voidaan pitää tunnusmerkistössä tarkoitettuna taloudellisena vahinkona, vaikka lopullinen tappio ei vielä olisikaan syntynyt (ks. HE 66/1988 vp, s. 132–133).

Rikoslain 36 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan petoksen yritys on rangaistava. Petoksen yrityksestä on kysymys siitä alkaen, kun jonkun henkilön erehdyttämiseen on ryhdytty.

Törkeä petos

Rikoslain 36 luvun 2 §:n mukaan törkeästä petoksesta on kyse silloin, jos petoksessa 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä, 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa, 3) rikos tehdään käyttämällä hyväksi vastuulliseen asemaan perustuvaa erityistä luottamusta tai 4) rikos tehdään käyttämällä hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa ja petos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä petoksesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Pykälän 2 momentin mukaan yritys on rangaistava.

Törkeä petos rakentuu neljästä kvalifiointiperusteesta. Niistä vähintään yhden on täyttyvä, jotta tekijä voitaisiin tuomita törkeästä petoksesta. Lisäksi petoksen on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, jotta kyse olisi törkeästä petoksesta.

Esitöiden mukaan ensimmäisen kohdan mukaan riittää, että huomattavaa hyötyä on tavoiteltu. Tosiasiallista hyödyn saamista ei petoksen tunnusmerkistössä edellytetä (HE 66/1988 vp, s. 135). Ensimmäisen kvalifiointiperusteen tarkoittamana huomattavana taloudellisena hyötynä on oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa pidetty myös törkeän petoksen yhteydessä vähintään 17 000 euroa tai sen ylittävää hyötyä. Myös törkeän petoksen yhteydessä hyödyn huomattavuutta arvioidaan objektiivisesta näkökulmasta (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 71).

Toisessa kohdassa taas vaaditaan, että petoksella tosiasiallisesti aiheutettu vahinko on ollut huomattavan suuri tai erityisen tuntuva. Hyödyn tai vahingon huomattavaa suuruutta arvioitaessa olisi sovellettava yleistä mittapuuta eli kysymys olisi objektiivisesta arviosta. Myös törkeässä petoksessa huomattavan vahingon määrä on asetettava samalle tasolle huomattavan taloudellisen hyödyn kanssa. Huomattavana taloudellisena vahinkona voidaan siten pitää ainakin 17 000 euron suuruista ja sitä suurempaa vahinkoa. Erityisen tuntuva vahinko voisi sitä vastoin olla petoksen uhrin näkökulmasta, vaikka se edellä mainitun perusteen mukaan ei olisikaan huomattavan suurta. Vahingon erityinen tuntuvuus arvioidaan toisin sanoen suhteessa uhrin omiin varallisuusoloihin. Oikeustieteessä on katsottu, että 7 500–9 000 euron suuruista vahinkoa voitaisiin pitää sellaisena vahinkona, joka yksityishenkilön ollessa asianomistajana täyttää kvalifointiperusteen (HE 66/1988 vp, s. 135, 140; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 72).

Törkeän petoksen kolmas kvalifointiperuste edellyttää vastuulliseen asemaan perustuvan erityisen luottamuksen hyväksikäyttöä. Vastuulliseen asemaan perustuvan erityisen luottamuksen hyväksikäyttöä voi lain esitöiden mukaan esiintyä esimerkiksi silloin, kun kysymys on tavalla tai toisella julkisen valvonnan alaisesta toiminnasta (HE 66/1988 vp, s. 135).

Toisen henkilön erityisen heikkouden tai muun turvattoman tilan hyväksikäyttö on puolestaan mahdollista esimerkiksi silloin, kun petoksen uhreiksi valitaan sairaita ja vanhuksia (HE 66/1988 vp, s. 135).

Korkein oikeus on katsonut arvioidessaan yleisesti kvalifointiperusteita ja kokonaistörkeysarvostelua, että joskus kvalifointiperusteen ilmenemistapa saattaa olla niin vahingollinen tai vaarallinen, että se jo sellaisenaan antaa aiheen arvioida rikoksen myös kokonaisuutena arvostellen törkeäksi.

Lievä petos

Rikoslain 36 luvun 3 §:n mukaan, jos petos, huomioon ottaen tavoitellun hyödyn tai aiheutetun vahingon määrä taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksenteijä on tuomittava lievästä petoksesta sakkoon.

Lain esitöiden mukaan lievän petoksen tyyppitapauksena pidetään vähäisiä ravintola- ja taksipetoksia sekä vastaavan tyyppisiä petoksia (HE 66/1988 vp, s. 136). Käytännössä lievää petosta sovelletaan lähtökohtaisesti silloin, kun tavoitellun hyödyn tai aiheutetun vahingon määrä jää alle 500 euron. Tavoitellun hyödyn ja aiheutetun vahingon määrä eivät kuitenkaan yksistään muuta rikosnimikettä lieväksi, vaan petoksen täytyy ollakseen lievä olla myös kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Lähtökohtaisesti tapauksia, joissa aiheutettu vahinko jää selvästi alle 500 euron, tuomitaan petoksina, jos esimerkiksi tekoon liittyy suunnitelmallisuutta (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 73).

Ihmiskauppa

Rikoslain 25 luvun 3 §:ssä säädetään ihmiskaupasta. Kyseisen pykälän 1 momentin mukaan se, joka 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla, 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä, 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön, pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin

olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupan kriminalisoinnille on esitettävissä ennen muuta perustuslain 7 §:n 1 momenttiin palautuvia henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen palautuvia perusteita. Säännöksen keskeisenä tarkoituksena on suojella ihmisen vapautta, joka on erottamattomasti henkilöön liittyvä oikeushyvä. Olennaisena suojattavana oikeushyvinä on myös asianomistajan itsemääräämisoikeus (KKO 2022:2, kohdat 14–16).

Ihmiskaupan määritelmä sisältää kolme osa-aluetta: teossa käytetyt keinot, eri tekotavat ja teon tarkoituksen. Jotta kysymys olisi 3 §:n 1 momentissa tarkoitusta ihmiskaupasta, tunnusmerkistön kaikkien kolmen osatekijän — keinojen, tekotavan ja tarkoituksen — on täyttyttävä. Lisäksi vaaditaan, että osatekijöiden välillä on oltava yhteys. Juuri momentissa tarkoitettujen keinojen on täytynyt johtaa momentin mukaisten tekotapojen käyttämiseen, jotta kysymys olisi ihmiskaupasta. Lisäksi tahallisuuden on ulotuttava kaikkiin osatekijöihin. Teon tarkoituksen kohdalla tahallisuusvaatimus on korkea: tekijän on täytynyt toimia nimenomaan toisen saattamiseksi momentin mukaisiin olosuhteisiin (HE 34/2004 vp, s. 92–93).

Teossa käytetyt keinot

Rangaistavana teossa käytettynä keinona mainitaan ensinnäkin toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen. Ihmiskaupan kohteen riippuvainen asema voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta taikka oleskelusta jossain laitoksessa. Riippuvaiseen asemaan henkilö voi joutua myös esimerkiksi silloin, jos uhataan paljastaa viranomaiselle hänen tekemänsä rikokset tai se, että hän oleskelee maassa luvottomasti. Samoin riippuvuus toisesta henkilöstä syntyy, jos ihmiskaupan kohde on joutunut luovuttamaan tälle passinsa tai muun tärkeän asiakirjan. Riippuvuussuhteen hyväksikäyttämisestä on kysymys myös silloin, kun henkilö saatetaan ihmiskaupan kohteeksi hyödyntämällä hänen lähiomaisensa riippuvaista asemaa. Turvattomassa tilassa henkilö voi olla esimerkiksi vaikean taloudellisen tilanteen, asunnottomuuden, vakavan sairauden, päihteiden käytön, nuoren iän tai pakolaisuuden vuoksi. Yleisesti sekä haavoittuvalla asemalla että turvattomalla tilalla viitataan tekijän ja uhrin väliseen epätasapainoiseen valta-asemaan ja siihen pohjautuvaan uhrin haavoittuvuuden hyväksikäyttöön (HE 34/2004 vp, s. 93; HE 103/2014 vp, s. 6).

Myös kohdassa 1 mainittu painostaminen yleensä liittyy tilanteeseen, jossa rikoksentekijä on painostettua vahvemmassa asemassa ja siihen perustuen voimakkaasti taivuttaa tätä. Painostamisen on oltava voimakkuudeltaan sellaista, että teko-olosuhteet ja rikoksen asianomistajan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen painostamisen voidaan katsoa vaikuttavan hänen tahdonmuodostukseensa. Painostaminen saattaa lähestyä 1 momentissa mainittua toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttöä. Painostamisen kohteet usein ovat sellaisessa asemassa tai tilassa, ja painostamisen voidaan arvioida olevan tuloksekasta nimenomaan sellaisessa asemassa tai tilassa oleviin kohdistettuna. Painostamista, kuten muitakaan momentin numeroiduissa kohdissa mainittuja keinoja, ei tarvitse käyttää alusta pitäen, vaan teko voi myöhemmin muodostua ihmiskaupaksi esimerkiksi toimintaan alun perin vapaaehtoisesti suostuneen halutessa lopettaa sen (HE 103/2014 vp, s. 50).

Toisena käytettynä keinona mainitaan toisen erehdyttäminen. Erehdyttämisellä tarkoitetaan myös erehdyksen hyväksikäyttämistä, joka esimerkiksi petosta koskevassa rikoslain 36 luvun 1 §:ssä on rinnastettu erehdyttämiseen. Erehdyttämisen on liityttävä kokonaisuuden kannalta olennaisiin seikkoihin. Esimerkiksi vähäinen poikkeama työstä luvatus palkasta ei vielä

merkitse sitä, että henkilöä olisi erehdytetty ja ihmiskaupan tunnusmerkistö täyttyisi (HE 34/2004 vp, s. 94).

Kolmantena käytettynä keinona mainitaan korvauksen maksaminen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle. Vaikka rikoksen nimike kansainvälisten asiakirjojen mukaisesti onkin ihmiskauppa, tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä, että henkilön hallinnan siirtämisestä maksettaisiin mitään korvausta. Toista määräysvallassaan pitävä luovuttaisi henkilön saamansa korvauksen vuoksi korvauksen maksajalle tai jollekin tämän käyttämälle välikädelle. Tässä tarkoitettusta korvauksesta olisi kysymys silloinkin, kun se luovutetaan jollekin muulle henkilölle kuin ihmiskaupan kohdetta vallassaan pitävälle, kunhan korvaus vaikuttaa niin, että tämä henkilö antaa suostumuksensa. Rangaistavuuden edellytyksenä on, että korvauksen antaminen on johtanut henkilön luovuttamiseen (HE 34/2004 vp, s. 94).

Neljäntenä mahdollisena tilanteena mainitaan se, että toista määräysvallassaan pitävä henkilö ottaa vastaan korvauksen ja antaa sen vuoksi suostumuksen henkilön hallinnan siirtämisestä, ja tämä johtaa henkilön luovuttamiseen.

Tekotavat

Tekotapoina mainitaan toisen ottaminen määräysvaltaan, värvääminen sekä luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen. Teon vakavuuden ja paheksuttavuuden kannalta ei niinkään ole ratkaisevaa merkitystä sillä, onko asianomistaja menettänyt vapautensa, vaan sillä, että hän on menettänyt mahdollisuuden toimia haluamallaan tavalla. Ihmiskaupan keinoilla luotu määräysvalta on asianomistajan psyykkistä kontrolloimista. Ulkonaisista seikoista ei aina voida päätellä asianomistajan joutuneen rikoksentehtijän määräysvaltaan. Psyykkisen kontrollin keinot eivät välttämättä näy ulospäin tai ilmene asianomistajan muuhun elämään liittyvinä rajoituksina. Alistaminen voi olla monitahoisempaa ja vaikeammin havaittavaa psyykkistä painostamista tai pakottamista, mistä syntyneen pelkotilan vuoksi uhri ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti (HE 34/2004 vp, s. 95; HE 103/2014 vp, s. 51; LaVM 15/2014 vp, s. 3).

Värvääminen tarkoittaa henkilön houkuttelemista tai pyytämistä ihmiskaupan kohteeksi. Värvääminen toteutuu vasta, kun henkilö suostuu tähän. Henkilön voidaan katsoa suostuneen ihmiskaupan kohteeksi vasta kun hän ryhtyy joihinkin tätä tarkoittaviin toimiin, esimerkiksi lähtee matkalle, jonka tarkoituksena on siirtyminen ulkomaille seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Sitä aikaisemmin kyseessä voi olla rangaistava yritys (HE 34/2004 vp, s. 95).

Henkilön voi luovuttaa ihmiskauppaa varten häntä vallassaan pitävä tai joku kolmas henkilö. Luovuttaminen voi tapahtua korvausta vastaan tai ilman sitä. Kuljettaminen tarkoittaa kaikenlaista henkilön siirtämistä paikasta toiseen kaikissa matkan vaiheissa, siis myös esimerkiksi saattamista lähtöpaikasta johonkin välietappiin. Henkilön vastaanottaminen koskee yhtä lailla matkan välivaiheessa kuin lopullisessa kohteessa tapahtuvaa vastaanottamista. Henkilön majoittaminen tulisi kysymykseen matkalla tai perille saavuttua (HE 34/2004 vp, s. 95).

Teon tarkoitus

Kolmantena osana momentin mukaisessa tunnusmerkistössä mainitaan teon tarkoitus. Sellaisia ovat henkilön saattaminen 20 luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön, pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseen liittyvä tarkoitus.

Tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä, että henkilö olisi vielä joutunut esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai pakkotyöhön. Riittävää on, että tekijällä on ollut tarkoitus saattaa hänet tällaisiin oloihin (HE 34/2004 vp).

Toisena teon tarkoituksena mainitaan tarkoitus saattaa henkilö pakkotyön kohteeksi. Kyse on tällöin työperäisestä ihmiskaupasta. Säännöksessä tarkoitettu pakkotyön käsite kattaa kaikenlaisen työn tai palvelun, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltain henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut (HE 34/2004 vp, s. 97).

Neljäntenä teon tarkoituksena mainitaan henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden käsitteen voidaan katsoa riippuvan ajankohdasta ja kulttuurista. Tällaisina olosuhteina voidaan pitää ainakin niitä orjuuteen verrattavia järjestelmiä ja käytäntöjä, jotka on mainittu Yhdistyneissä kansakunnissa vuonna 1956 hyväksytyssä lisäsopimuksessa orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta (SopS 17/1959). Ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet voivat liittyä myös työperäiseen ihmiskauppaan ja kysymys voi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa henkilö joutuu tekemään huomattavia ylityötunteja vähäisellä palkalla tai ilman palkkaa huonoissa työolosuhteissa, mutta jossa pakkotyön tunnusmerkit eivät täyty (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18, s. 39). Ihmiskauppasäännöksen soveltuminen työperäiseen hyväksikäyttöön ei siis välttämättä edellytä, että asianomistaja on saatettu nimenomaisesti pakkotyöhön.

Pykälän 3 momentin mukaan ihmiskaupan yritys on rangaistava. Ihmiskaupan tunnusmerkistö toteutuu melko aikaisessa vaiheessa, sillä täytetyn teon rangaistavuus ei edellytä, että henkilö on tosiasiaa jo joutunut esimerkiksi prostituoiduksi tai pakkotyöhön. Yrityksen rangaistavuus ulottuu tätä kauemmaksi, mistä esimerkkinä voidaan mainita tuloksettomaksi jäänyt henkilön ostamisen yritys (HE 34/2004 vp, s. 99).

Törkeä ihmiskauppa

Rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä säädetään törkeän ihmiskaupan kvalifiointiperusteista. Säännöksen 1 momentin 1 kohdan mukaan ihmiskaupan kvalifioi törkeäksi ensinnäkin se, jos ihmiskaupassa käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta. Ei siis edellytetä, että 3 §:n mukaisten keinojen, kuten toisen riippuvaisen aseman hyväksikäyttämisen, lisäksi olisi käytetty vakavampia keinoja, vaan riittää, että vakavampia keinoja on yksinäänkin sovellettu (HE 34/2004 vp, s. 101).

Toisena mahdollisena kvalifiointiperusteena mainitaan 2 kohdassa se, että ihmiskaupparikoksella aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä. Perusteen soveltaminen edellyttää tällaisen seurauksen syntymistä. Aiheutettu erityisen tuntuva henkinen tai ruumiillinen kärsimys voi johtua esimerkiksi siitä, että ihmiskaupan uhri on joutunut poikkeuksellisen laajan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, erityisen näännyttävään pakkotyöhön tai poikkeuksellisen huonoihin asumisoloihin (HE 34/2004 vp, s. 102–103).

Kolmantena kvalifiointiperusteena mainitaan 3 kohdassa se, että rikos kohdistuu kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt. Kuten 3 §:stä ilmenee, alle 18-vuotiaan ollessa kysymyksessä ihmiskaupan tunnusmerkistö ei edellytä, että olisi käytetty mitään epäasiallisia keinoja. Pelkkä alle 18 vuoden ikä ei riitä teon arviointiin törkeäksi, vaan teon on oltava lisäksi kokonaisuutena arvostellen törkeä. Ankaroittamisperuste soveltuu myös rikoksiin, jotka ovat kohdistuneet

henkilöihin, joiden kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt. Tällainen itsensä puolustamisen kyvyn olennainen heikentyminen voi liittyä esimerkiksi henkilön vammaan (HE 34/2004 vp, s. 103; LaVM 4/2004 vp, s. 8).

Neljäntenä kvalifiointiperusteena mainitaan 4 kohdassa, että rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa.

Kaikissa tapauksissa edellytetään lisäksi sitä, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Pykälän 2 momentin mukaan törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Pykälän 3 momentin mukaan yritys on rangaistava. Törkeästä ihmiskaupasta on tuomittava vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Kiristys

Rikoslain 31 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan se, joka muulla kuin 1 §:ssä tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksentekijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta, on tuomittava kiristyksestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Pykälän 2 momentin mukaan yritys on rangaistava.

Kiristämistyyppisissä rikoksissa tekotapana on kiskominen, joka tarkoittaa sitä, että kiristämisen kohteeksi joutunut henkilö pakotetaan luovuttamaan omaisuutta tai muuten päättämään omaisuuden tai edun siirtämisestä rikoksentekijälle. Kiristyksestä rangaistaan henkilöä, joka muulla kuin ryöstösäännöksessä (31 luvun 1 §) tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksentekijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta (HE 66/1988 vp).

Kiristys voidaan toteuttaa esimerkiksi uhkaamalla toista joskus myöhemmin tehtävällä väkivallalla tai sellaisella rikoksella, joka ei sisällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Kiristys voi tapahtua myös esimerkiksi uhkaamalla paljastaa uhattua koskeva vahinkoa tai kärsimystä aiheuttava taikka muunlainen haitallinen tieto jollekin kolmannelle henkilölle, esimerkiksi uhatun aviopuolisolle, työnantajalle tai ystävälle. Kiristysrikoksen toteuttaa myös se, että toinen pakotetaan luovuttamaan rahaa uhkaamalla ilmiantaa tämä jostakin rikoksesta. Kiristyksessä käytettävän uhkauksen ei siis välttämättä tarvitse olla oikeudenvastainen. Uhkauksen ei myöskään tarvitse kohdistua siihen henkilöön, johon uhkauksella pyritään vaikuttamaan (HE 66/1988 vp, s. 100).

Kiristyksellä tavoitellun taloudellisen edun on oltava sellainen, johon joko rikoksentekijällä itsellään tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta. Oikeuskirjallisuudessa taloudellisella edulla ymmärretään ensi sijassa rahaa joko käteisenä tai tilillä olevina varoina. Toisentyypinen uhrattava taloudellinen etu on kysymyksessä silloin, kun taivutaan epäedullisiin sopimuksiin. Tässä voidaan mainita sellainen työsopimus, jossa korvaus sovitaan selvästi vastaavasta työstä maksettavaa käypää palkkatasoa suuremmaksi (Heli Korkka-Knuts – Dan Frände – Markus Wahlberg, Kiristys, teoksessa Keskeiset rikokset. 5., uudistettu painos. Edita 2023, s. 604–605).

Törkeä kiristys

Rikoslain 31 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan, jos kiristyksessä 1) uhataan vakavanlaatuisella rikoksella, joka vaarantaisi toisen hengen tai terveyden tai aiheuttaisi huomattavaa vahinkoa toisen omaisuudelle, 2) rikoksentekijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä

heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa, 3) taloudellinen etu, josta toinen pakotetaan luopumaan, on erittäin arvokas tai 4) aiheutetaan rikoksen uhrille tämän olot huomioon ottaen erityisen tuntuva taloudellista vahinkoa ja kiristys on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä kiristyksestä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Pykälän 2 momentin mukaan yritys on rangaistava.

Kiristystä voidaan pitää törkeänä vain silloin, kun teko täyttää jonkin edellä tarkoitetuista edellytyksistä ja on lisäksi myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaisarvostelussa painavimpia seikkoja ovat uhkauksen laatu ja voimakkuus, mutta huomiota on samalla kiinnitettävä myös rikoksella tavoiteltuihin taloudellisiin etuihin sekä sen aiheuttamiin menetyksiin ja vahinkoihin (HE 66/1988 vp, s. 101).

Pakottaminen

Rikoslain 25 luvun 8 §:n mukaan se, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, pakottamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Pakottamissäännös muistuttaa kiristysten tunnusmerkistöä, mutta eroaa kiristyksestä siinä, että pakottamissäännöksellä suojataan ihmisen toimintavapautta yleensä. Pakottamissäännöksen soveltamisala ei sinänsä liity taloudellisiin etuihin kuten kiristyksessä, vaan pakottamisella pyritään saamaan toinen ”tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin”. Erityissäännöksenä kiristyssäännös kuitenkin syrjäyttää pakottamista koskevan yleissäännöksen (HE 66/1988 vp, s. 100).

Pakottamisen on tapahduttava väkivallalla tai uhkauksella. Väkivallan ei tarvitse olla väkivaltarikoksena rangaistavaa eikä uhkauksen merkitä henkilöön kohdistuvalla väkivallalla uhkaamista. Hyvin monet oikeudettomat painostuskeinot tulevat kysymykseen, myös taloudelliset. Pakottaminen on mahdollista myös uhkaamalla tehdä jotakin pahaa taivutettavan läheiselle henkilölle. Olennaista on se, että painostuskeinolla voidaan vaikuttaa toisen tahtoon siten, että hän tekee tai sietää jotakin pakottajan tahtomaa tai tällaisen pakon vuoksi jättää tekemättä itse tahtomansa (HE 94/1993 vp, s. 111).

Pakottamisen on tapahduttava oikeudettomasti. Oikeudettomuus koskee pakotuskeinoa, sitä mihin pakotetaan tai näiden suhdetta. Oikeudettomuutta on tulkittava nimenomaan siten, onko kiellettyä käyttää nimenomaan sitä pakotuskeinoa, jota on käytetty, juuri sen suhtautumisen aikaan saamiseksi, jota on tavoiteltu (HE 94/1993 vp, s. 111).

Pakottamista koskeva säännös on yleissäännös, joka syrjäytyy aina, jos teosta on muualla laissa säädetty ankarampi rangaistus.

Työaika-suojelurikos

Rikoslain 47 luvun 2 §:ssä säädetään työaika-suojelurikoksesta. Pykälän mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta 1) työntekijän vahingoksi laiminlyö työaika- tai vuosilomakirjanpidon, pitää sitä väärin, muuttaa, kätkee tai hävittää sen taikka tekee sen mahdottomaksi lukea tai 2) menettelee työaika- tai vuosilomalainsäädännössä rangaistavaksi säädetyllä tavalla työsuojeluviranomaiselta saadusta kehotuksesta, määräyksestä tai kiellosta huolimatta, on tuomittava työaika-suojelurikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Työaika-suojelurikokseen voi syyllistyä kahdella tavalla. Kiellettyä on ensinnäkin työaika- tai vuosilomakirjanpidon laiminlyönti tai siihen liittyvät muut säännöksessä luetellut väärinkäytökset. Toisekseen rangaistavaa on työaika- tai vuosilomalainsäädännössä rangaistavaksi säädetyllä tavalla toimiminen siitä huolimatta, että työsuojeluviranomainen on antanut kehotuksen, määräyksen tai kiellon. Rangaistavuus on tässä yhteydessä sidottu työsuojeluviranomaisen aiemmin antamaan toisintoimimisvelvoitteeseen. Työaika-kirjanpitoa koskeva teko on rangaistava vain silloin, kun se on tehty työntekijän vahingoksi. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että esimerkiksi työntekijöiden omasta tahdosta tehty ylityö, josta on maksettu asianmukainen korotettu palkka, ei olisi tapahtunut työntekijöiden vahingoksi. Toisaalta työntekijän oma suostumus ei yksin riitä poistamaan työturvallisuutta loukkaavan teon oikeudenvastaisuutta, vaikka se voidaankin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 75–76).

2.2.2 Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Rikoslain 47 luvun 9 §:n mukaan työturvallisuusrikokseen ja kiskonnantapaiseen työsyryntään sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Rikoslain 25 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Rikoslain 36 luvun 9 §:n mukaan tämän luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuun petokseen sekä törkeään petokseen silloin, kun se on tehty mainitussa momentissa säädetyllä tavalla, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, sovelletaan myös tämän luvun 1 ja 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen, jos teko on unionin taloudellisiin etuihin kohdistuvien petosten torjunnasta rikosoikeudellisin keinoin annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2017/1371 3 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu unionin taloudellisiin etuihin vaikuttava petos.

2.2.3 Liiketoimintakiello

Liiketoimintakiellon tarkoituksesta säädetään kiellosta annetun lain (1059/1985) 1 §:ssä. Sen mukaan sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi voidaan määrätä liiketoimintakiello siten kuin kyseisessä laissa säädetään.

Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan kieltoon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, 1) jos hän on liiketoiminnassa muusta kuin maksukyvyttömyydestä johtuvasta syystä olennaisesti laiminlyönyt siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia; tai 2) jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä. Lisäedellytyksenä on, että hänen toimintaansa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojien, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

Pykälän 2 momentin mukaan laiminlyöntien olennaisuutta 1 momentin 1 kohdan mukaan arvioitaessa on otettava huomioon erityisesti laiminlyöntien suunnitelmallisuus, kesto ja toistuvuus sekä laiminlyönneistä aiheutuneiden vahinkojen ja niillä tavoitellun taloudellisen hyödyn määrä.

Pykälän 3 momentin mukaan lisäksi liiketoimintakielloon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syyllistynyt tiettyihin rikoksiin, kuten ihmiskauppaan, törkeään ihmiskauppaan tai kiskonnantapaiseen työsyryntään.

Pykälän 4 momentin mukaan henkilön toimintaa 1 momentin nojalla kokonaisuutena arvioitaessa voidaan huomioon ottaa myös Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa

henkilölle määrätty kielto harjoittaa liiketoimintaa tai osallistua liiketoimintaan, jos kiellon perusteena on mainitussa momentissa tarkoitettua vastaava laiminlyönti tai rikollinen menettely, samoin kuin henkilön syyllistyminen edellä tarkoitettussa valtiossa mainitun momentin 2 kohdassa tarkoitettua vastaavaan rikolliseen menettelyyn

2.3 Kansainväliset velvoitteet ja EU-oikeus

Työperäistä hyväksikäyttöä koskevan sääntelyn taustalla vaikuttaa monia kansainvälisiä sopimuksia ja EU-oikeudellisia instrumentteja. Kansainväliset velvoitteet liittyvät erityisesti työperäisen ihmiskaupan torjuntaan. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) alaisen Kansainvälinen työjärjestön (ILO) pakollisen työn vastainen yleissopimus (SopS 44/1935) tuli Suomessa voimaan vuonna 1937. Yleissopimuksessa pakollisen työn määritelmä kattaa kaikenlaisen työn tai palveluksen, jota jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut. ILO:n kehittämiä pakkotyön indikaattoreita on käsitelty edellä osiossa 2.1.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 4 artiklassa määrätään orjuuden ja pakkotyön kiellosta. Sopimusta valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on antanut oikeuskäytäntöä ihmiskaupasta pakkotyötarkoituksessa (esim. Chowdury ym. v. Kreikka, 21884/15, 30.3.2017).

Vuosituhaten vaihteen alussa astui voimaan YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen sopimus, joka tunnetaan myös Palermon sopimuksena (SopS 20/2004), ja sen ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja (SopS 71/2006). Palermon sopimuksen lisäpöytäkirja sisältää ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteen, ja se on luonut pohjan laajemmalle ihmiskaupan ja sen lähirikosten vastaiselle lainsäädännölle.

Vuonna 2012 Suomessa tuli voimaan Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43/2012). Yleissopimuksen avulla pyritään suojaamaan ihmiskaupan uhrien ihmisoikeuksia sekä varmistamaan ihmiskaupparikosten tehokas tutkinta ja syyttäminen. Siinä myös määritellään peruseriaatteen uhrien ja todistajien suojelemiselle ja auttamiselle. Yleissopimuksen erityisenä lisäarvona suhteessa muihin kansainvälisiin ihmiskauppaa koskeviin asiakirjoihin on pidetty sen ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa ja uhrien suojelua koskevaa painotusta.

Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo asiantuntijaryhmä GRETA. GRETA:n maakohtaisissa arviointiraporteissa analysoidaan kyseisen maan ihmiskaupan vastaisia toimenpiteitä ja niitä koskevaa tilannetta, ja raporteissa on myös ehdotuksia siitä, miten yleissopimuksen täytäntöönpanoa voidaan vahvistaa. Viimeisimmästä Suomea koskevasta arviointikierroksesta laaditussa raportissa vuonna 2024 GRETA suositti muun muassa varmistamaan, että kaikissa ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttävissä tapauksissa, myös työperäisen hyväksikäytön yhteydessä, tapaukset tunnistetaan ihmiskaupaksi ja käsitellään tehokkaasti (GRETA 2024, Third evaluation Report: Finland. Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings).

Euroopan unionin toiminnasta annetun sopimuksen (SEUT) lähentämistoimenpiteitä koskevassa 83(1) artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 5(3) artiklassa on ihmiskauppaa koskevia määräyksiä. EU-oikeudessa on pyritty yhdenmukaistamaan jäsenvaltioiden ihmiskaupan vastaisia toimenpiteitä vuoden 2002 puittepäätöksellä 2002/629/YOS ja sen korvanneella direktiivillä (2011/36/EU) ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta. Direktiivi sisältää määräyksiä esimerkiksi ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja auttamisesta. Ihmiskauppadirektiivi sisältää varsinaisen

kriminalisointivelvoitteen, mutta Suomen ihmiskauppaa koskeva rikoslain 25 luvun 3 §:n mukainen kriminalisointi perustuu direktiiviä edeltäneeseen puitepäätökseen ja Palermion sopimuksen ihmiskauppaa koskevaan lisäpöytäkirjaan.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1712 ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta on hyväksytty kesällä 2024. Direktiiviä 2011/36/EU muutettiin, jotta voitaisiin puuttua ihmiskaupan uusiin suuntauksiin ja Euroopan komission havaitsemiin puutteisiin sekä tehostaa edelleen toimia tällaisten rikosten torjumiseksi. Ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin sääntely koskee muun muassa ihmiskaupan uhrien tarjoamien palveluiden käyttöä koskevaa kriminalisointivelvoitetta, tietojenkeruujärjestelmää, kansallisia mekanismeja, joiden tarkoituksena on ihmiskaupan uhrien varhainen tavoittaminen ja tunnistaminen, sekä ihmiskaupan uhreille tarjottavaa erikoistunutta apua ja tukea. Muutosdirektiivi on Suomessa tällä hetkellä täytäntöönpanovaiheessa (OM002:00/2025).

Ihmiskauppaa lievempää työperäistä hyväksikäyttöä säännellään EU-tasolla ensinnäkin lähetettyjä työntekijöitä koskevalla direktiivillä (1996/71/EY), jonka tarkoituksena on torjua niin sanottua sosiaalista polkumyyntiä (engl. social dumping). Direktiivin nojalla lähetettyjen työntekijöiden työsuhteissa sovelletaan samoja keskeisiä vähimmäisehtoja kuin työskentelymaan omien työntekijöiden työsuhteissa. Sääntelyn tarve perustui havaintoihin siitä, että matalan palkkatason maista lähetettyihin työntekijöihin sovellettiin esimerkiksi palkkausta koskevia huonompia työehtoja kuin korkean palkkatason työskentelymaan kansalaisiin.

Yhdenvertaisuuden turvaamiseksi ja syrjinnän torjumiseksi on annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 492/2011, jossa kielletään esimerkiksi jäsenvaltion kansalaisen asettaminen kansalaisuuden perusteella eri asemaan kotimaisiin työntekijöihin verrattuna. Kansalliseen syrjinnän vastaiseen sääntelyyn ovat vaikuttaneet lisäksi syrjintädirektiivi (2000/43/EY) ja työsyryntädirektiivi (2000/78/EY).

2.4 Nykytilan arviointi

Rikosoikeudellinen sääntely, jonka soveltaminen voi tulla kyseeseen työperäisen hyväksikäytön ilmenemismuodoissa, koostuu nykyisellään useista eri säännöksistä, jotka on säädetty erilaisia tilanteita ja erilaisten oikeushyvien suojaa ajatellen. Vakavin työperäisen hyväksikäytön muoto on ihmiskauppa. Ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevissa säännöksissä on säädetty muun muassa rikoksissa käytettävistä keinoista osittain päällekkäisesti. Työperäistä hyväksikäyttöä koskevat säännökset ovat siten ikään kuin liukuma kiskonnantapaisesta työsyrynnästä törkeään kiskontaan ja edelleen ihmiskauppaan sen suhteen, millaiseen asemaan uhri on saatettu ja millaisia keinoja teossa on käytetty.

Lain esitöissä on kuitenkin nimenomaisesti pyritty korostamaan ihmiskaupan eroavuutta esimerkiksi kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Edellä mainitulla tavalla työperäisen hyväksikäytön voi ajatella muodostavan tietynlaisen jatkumon, jolle sijoittuu vakavuudeltaan ja tekotavoiltaan eriasteisia rikoksia. Ihmiskaupassa on selkeämmin kyse uhrin vapautteen ja itsemääräämisoikeuteen kohdistuvasta rikoksesta, siinä missä kiskonnantapaista työsyryntää koskevan säännöksen samoin kuin työsyryntää koskevan säännöksen tarkoituksena on suojella yhdenvertaisuutta ja heikompiä sopijaosapuolta. Kiskontasäännöksellä turvattu oikeushyvä on puolestaan alisteisessa asemassa olevan henkilön taloudelliset edut. Suojattujen oikeushyvien lisäksi ihmiskauppa eroaa muusta tässä tarkoitettusta työperäisestä hyväksikäytöstä muun muassa tekojen vakavuuden, kuten sen perusteella, minkälaisiin olosuhteisiin asianomistajat joutuvat. Työsyryntää ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevat säännökset liittyvät ennen kaikkea palkkauksen ja työaikojen noudattamiseen liittyviin ongelmiin, kun taas

ihmiskaupparikoksissa asianomistajan hyväksikäyttäminen on kokonaisvaltaisempaa. Oikeuskäytännössä rajanvetotekijäksi pakkotyön ja muiden työperäisen hyväksikäytön muotojen välillä on muodostunut tosiasiallinen mahdollisuus halutessaan lopettaa työskentely (KKO 2024:66, kohdat 15–19; HE 103/2014 vp, s. 32–38; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 24).

Ihmiskauppana voivat siten tulla arvioitavaksi työperäisen hyväksikäytön jatkumon vakavimmat muodot, joten säännös ei kata ilmiötä kokonaisuudessaan. Muut työperäiseen hyväksikäyttöön soveltuvat säännökset perustuvatkin tarpeeseen puuttua myös lievempään hyväksikäyttöön, jossa ei ole läsnä esimerkiksi pakkotyön indikaattoreita.

Rikoslain 47 luvun mukaisten tekemuotojen osalta rikoksena rangaistavaksi tulevaan työperäiseen hyväksikäyttöön liittyy vahvasti kielletyn syrjinnän elementti. Työsyrjinnän ja kiskonnantapaisten työsyryjinnän kohdalla teon tulee täyttää myös syrjinnän tunnusmerkit eli perustua laissa mainittuun syrjintäperusteeseen. Tällöin henkilö asetetaan muita epäedullisempaan asemaan jonkin rikossäännöksissä mainitun perusteen, kuten kansallisuuden tai etnisen alkuperän perusteella.

Muun muassa työsuojeluviranomaisen toiminnassa on havaittu, että epäedullisen aseman ja syrjintäperusteen välisen syy-yhteyden toteennäyttäminen voi tietyissä työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvissä tilanteissa olla haastavaa. Tällaisesta voi olla kyse esimerkiksi tilanteissa, jossa yrityksen kaikki työntekijät ovat ulkomaalaisia ja vain osa heistä saa liian pientä palkkaa. Hyväksikäytön ja syrjintäperusteen välinen syy-yhteys voi olla tällöin vaikeasti osoitettavissa (ks. HE 303/2022 vp, s. 13–14). Jos syy-yhteys on epäselvä, rikosepäily voi päättyä esitutkinnan rajoittamispäätökseen tai syyttämättäjättämispäätökseen, jolloin asiaa ei käsitellä tuomioistuimessa (Hautala 2020, s. 19). Myös oikeusministeriön julkaiseman selvityksen perusteella syrjintäoletta on osoittautunut jossain määrin haasteelliseksi tunnusmerkitötekijäksi (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 173).

Rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukainen kiskonnantapaisten työsyryjinnän säännös suojaa 3 §:ssä tarkoitetun työsyryjintäsäännöksen tapaan ensi sijassa yhdenvertaisuutta. Vaikka lain esitöiden mukaan säännöksellä pyritään ehkäisemään myös heikommassa asemassa olevan hyväksikäyttämistä (HE 151/2003 vp, s. 10), viimeksi mainitun ei voida katsoa toteutuvan nykytilassa tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla tavalla. Työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden ei yleisemminkään pitäisi liittyä syrjintäperusteeseen vaan hyväksikäyttöön itsessään. Tärkeää olisi ehkäistä hädänalaisessa tai muutoin sopimuskumppaniaan heikommassa asemassa olevan henkilön taloudellinen hyväksikäyttäminen sopimussuhteessa riippumatta siitä, merkitseekö hyväksikäyttö samalla syrjintää. Suojan kohteena tulisi olla heikomman osapuolen asema ja hyväksikäytön ehkäiseminen sellaisenaan erityisesti, kun huomioidaan se, että nykytilassa syrjintätilanteisiin soveltuu samanaikaisesti esimerkiksi rikoslain 47 luvun 3 §:n mukainen työsyryjintäsäännös. Syrjintää voi tapahtua ilman hyväksikäyttämistä ja toisinpäin.

Kiskonnantapaista työsyryjintää koskeva rikossäännös on säädetty nimenomaisesti työntekijöiden hyväksikäyttöön puuttumiseksi, mutta kriminalisointi ei ole käytännössä saavuttanut tätä tavoitetta kaikilta osin tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Tarve vielä työsyryjintäänkin nähden erityiselle syrjintäkriminalisoinnille liittyi ulkomaalaislain samanaikaiseen uudistukseen ja siihen, että käytännössä oli esiintynyt tapauksia, joissa ulkomaalaisten työntekijöiden tietämättömyyttä tai muuten heikompaa asemaa oli käytetty hyväksi työsuhteen ehdoista päätettäessä. Tilanteissa oli pääosin kysymys taloudellisen hyödyn tavoittelusta heikommassa asemassa oleva ihminen eriarvoiseen asemaan asettamalla. Tämän vuoksi katsottiin tarpeelliseksi säätää asiaa nimenomaisesti koskeva erityissäännös (HE 151/2003 vp, s. 8). Edellä todetulla tavalla on kuitenkin havaintoja siitä, että juuri

syrintäelementti on osoittautunut haasteelliseksi tunnusmerkistökijäksi käytännön viranomais- ja ratkaisutoiminnassa.

Nykyisestä säännöskokonaisuudesta tekee lisäksi epäselvän ensinnäkin se, että esimerkiksi rikoslain 36 luvussa tarkoitettujen kiskontarikosten ja 47 luvun 3 a §:n mukaisen kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistöt ovat muutoin varsin samankaltaiset, mutta ensiksi mainitut eivät edellytä täyttyäkseen syrintäelementtiä. Kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistö voi toisin sanoen täytyä tapauksissa, joissa kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistö ei syrintäasetelman puuttuessa täytyisi (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 24–31).

Edelleen epäselvyyttä nykyiseen oikeustilaan aiheuttaa se, että tavanomaista kiskonnantapaista työsyryntätilannetta vakavammissa tapauksissa sovellettavaksi on voinut tulla törkeän kiskonnantapaisen tunnusmerkistö, mikä on saattanut johtaa käsitykseen, että törkeä kiskonta olisi törkeä tekemuoto kiskonnantapaiselle työsyrynnälle. Kiskonnantapaisen törkeäkään tekemuoto ei kuitenkaan sisällä tunnusmerkistökijänä syrintäelementtiä, joten näyttökään syrynnästä ei edellytetä vakavissa tapauksissa toisin kuin lievemmissä. Sanottu pätee myös ihmiskauppasäännöksen soveltamiseen.

Edellä todetuista syistä lainsäädäntöä olisi syytä muuttaa niin, että ihmiskauppaa lievemmästä työperäisestä hyväksikäytöstä olisi mahdollista tuomita rangaistus riippumatta siitä, onko kyse tosiasiallisesti syryvästä menettelystä. Nykytilassaan kiskonnantapainen työsyryntä suojaa ennen kaikkea yhdenvertaisuutta, jota suojataan myös työsyryntäsäännöksellä. Työperäinen hyväksikäyttö heikomman osapuolen suojan merkityksessä kaippaa sen sijaan vahvempaa suojaa osakseen.

Edellä mainittuun liittyen on myös huomattava, että samanaikaisesti esimerkiksi rikoslain 36 luvun kiskontasäännöksiä on nykyisin sovellettu myös työsuhteeseen ja alipalkkaukseen liittyvissä tilanteissa (HE 303/2022 vp, s. 13–14). Rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaiseen kiskontaan voi syyllistyä esimerkiksi se, joka käyttämällä hyväksi toisen ymmärtämättömyyttä jonkin sopimuksen yhteydessä hankkii itselleen taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen. Kyse voi näin ollen olla esimerkiksi alipalkkaustilanteesta, jossa työsuoritus ja siitä maksettava palkkavastike ovat ymmärtämättömyyden hyväksikäyttämisen myötä selvästi epäsuhteisia. Vaikka kiskontasäännökset sinänsä soveltuvatkin ainakin osaan työperäisen hyväksikäytön tapauksista, ongelmallista on sen sijaan ensinnäkin se, ettei kiskonnantapaisen soveltumista tapauksiin ole aina tunnistettu käytännössä (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 78–79, 196).

Yleisten kiskontasäännösten osalta on lisäksi huomattava, että niiden soveltamisala on osin suppeampi verrattuna rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaiseen kiskonnantapaiseen työsyryntään. Kiskonnantapaisen tunnusmerkistössä mainitaan asianomistajan ymmärtämättömyys sekä ajattelemattomuus olosuhteina, joita tekijä ei saa käyttää hyväksi. Sen sijaan tunnusmerkistössä ei mainita kiskonnantapaisen työsyrynnän tapaan asianomistajan tietämättömyyttä tällaisena olosuhteena.

Rajanveto ymmärtämättömyyden ja tietämättömyyden välillä on nykyisin epäselvä (ks. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 39–40). Tämän on oikeuskirjallisuudessa katsottu haittaavan kiskonnantapaisen soveltumista työperäisen hyväksikäytön ominaispiirteisiin. Tietämättömyysolosuhteen puuttuminen kiskonnantapaisen tunnusmerkistöstä on nähty työperäisen hyväksikäytön kontekstissa puutteeksi, kun huomioidaan, että työntekijöiden tietämättömyys omista oikeuksistaan on useissa hyväksikäyttöä koskeissa selvityksissä katsottu keskeisimmäksi riskitekijäksi ja olosuhteeksi hyväksikäytölle. Työvoiman

hyväksikäyttö on toimintaa, jossa haavoittuvassa asemassa olevia ja oikeuksistaan tietämättömiä työntekijöitä käytetään hyväksi taloudellisen edun saavuttamiseksi. Koska tietämättömyyttä ei nimenomaisesti mainita kiskonnän tunnusmerkistössä hyväksikäyttävänä olosuhteena, sen huomioimisen on katsottu edellyttävän nykyisin laajentavaa tulkintaa, jossa koetellaan myös rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen rajoja (Luoto ym. 2024, s. 428–429, 434).

Vaikka käytännön lainsoveltamisessa tietämättömyyden on yleisesti katsottu kuuluvan ymmärtämättömyyden piiriin ainakin siten, ettei kyseinen erottelu ole tietävästi johtanut useinkaan syytteen hylkäämiseen, rajanveto on edellä todetusti nykyisin osin epäselvä. Tämän vuoksi rikoslainsäädännön muuttamisen yhteydessä on syytä varmistaa ja selventää, että uhrin tietämättömyyteen perustuva hyväksikäyttö voi nimenomaisesti olla työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden perusteena. Tietämättömyyden hyväksikäyttämisen kirjaaminen lain tasolle asettaisi sen nimenomaiseksi rangaistavuuden perustavaksi seikaksi, mikä edistäisi samalla myös laillisuusperiaatteen vaatimusten täyttymistä.

Työperäistä hyväksikäyttöä on mahdollista arvioida petoksena esimerkiksi silloin, kun työnantaja on selkeästi erehdyttänyt työntekijää. Rikoslain 36 luvun 1 §:n mukaan petoksesta on tuomittava muun muassa se, joka hankkiakseen itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä erehdyttämällä tai erehdyttä hyväksi käyttämällä saa toisen tekemään tai jättämään tekemättä jotakin ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa erehtyneelle. Tästä voi olla kyse esimerkiksi silloin, kun työnantaja ja työntekijä ovat sopineet työn tekemisestä tiettyä korvausta vastaan, mutta työnantajalla ei ole koskaan ollut aikomustakaan maksaa työstä sovitun suuruista korvausta. Vaikka työperäinen hyväksikäyttö voi edellä todettuun tapaan perustua työntekijän tietämättömyyteen tai jopa suoranaiseen erehdyttämiseen, työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvissä tapauksissa ei kuitenkaan ole tyypillisesti tuomittu työnantajatahoa petoksesta tai törkeästä petoksesta ennen muuta siksi, että syytettä petosrikoksesta ei ole nostettu (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 79; HE 303/2022 vp, s. 13–14).

Vaikka petoksen tunnusmerkistö soveltuu ainakin osaan tapauksista, se ei yksinään riitä kattamaan tässä käsiteltävää ilmiötä. Petosrikosten soveltamisala on nähty rajatuksi työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumisessa. Petosrikos soveltuu ensinnäkin lähinnä silloin, kun käsillä on jokin työperäisen hyväksikäytön erityistilanne. Petosrikokset rakentuvat asianomistajan erehtymisen ja siitä hänelle aiheutuneen taloudellisen vahingon varaan. Pelkkä tietämättömyys tai mielikuvan puute ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa täytä petosrikossäännöksen erehdyttä koskevaa tunnusmerkkiä (KKO 2004:109, kohdat 14–16; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 65–68, 196–197).

On samalla huomattava, että lain esitöiden perusteella erehdyksen ylläpitäminen esimerkiksi salaamalla voi perustaa petosvastuun ainakin silloin, kun hyväksikäyttäjällä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus poistaa vastapuolen erheellinen mielikuva (HE 66/1988 vp, s. 132). Vaikka työnantajalla katsottaisiinkin olevan tällainen velvollisuus, pelkkää tietämättömyyttä tai mielikuvan puutetta jostain seikasta ei kuitenkaan voida pitää erehtymisenä, mikäli erehtymisen käsitettä tulkitaan tiukasti menemättä sen yleiskielellisen merkityssisällön ulkopuolelle (ks. KKO 2004:109, kohdat 14–16). Työperäisen hyväksikäytön tapauksissa tiukka sanamuodon mukainen tulkinta johtaa siihen, ettei petos useinkaan sovellu niiden yhteydessä (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 65–68, 196–197).

Kiskontaa ja petosta koskevat säännökset ovat yleiskriminalisointeja, jotka voivat soveltua myös työelämässä tapahtuviin tekoihin. Työelämään liittyy kuitenkin tiettyjä erityispiirteitä, jotka erottavat sen muista sopimus- ja vaihdantatilanteista (mm. HE 94/1993 vp, s. 170). Työelämässä ja työsopimuslain piirissä tehtävät sopimukset poikkeavat monin osin yleisistä

oikeustoimilain lähtökohdista ja sen kattamista sopimuksista. Työoikeudellisesta työntekijän suojelun periaatteesta johtuu, että sopimusvapauden ala on työelämän kontekstissa tavallista rajatumpi. Työsuhteet ovat myös lähtökohtaisesti pitkäkestoisempia verrattuna hetkellisempään ja pistemäisempään oikeustoimeen, kuten vaihdantaan. Lisäksi yleiskriminalisointeina rikoslain 36 luvun mukaisten kiskonta- ja petosrikosten tarkoituksena on suojata uhria ennen muuta taloudelliselta hyväksikäytöltä eikä varsinaisesti työperäiseltä hyväksikäytöltä esimerkiksi kohtuuttomien työehtojen vuoksi. Rikoslain 47 luvussa säädettyjen työrikosten suojelukohteet poikkeavat näin ainakin osin esimerkiksi varallisuutta suojaavan rikoslain 36 luvun säännösten suojeluobjekteista. Yleiskriminalisointeina kiskonta- ja petosrikokset eivät näin ollen korosta nimenomaisesti työelämässä tapahtuvien väärinkäytösten erityispiirteitä sekä loukkaamia oikeushyviä.

Sanottu korostuu huomioitaessa, että työnantajalla on työlainsäädännön mukainen korostunut vastuu muun muassa työoloista ja -ehdoista. Vastaavia lainsäädännöllisesti pakottavia, korostuneita velvollisuuksia ei lähtökohtaisesti ole muissa sopimussuhteissa. Työelämään liittyy näin sellaisia yleisistä sopimusvapaudesta poikkeavia velvoitteita, joiden rikkomista on pidettävä erityisen moitittavana. Työelämän piirissä tapahtuvalla kiskonnalla loukataan sopimusvapauden lisäksi työntekijän suojaksi säädettyä pakottavaa työlainsäädäntöä. Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, että työnantajalla on tyypillisesti korostunut valta-asema työntekijään nähden esimerkiksi direktio-oikeuden myötä. Muista sopimussuhteista poiketen työntekijä on lähtökohtaisesti epäitsenäisessä ja alisteisessa asemassa, eikä kyse ole esimerkiksi vaihdantasopimuksissa tyypillisesti tarkoitetusta samanarvoisista kumppaneista (ks. HE 215/2022 vp, s. 27). Työsuhteelle tunnusomainen valtaepätasapaino ja sen hyväksikäyttämisen moitittavuus korostuvat, kun on kyse toiselle osapuolelle välttämättömästä elannon hankkimisesta. On samalla huomattava, että työmarkkinoilla tapahtuvan muutoskehityksen myötä myös toimeksiantosuhteisiin voi liittyä samantyyppisiä valta-asetelmia kuin työsuhteisiin. Jos toimeksiantosuhteessa toimeksiantajalla on direktiovaltaa suhteessa toimeksisaajaan, viittaa tämä kuitenkin osaltaan jo työlainsäädännössä määriteltävän työsuhteen olemassaoloon.

Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyy näin tiettyjä erityispiirteitä, jotka eivät tule esille esimerkiksi rikoslain 36 luvun kiskonta- ja petosrikosten kaltaisissa yleiskriminalisoinneissa. Nykymuotoisessa työperäisessä hyväksikäytössä on kyse ilmiöstä, joka on kehittynyt ja muodostunut yhteiskunnalliseksi ongelmaksi pääasiassa vasta mainittujen yleiskriminalisointien säätämisen jälkeen. Vaikka erilaisten tekojen keskinäiset moitittavuuserot voidaan huomioida esimerkiksi rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaisen suhteellisuusperiaatteen mukaisessa rangaistuksen määräämisessä, sitä, että heikomman osapuolen hyväksikäyttäminen on erityisen moitittavaa työelämän kontekstissa, on syytä korostaa nimenomaisesti. Työoikeudellisesta työntekijän suojelun periaatteesta ja siihen liittyvästä pakottavasta lainsäädännöstä johtuu, että työelämän kontekstissa sopimusvapauden ala on tavallista rajatumpi. Perustuslain 18 §:n 1 momentti sisältää lisäksi erityisen työelämään liittyvän velvollisuuden, jonka mukaan julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta. Hallitusohjelman kirjauksen (s. 204) mukaan väärinkäytöksistä määrättäviä rangaistuksia pitäisi kiristää merkittävästi työntekijöiden hyväksikäytön estämiseksi.

Edellä osiossa 2.1 käsitellyistä tilastotiedoista voidaan huomata, että erityisesti kiskonnantapaisten työsyryjinnän tapaukset ovat lisääntyneet selvästi viime vuosina, ja kiskonnantapaista työsyryjintää tulee viranomaisten tietoon enemmän kuin kiskontaa. Rikoslain 36 luvun mukaisten kiskontarikosten tilastotietoihin vaikuttanee kuitenkin osaltaan se, että niiden soveltumista työperäisen hyväksikäytön tapauksiin ei ole aina tunnistettu (ks. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 78–79). Yleisesti lisääntyneet tapausmäärät eivät välttämättä kerro pelkästään työperäisen hyväksikäyttöilmiön

lisääntymisestä, vaan ne voivat myös liittyä siihen, että viime vuosien aikana työperäistä hyväksikäyttöä on Suomessa tutkittu paljon, ja viranomaiset ovat saaneet sen selvittämiseen liittyvää koulutusta. Tilastotietojen perusteella voidaan kuitenkin arvioida, että kiskonnantapaiset rikokset ovat yleisiä nimenomaan työelämässä.

Työaikasuojelurikos ei sinänsä sovellu esimerkiksi alipalkkaukseen puuttumiseksi, mutta työperäisessä hyväksikäytössä loukataan monesti muitakin kuin vain palkkaa koskevia säännöksiä. Työaikasuojelurikoksia voi esiintyä samassa vyyhdissä esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyrynnän kanssa, ja ne voivat olla eräänlaisia tukirikoksia palkkausta koskevalle hyväksikäyttörikokselle. Näissä tapauksissa työaikakirjanpito esimerkiksi tekaistaan tai väärennetään siten, että sen perusteella työpaikan työaikaa ja palkkausta koskevat käytännöt vaikuttavat olevan lainmukaisia (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 75, 80).

Kiristystä ja pakottamista koskevien yleiskriminalisointien käytännön merkitys työperäisen hyväksikäytön kontekstissa on hyvin rajallinen, eikä niitä ole tietävästi sovellettu työperäisen hyväksikäytön tapauksiin ennen muuta siksi, ettei niistä ole nostettu syytteitä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Edellä kuvatuista rikostunnusmerkistöistä oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu ainoastaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, ihmiskauppaan ja sen törkeään tekomuotoon sekä rikoslain 36 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuun petokseen ja törkeään petokseen silloin, kun se on tehty mainitussa momentissa säädetyllä tavalla. Mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, sovelletaan myös rikoslain 36 luvun 1 ja 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen, jos teko on unionin taloudellisiin etuihin kohdistuvien petosten torjunnasta rikosoikeudellisin keinoin annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2017/1371 3 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu unionin taloudellisiin etuihin vaikuttava petos.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun nykyinen soveltamisala työperäisen hyväksikäytön piirissä ei ole kaikilta osin tarkoituksenmukainen. Kiskonnantapaisen työsyrynnän jäädessä täyttymättä puuttuvan syryntäperusteen vuoksi menettely voi täyttää kiskonnann tunnusmerkistön. Törkeänä kiskontana voi toisin sanoen tulla arvioiduiksi myös tekoja, jotka eivät täytä kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistöä. Vaikka törkeä kiskonta ei ole kiskonnantapaisen työsyrynnän törkeä tekomuoto, törkeä kiskonta on asteikoltaan selkeästi kiskonnantapaisesta työsyryntään vakavampi rikos. Tätä taustaa vasten ei ole tarkoituksenmukaista, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei voida soveltaa huomattavasti ankaramman rangaistusasteikon sisältävään törkeään kiskontaan. Sanottu korostuu huomioitaessa edellä mainitut soveltamisongelmat, kuten vaatimus syryntäperusteesta, joita kiskonnantapaiseen työsyryntään liittyy työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumisessa. Oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyvää sääntelyä tulisi muuttaa siten, että yhteisösakko voidaan tuomita myös kiskonnantapaisesta työsyryntään ankarammin rangaistavasta menettelystä, joka voi ilmentää muun muassa teon erityistä suunnitelmallisuutta.

Yhteisösakko on erityisen perusteltu rangaistus sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan (HE 95/1993 vp). Työperäinen hyväksikäyttö on taloudelliseen etuun tähtäävää toimintaa, mille tyypillistä on teon tekeminen oikeushenkilön piirissä, merkittävien taloudellisten intressien mahdollinen kytkeytyminen rikokseen sekä rikoksen perustuminen usein etujen ja haittojen punnintaan. Tässä esityksessä tarkasteltavien tekojen voidaan katsoa monesti osoittavan siinä määrin etukäteistä organisointia ja verraten merkittävää suunnitelmallisuutta, että yhteisövastuun ulottaminen myös tiettyihin törkeää kiskontaa

lievempiin tekoihin on tarkoituksenmukaista. Koska tekokontekstina on tyypillisesti oikeushenkilön toiminta, oikeushenkilön rangaistusvastuun tarkoituksenmukaisuus korostuu.

Sanottu korostuu entisestään, kun huomioidaan, että rikoslain 47 luvun mukaisista työrikoksista oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu tällä hetkellä työturvallisuusrikokseen ja kiskonnantapaiseen työsyryntään. Viimeksi mainittu on rangaistusasteikkonsa perusteella rikoslain 47 luvun vakavin rikos. Rikoslainsäädännön muuttamisen yhteydessä on näin ollen tarkoituksenmukaista varmistaa, että oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu myös kiskonnantapaiseen työsyryntään verrattavissa olevaan hyväksikäyttöön.

Liiketoimintakielto

Liiketoimintakiellon osalta tilanne on osin sama kuin oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdalla. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentin mukaan liiketoiminnassa tehty kiskonnantapainen työsyryntä (ja muun muassa ihmiskaupparikokset) mahdollistaa liiketoimintakiellon määräämisen ilman 3 §:n 1 momentin mukaisten edellytysten arvioimista. Liiketoimintakieltoon määrääminen esimerkiksi törkeästä kiskonnasta edellyttää sen sijaan muun muassa sitä, että liiketoimintaa, jossa rikolliseen menettelyyn on syyllistytty, on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojen, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena.

Vaikka liiketoimintakielto voidaan tietyin edellytyksin jo nykyisin määrätä muistakin kuin 3 §:ssä nimenomaisesti mainituista rikoksista, nykytila ei ole edellä oikeushenkilön rangaistusvastuun yhteydessä todetun kaltaisesti tarkoituksenmukainen. Pykälän 1 momentin edellytykset liittyvät siihen, että toimintaa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä velkojen, sopimuskumppaneiden, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena. Vaikka työperäinen hyväksikäyttö on yhteydessä myös näiden intressien toteutumiseen, vahingollisuusedellytykset eivät suoranaisesti ja sellaisenaan liity työntekijöiden suojeluun. On ajateltavissa tilanteita, joissa 3 §:n 1 momentin vahingollisuusedellytykset eivät täyty, vaikka toiminta loukkaisikin työntekijöiden oikeuksia huomattavalla tavalla.

Työntekijöiden oikeuksien suojaamista merkittäviltä loukkauksilta ei kuitenkaan voida pitää vähäisempänä suojattavana intressinä kuin niitä, joihin liiketoimintakieltoa nykyisin 1 §:n mukaan pääsääntöisesti käytetään. Kyseisen 1 §:n mukaan liiketoimintakielto voidaan määrätä sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi. Samalla työperäinen hyväksikäyttö on toimintaa, joka on jo sellaisenaan yhteydessä liiketoimintaan liittyvien sääntöjen rikkomiseen sekä terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun toteutumismahdollisuuksiin. Työperäisellä hyväksikäytöllä on samoin yhteys liiketoimintaan kohdistuvaan luottamukseen sekä myös muiden etujen eli tässä tapauksessa työntekijöiden oikeuksien toteutumiseen (HE 103/2014 vp, s. 44–46).

Sanottujen seikkojen vuoksi on perusteltua, että tässä esityksessä käsiteltävä ilmiö lukeutuisi kokonaisuudessaan niiden rikosten joukkoon, joihin syyllistyminen liiketoiminnassa oikeuttaa liiketoimintakiellon määräämisen pelkästään mainittuun rikokseen syyllistymisen perusteella. Kiellon määräämisen sellaisenaan mahdollistavien rikosten listaa tulisi toisin sanoen täydentää siten, että se kattaisi vakavuusasteeltaan niin törkeää kiskontaa kuin kiskonnantapaista työsyryntää vastaavat teot.

3 Tavoitteet

Ehdotettujen lainmuutosten tavoitteena on selkeyttää työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden edellytyksiä sekä kiristää väärinkäytöksistä määrättäviä rangaistuksia hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti. Kiskonnantapaisen työsyrynnän rikossäännöstä ehdotetaan korvattavaksi kiskontaa työelämässä ja törkeää kiskontaa työelämässä koskevilla säännöksillä, koska rangaistavuuden kytkeminen syrjintäelementtiin vaikeuttaa hyväksikäyttöön puuttumista epätarkoituksenmukaisella tavalla. Säättämällä työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvät nimenomaiset säännökset selkeytettäisiin rikoslakia ja voitaisiin tehostaa puuttumista työperäiseen hyväksikäyttöön. Ehdotetuilla säännöksillä huomioitaisiin paremmin yhteiskunnallinen kehitys, jonka myötä työntekijöiden suojan tarve hyväksikäytöltä on entisestään korostunut.

Lainmuutoksilla vahvistettaisiin useiden oikeushyvien rikosoikeudellista suojaa. Tällaisia oikeushyviä ovat erityisesti heikomman osapuolen suojeleminen kohtuuttomilta oikeustoimilta, omaisuuden suoja ja oikeus hankkia toimeentulo valitsemallaan työllä. Uusilla rangaistavuuden selkeämmin ilmaisevilla lainsäädäntömuutoksilla tavoitellaan uusien rikosten tekemistä ennalta estävää vaikutusta sekä siitä seuraavaa suojeltavien oikeushyvien tehokkaampaa suojaa. Tämä koskee niin rangaistusten yleisestävyyttä (yleinen rikoksia ennalta estävä vaikutus) kuin myös jo tuomittuun rikoksentehtijään kohdistuvia uusien rikosten tekemistä estäviä vaikutuksia (erityisestävyys). Yleisestävyydessä on ennen kaikkea kysymys siitä, missä määrin kansalaiset kokevat järjestelmän toimivan tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti.

Esityksen lainsäädäntöehdotusten tarkoituksena on myös laajentaa työperäisestä hyväksikäytöstä seuraavaa rikosoikeudellista vastuuta oikeushenkilöihin sekä estää ehdotettaviin rikoksiin syyllistyneitä luonnollisia henkilöitä jatkamasta tiettyä aikana liiketoimintaansa. Tavoitteena on estää sopimatonta ja vahingollista liiketoimintaa siihen kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi sekä tasavertaisten kilpailumahdollisuuksien turvaamiseksi.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan rikoslakiin sekä liiketoimintakiellosta annettuun lakiin tehtäviä muutoksia, joilla toteutetaan hallitusohjelman kirjaus työntekijöiden hyväksikäytön estämiseksi toteutettavasta rangaistusten kiristämisestä sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun ja liiketoimintakiellon ulottamisesta mainittuihin väärinkäytöksiin (Hallitusohjelma, s. 204). Lisäksi ehdotetaan rikoslain muuttamisen johdosta tarvittavien muutosten tekemistä muuhun lainsäädäntöön.

4.1.1 Kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä

Voimassa olevassa rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä säädetään kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että jatkossa 3 a § sisältäisi uuden rikossäännöksen, joka koskee palvelussuhteen yhteydessä tapahtuvaa kiskontaa. Kiskonnantapainen työsyryntä korvattaisiin toisin sanoen uudella rikosnimikkeellä nimeltään kiskonta työelämässä. Lukuun lisättäisiin myös uusi 3 b §, joka koskisi ehdotettavan rikosnimikkeen törkeää tekemistä nimeltään törkeä kiskonta työelämässä.

Rikoslain syrjintää koskevaa 11 luvun 11 §:ää muutettaisiin niin, että säännöksestä poistettaisiin viittaus korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Muutos olisi teknisluonteinen.

4.1.2 Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa rikoslain 47 luvun 9 §:ää ehdotetaan muutettavaksi. Ensinnäkin mainitusta pykälästä poistettaisiin viittaus korvattavaksi ehdotettuun kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei olisi enää kyseistä rikossäännöstä. Toiseksi ehdotetaan, että pykälässä jo nykyään mainitun työturvallisuusrikoksen lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädettyä sovellettaisiin myös nyt ehdotettuihin rikosnimikkeisiin eli kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan työelämässä.

4.1.3 Liiketoimintakielto

Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että liiketoimintakieltoon voitaisiin määrätä, jos liiketoiminnassa on syyllistytty kiskontaan työelämässä tai törkeään kiskontaan työelämässä. Kyseinen kohta viittaa nykyisin kiskonnantapaiseen työsyryntään, jota ehdotetaan tällä esityksellä korvattavaksi. Muutoksien myötä korvattava kiskonnantapainen työsyryntä poistuisi siis liiketoimintakiellon määrittämisen edellytyksistä. Jatkossa liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momentin 5 kohdassa viitattaisiin liiketoimintakiellon määrittämisen edellytyksinä rikoslain 47 luvun 3 a ja 3 b §:iin, joissa säädettaisiin kiskonnasta työelämässä ja törkeästä kiskonnasta työelämässä.

4.1.4 Pakkokeinolaki

Pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n 2 momentin 13 kohtaa muutettaisiin niin, että telekuuntelua voitaisiin käyttää törkeän petoksen ja törkeän kiskonnan ohella jatkossa myös törkeää kiskontaa työelämässä koskevissa rikostutkinnoissa. Telekuuntelun edellytykset olisivat vastaavat kuin nykyisin esimerkiksi törkeän kiskonnan osalta.

4.1.5 Muu lainsäädäntö

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista

Julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 10 luvun 80 §:n 2 momenttia muutettaisiin niin, että säännös ei enää viittaisi korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Kiskonnantapaisen työsyrynnän asemesta säännöksessä viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettuihin uusiin rikossäännöksiin kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä.

Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista

Kyseisen lain 9 luvun 84 §:n 2 momenttia muutettaisiin niin, että säännös ei enää viittaisi korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Kiskonnantapaisen työsyrynnän asemesta säännöksessä viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettuihin uusiin rikossäännöksiin kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä.

Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista

Julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain 8 luvun 47 §:n 1 momentin 6 kohtaa muutettaisiin niin, että säännös ei enää viittaisi korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Kiskonnantapaisen työsyrynnän asemesta säännöksessä viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettuihin uusiin rikossäännöksiin kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä.

Rikosrekisterilaki

Rikosrekisterilain 6 b §:n 2 momentin 8 kohtaa muutettaisiin ensinnäkin siten, että siitä poistettaisiin viittaus korvattavaksi ehdotettuun kiskonnantapaiseen työsyryntään. Toiseksi pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että 2 momentin 8 kohdassa mainittaisiin tässä esityksessä ehdotetut uudet rikokset eli kiskonta työelämässä (RL 47:3a) ja törkeä kiskonta työelämässä (RL 47:3b). Muutokset olisivat teknisluonteisia ja 6 b §:n 1 momentissa mainittuihin hankintalakeihin tehtävien muutoksien edellyttämiä.

Palkkaturvalaki

Palkkaturvalain 2 luvun 5 a §:n 1 momentin 1 kohtaa muutettaisiin siten, että säännökseen lisättäisiin uusi viittaus rikoslain 47 luvun 3 b §:ään, jossa säädettäisiin törkeästä kiskonnasta työelämässä. Lisäyksen myötä palkkaturvalain 5 a §:n 1 momentin 1 kohdassa viitattaisiin toisin sanoen kiskonnantapaisen työsyrynnän asemesta uusiin rikossäännöksiin eli kiskontaan työelämässä (RL 47:3a) ja törkeään kiskontaan työelämässä (RL 47:3b).

Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä

Työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 6 luvun 58 §:n 4 momenttia muutettaisiin siten, että säännöksestä poistettaisiin viittaus kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kyseistä rikossäännöstä. Mainittu muutos olisi teknisluonteinen.

Yhdenvertaisuuslaki

Yhdenvertaisuuslain 3 §:n 2 momenttia muutettaisiin niin, että säännöksestä poistettaisiin viittaus korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Muutos olisi teknisluonteinen.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotetuilla lainsäädännön muutoksilla toteutettaisiin hallitusohjelman kirjaus rangaistusten kiristämisestä, selkeytettäisiin työperäisen hyväksikäytön rangaistavuutta, helpotettaisiin hyväksikäyttöön puuttumista ja edistettäisiin hyväksikäytön uhriksi joutuneiden henkilöiden asemaa ja oikeusturvaa. Muutokset täydentäisivät rikosoikeudellisin keinoin muita toimenpiteitä, joita toteutetaan työperäisen hyväksikäytön vastaisen toimintaohjelman mukaisesti (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2024:3).

Uudet säännökset kiskonnasta työelämässä ja törkeästä kiskonnasta työelämässä eivät sinänsä laajentaisi rangaistavuuden alaa. Säännökset kuitenkin selkeyttäisivät työperäisen hyväksikäytön rangaistavuutta. Tähän mennessä työperäistä hyväksikäyttöä on käsitelty tuomioistuimissa lähinnä kiskonnantapaisena työsyryntänä silloin, kun kyseessä ei ole ollut ihmiskauppa. Kiskonnantapaista työsyryntää koskevan säännöksen soveltamiseen on kuitenkin

liittynyt erityisesti näyttöongelmia (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 177).

Nyt ehdotettavia uusia säännöksiä voisi soveltaa sellaisiinkin ihmiskauppaa lievempiin työperäisen hyväksikäytön tapauksiin, joissa ei ole kyse syrjinnästä tai joissa ei voisi näyttää toteen, että rangaistava menettely on johtunut syrjinnästä. Toisaalta tällaisiin tapauksiin on tähän mennessä voinut soveltaa kiskonnan yleiskriminalisointisäännöstä. Uusien säännösten voi kuitenkin odottaa jossain määrin helpottavan työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumista erityisesti yhdessä muiden toimintaohjelman mukaisten toimenpiteiden kanssa, koska työelämässä tapahtuvan kiskonnan rangaistavuuden edellytykset olisivat nykyistä selkeämmät.

Törkeää kiskontaa työelämässä koskevan tunnusmerkistön vähimmäisrangaistus olisi vankeutta. Uusien säännösten sijoittaminen rikoslain 47 lukuun korostaisi kiskonnan erityistä moitittavuutta työelämän kontekstissa.

Työperäinen hyväksikäyttö loukkaa monia perusoikeuksia, joita käsitellään tarkemmin niitä koskevassa osiossa. Laajemmin voidaan ajatella, että työperäinen hyväksikäyttö on omiaan vinouttamaan laillisten markkinoiden toimintaa. Kiskontakriminalisoinnin esitöissä todetaan, että etenkin ammattimaisesti toteutettu kiskonta voi loukata paitsi yksityistä myös yhteiskunnallista etua (HE 66/1988 vp, s. 128). Työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden selkeyttämisellä voidaan vaikuttaa paitsi hyväksikäyttöriskissä olevien ihmisten asemaan myös laajemmin työmarkkinoiden lainmukaisen toiminnan edellytyksiin.

Ehdotettavat muutokset voisivat edesauttaa viranomaisten työperäisen hyväksikäytön vastaista toimintaa ja vahvistaisivat työperäisen hyväksikäytön uhrien asemaa ja oikeusturvaa. Toteutuessaan muutoksilla voisi olla myös laajempia myönteisiä vaikutuksia työmarkkinoiden toimintaan ja kansantalouteen, koska rangaistavuuden alan selkeytyessä työperäisen hyväksikäytön keinot eivät enää näyttäytyisi voitontavoittelun kannalta yhtä houkuttelevina. Näin muutokset voisivat vaikuttaa myönteisesti myös laillisesti toimiviin yrityksiin ja työnantajiin sekä harmaata taloutta ehkäisevästi.

Vaikutukset julkiseen talouteen ja viranomaisten toimintaan

Ehdotetut uudet säännökset eivät loisi uutta rikostyyppiä tai varsinaisesti laajentaisi rangaistavuuden alaa. Nykyinen kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistö kumottaisiin samalla kun rikoslain 47 lukuun lisättäisiin kiskonnantapaisen työsyrynnän korvaava säännös kiskonnasta työelämässä sekä sen törkeää tekemuotoa koskeva säännös. Kiskontaa työelämässä koskeva säännös olisi erityissäännös suhteessa rikoslain 36 luvun mukaiseen kiskontaan, ja törkeää kiskontaa työelämässä koskeva säännös olisi erityissäännös suhteessa rikoslain 36 luvun mukaiseen törkeään kiskontaan.

Muutosten myötä rangaistavuuden edellytykset kuitenkin jossain määrin lievenisivät ja uuden törkeän tekemuodon säätäminen ohjaisi määräämään työperäisestä hyväksikäytöstä hallitusohjelmassa edellytetyin tavoin nykyistä ankarampia rangaistuksia, joten täytäntöön pantavien ehdottomien vankeusrangaistusten määrä voisi lisääntyä. Voidaan arvioida, että jos kiskonnasta työelämässä säädetään törkeä tekemuoto, jonka rangaistusasteikko olisi vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen, ja 20–50 % rikoksista tuomittaisiin törkeänä, annettaisiin törkeästä tekemuodosta vuodessa 1–3 tuomiota. Näiden keskipituuden voidaan olettaa noudattavan suurpiirteisesti törkeästä kiskonnasta nykyisin määrättäviä rangaistuksia, jolloin vankeusrangaistusten keskipituus olisi 5,4 kuukautta ja ehdottomien 18 kuukautta. Vankeusrangaistuksista ehdottomia olisi oletettavasti noin 30 % vuodessa eli 1. Törkeää kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen säätämisen voidaan arvioida lisäävän vuosittain

korkeintaan noin 1–2 vankeusvuotta. Arvioitu vankipaikkojen lisäys olisi 1–2 paikkaa vuodesta 2028 lähtien. Vankipaikkojen lisäystä vastaavat Rikosseuraamuslaitoksen kustannukset olisivat noin 120 000–240 000 euroa vuodesta 2028 alkaen.

Muutoksilla arvioidaan olevan jonkin verran vaikutuksia rikosprosessiin sen eri vaiheissa. Vaativien työrikosten edellyttämä esitutkinta ja työkuorma on kasvanut 2020-luvulla, ja tämän trendin ennakoidaan jatkuvan. Työperäisten hyväksikäyttötapausten tutkinnat vaativat tyypillisesti useiden eri viranomaisten yhteistyötä. Tapausten esiintulo ja selvittäminen vaatii erityisesti sitä, että poliisilla ja työsuojeluviranomaisella on riittävät edellytykset niiden tutkimiseen. Työperäisestä hyväksikäytöstä merkittävän osuuden arvioidaan olevan piilorikollisuutta eli rikollisuutta, joka ei tule viranomaisten tietoon.

Lainmuutoksilla on tarkoitus selkeyttää ja helpottaa työperäiseen hyväksikäyttöön soveltuvien säännösten soveltamista, mikä voi lisätä viranomaisten resurssien tarvetta juttumäärän lisääntymisen myötä. Työperäisestä hyväksikäytöstä saatavissa olevan ilmiötiedon perusteella viranomaiset joutuvat tutkinnoissa selvittämään entistä useammin esimerkiksi työsuhteen tunnusmerkkien täyttymistä, joten tutkinnat voivat olla aikaa vieviä. Toisaalta säännös voisi sujuvoittaa ja nopeuttaa viranomaisten työtä, koska rikosprosessissa ei tarvitsisi enää selvittää syrjintäperusteen olemassaoloa tai toissijaisia rikosnimikkeitä samassa laajuudessa kuin nykyään. Oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentaminen koskemaan uusia kriminalisointisäännöksiä saattaisi lisätä jonkin verran tutkintakustannuksia esimerkiksi vastuutahojen ja -ketjujen tutkimuksen osalta. Merkittävistä lisäyksistä ei kuitenkaan olisi kysymys, sillä näitä asioita tutkitaan jo nykyisen sääntelyn myötä.

Lainmuutosten taloudellisten vaikutusten täsmällinen arviointi on vaikeaa, koska muutosten itsenäistä vaikutusta ei voida täysin erottaa työperäisen hyväksikäytön yleistymiseen ja ilmiökuvan muutoksiin liittyvistä vaikutuksista. Työrikosten tutkinta on usein vaativaa ja aikaa vievää, minkä lisäksi on viitteitä siitä, että työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvä rikollisuus edelleen lisääntyy. Toisaalta nyt esitettävät muutokset vaikuttaisivat esiin tulevien tapausten määrään luultavasti vain maltillisesti, koska rangaistavuuden ala ei laajenisi.

Lainmuutosten vaikutuksia julkiseen talouteen ja viranomaisten toimintaan voidaan arvioida esitutkintojen määrässä tapahtuvien muutosten avulla. Voidaan olettaa, että uusien rikossäännösten soveltaminen työperäisiin hyväksikäyttötapauksiin olisi jossain määrin helpompaa kuin nykyään kiskonnantapaista työsyrintää koskevan säännöksen soveltaminen on. Uusi säännös kiskonnasta työelämässä ei edellyttäisi syrjintäperusteen selvittämistä, joten on mahdollista, että esitutkinta suoritettaisiin jatkossa todennäköisemmin sellaisten tapausten kohdalla, joissa aikaisemmin esitutkinta olisi jätetty suorittamatta siitä syystä, että syrjintäelementtiä koskevan näytön puuttuessa asia olisi esimerkiksi arvioitu riita-asiaksi. Tämä voi näkyä jonkinasteisena kasvuna suoritettujen esitutkintojen määrässä. Työperäisen hyväksikäytön ilmitulon ja selvittämisen kannalta myös työsuojeluviranomaisella on keskeinen rooli. On mahdollista, että työsuojeluviranomainen tekisi muutosten myötä nykyistä enemmän rikosilmoituksia. Uusi säännös kiskonnasta työelämässä ei edellyttäisi syrjintäperusteen selvittämistä, joten työsuojeluviranomaisella olisi entistä useammin todennäköisiä perusteita epäillä rikosta tapahtuneeksi. Lainmuutoksilla arvioidaan olevan tätä kautta maltillisia itsenäisiä vaikutuksia juttumäärän kasvuun ja sitä kautta viranomaisten toimintaan. Työsuojelu- ja esitutkintaviranomaisten riittävä resursointi on kuitenkin merkityksellistä sen kannalta, että työperäiset hyväksikäyttötapaukset tulevat ilmi ja niitä pystytään tutkimaan tehokkaasti.

Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyviä rikosnimikkeitä, kuten kiskonnantapaista työsyrintää, törkeää kiskontaa ja ihmiskauppaa, on sovellettu tuomioistuimissa vuositasolla melko vähäisiä määriä. Tämä ei kuitenkaan kerro kattavasti rikollisuuden määrästä vaan siitä, miten paljon

rikoksia tulee viranomaisten tietoon ja miten ne etenevät rikosprosessissa. Työperäisen hyväksikäytön vastainen toimintaohjelma pyrkii tehostamaan rikosten esiintuloa ja eteenpäin viemistä rikosprosessin vaiheissa. Nyt esitettävät rikoslain muutokset ovat osa tätä toimenpidekokonaisuutta. Muutosten voidaan edellä todetulla tavalla olettaa jossain määrin lisäävän juttumäärää ja siten myös syyttäjäviranomaisen, tuomioistuinten ja oikeusavustajien työmäärää. Työmäärän lisääntymisen tarkempi arviointi on kuitenkin hyvin epävarmaa.

Vaikutukset rikollisuuteen

Määrällisesti rikoslain muutosten rikoksia ennalta ehkäiseviä vaikutuksia ei ole mahdollista arvioida luotettavalla tavalla etukäteen. Varovaisia ja suuntaa antavia arvioita voidaan tehdä aikaisempien tutkimusten perusteella niin sanotusta rangaistusjoustosta, johon liittyy kuitenkin merkittäviä epävarmuustekijöitä. Kriminaalipoliittiseen tutkimustietoon perustuva vakiintunut käsitys on, että rangaistustason muutoksilla ei voida merkittävästi ohjailla rikollisuuden määrää. Rikoslainsäädännön rikoksia ennalta ehkäisevä vaikutus riippuu tutkimustiedon mukaan merkittävästi kiinnijäämisriskistä ja rankaisemisen todennäköisyydestä.

Rangaistusjouston käsitteellä tarkoitetaan sitä, kuinka monta prosenttia rikoskäyttäytyminen muuttuu, jos rangaistukset ankaroituvat yhdellä prosentilla (ns. marginaalipreventio). Jos jousto olisi esimerkiksi -1, merkitsisi 33,3 prosentin korotus rangaistuksiin rikosten vähenemistä 33,3 prosentilla.

Käytännössä rikoskäyttäytyminen on kuitenkin selvästi joustamattomampaa. Rikoskäyttäytymisen muutokset ovat suhteessa selvästi pienempiä kuin rangaistusten muutokset. Rikosten rangaistusjouston suuruudesta on tutkimuskirjallisuudessa esitetty lukuisia arvioita. Eräissä katsauksissa on arvioitu, että jousto voisi olla suuruusluokaltaan -0,2...-0,4, mutta yksittäisissä tutkimuksissa on havaittu suurempiakin arvoja aina -0,7:ään asti. Toisaalta monissa tutkimuksissa päädytään selvästi pienempiin tuloksiin -0,1...-0,2. Pienimmät havaitut joustot ovat -0,05:n suuruusluokkaa. Tutkimustiedon perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että tutkimusnäyttö on riittämätöntä tarkan arvon määrittämiseksi (tutkimuksista ks. esim. Chalfin, A., & McCrary, J. (2017). Criminal deterrence: A review of the literature. *Journal of Economic Literature*, 55(1), 5–48. Erityisesti sivulla 23–33; Al Weswasi, E., Sivertsson, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2022). Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*; Barbarino, A., & Mastrobuoni, G. (2014). The incapacitation effect of incarceration: Evidence from several Italian collective pardons. *American Economic Journal: Economic Policy*, 6(1), 1–37).

Nyt ehdotetuilla muutoksilla voi kuitenkin odottaa olevan lähinnä välillisiä vaikutuksia työperäisestä hyväksikäytöstä määrättävien rangaistusten tasoon, koska sovellettavissa olevia rangaistusasteikkoja ei nostettaisi. Rangaistusten ankaroituminen ilmenisi siten, että törkeän tekemuodon säätäminen ja sijoittaminen työrikoksia koskevaan 47 lukuun ohjaisi lainsoveltajia harkitsemaan ankaramman rangaistuksen määräämistä kuin nykyään kiskonnantapaisesta työsyrynnästä on ollut mahdollista määrätä.

Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä (RL 47:3a) luettiin vuonna 2023 syyksi kymmenen rikosta, joista tuomittiin neljä henkilöä sakkorangaistukseen. Päiväsakkojen lukumäärän keskiarvo oli 67,5 ja mediaani 70. Rikoksen rangaistusasteikko on sakosta kahteen vuoteen vankeutta.

Törkeästä kiskonnasta (RL 36:7) luettiin vuonna 2023 syyksi 18 rikosta, joista tuomittiin kaksi henkilöä ehdottomaan vankeuteen. Vankeusrangaistusten kesto oli keskimäärin 24 kuukautta.

Rikoksen rangaistusasteikko on vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen. Tilastojen perusteella ei voida tietää, liittyivätkö kyseiset tuomiot juuri työperäiseen hyväksikäyttöön.

Työperäisen hyväksikäytön yhteydessä mahdollisesti sovellettavien tunnusmerkkien käsittelymäärät tuomioistuimissa ovat olleet vuosittain varsin vähäisiä. Tapausten vähäinen lukumäärä vaikeuttaa rangaistusjouston arviointia, joka on muiltakin osin epävarma tapa arvioida rangaistusten ankaroittamisen vaikutusta rikollisuuden määrään.

Rangaistusjoustoa käsittelevä tutkimustieto huomioon ottaen voidaan päätellä, että nyt ehdotettavien muutosten vaikutus rikollisuuteen rangaistustason korottumisen kautta olisi vähäinen. Esitettävillä muutoksilla voisi kuitenkin toteutuessaan olla vaikutusta rangaistuksen todennäköisyyteen, koska työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden edellytykset selkeytyisivät ja olisivat nykyistä helpommin sovellettavissa. Kiinnijäämisriski ja rangaistuksen todennäköisyys ovat vakiintuneen kriminaalipoliittisen käsityksen mukaan merkittävämpiä rikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä kuin rangaistustason korottaminen. Myös oikeushenkilön rangaistusvastuun ja liiketoimintakiellon laajentamisella voisi olla rikollisuuden määrää vähentävää vaikutusta. Luotettavaa määrällistä arviota vaikutuksen laajuudesta ei voida kuitenkaan tehdä. Vaikutus riippuu osaltaan viranomaisten käytettävissä olevista resursseista ja valvontatoiminnan laajuudesta.

Työperäisen hyväksikäytön sääntelyä käsittelevässä oikeuskirjallisuudessa on esitetty huoli siitä, että ihmiskauppaa ja muita vakavia työperäisen hyväksikäytön muotoja lievempien tekemusten säättäminen erikseen rangaistavaksi voi johtaa tilanteeseen, jossa vakavien rikosten tunnusmerkkien soveltamisala kapenee (Kimpimäki 2021, s. 805). Tämän tyyppinen ilmiö on ollut havaittavissa Ruotsissa, jossa kriminalisoitiin ihmiskauppaa lievempi henkilön hyväksikäyttö (människoexploatering) vuonna 2018. Sekä henkilön hyväksikäytön että erityisesti ihmiskaupan tunnusmerkkien täyttymisedellytykset ovat asettuneet oikeuskäytännössä verrattain korkealle (Märta Johansson, Människohandel och människoexploatering på den svenska arbetsmarknaden: En översikt. Council of the Baltic Sea States 2020; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 96.) On mahdollista, että työperäistä hyväksikäyttöä koskevan sääntelyn muuttamisella ehdotetulla tavalla on tämän tyyppisiä kielteisiä vaikutuksia sääntelykokonaisuuden soveltamiseen ja siten välillisesti myös rikollisuuteen. Tällaista vaikutusta voidaan lainsäädännön tasolla pyrkiä ehkäisemään erottelemalla ihmiskauppaa ja lievempää hyväksikäyttörikollisuutta koskevat säännökset toisistaan tarpeeksi selkeästi, kuten tässä esityksessä on tehty.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutukset

Ehdotettavilla muutoksilla voidaan odottaa olevan pääosin myönteisiä vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Työperäinen hyväksikäyttö voi suoraan tai epäsuorasti loukata monia perus- ja ihmisoikeuksia. Vakavimmissa tapauksissa teko voi loukata perustuslain 7 §:ssä turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen tai Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklassa turvattua orjuuden ja pakkotyön kieltoa. Työperäisen hyväksikäytön eri muotojen säättämisellä rangaistavaksi voidaan suojella perus- ja ihmisoikeuksia.

Perustuslain 18 §:n mukaan jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Työperäinen hyväksikäyttö voi loukata tätä oikeutta varsinkin, jos palkka on erityisen pieni suhteessa työn määrään tai laatuun tai jos hyväksikäytetyn henkilön tosiasialliset mahdollisuudet etsiä muuta työtä ovat hyväksikäytön takia vähäiset. Työperäinen hyväksikäyttö voi loukata myös perustuslain 15 §:ssä turvattua

omaisuuden suojaa. Kiskontasäännöksillä suojataan erityisesti alisteisessa asemassa olevan henkilön varallisuutta ja taloudellisia etuja (ks. HE 66/1988 vp, s. 127–128; KKO 2024:66, kohta 15). Säättämällä rangaistavaksi kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä voitaisiin paremmin suojella näitä perusoikeuksia.

Lisäksi työperäinen hyväksikäyttö voi loukata perustuslain 6 §:ssä turvattua yhdenvertaisuutta, koska se kohdistuu pääasiallisesti ulkomaalaisiin työntekijöihin, jotka ovat Suomen työmarkkinoilla usein muita haavoittuvaisemmassa asemassa. Yhdenvertaisuuden suojelu vaikuttaa erityisesti työsyrintäkriminalisointien taustalla (HE 28/2003 vp, s. 16; KKO 2024:66, kohta 15). Myös nyt ehdotettavilla uusilla säännöksillä voitaisiin turvata yhdenvertaisuutta, koska säännösten soveltaminen olisi nykyistä helpompaa.

Laajemmin voidaan ajatella, että työperäinen hyväksikäyttö on omiaan vinouttamaan laillisten markkinoiden toimintaa. Kiskontakriminalisoinnin esitöissä todetaan, että etenkin ammattimaisesti toteutettu kiskonta voi loukata paitsi yksityistä myös yhteiskunnallista etua (HE 66/1988 vp, s. 128).

Kun työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden ala selkeytyisi, voisi tällä olla myönteisiä vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien ja siksi hyväksikäytölle alttiiden henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Hyväksikäytön uhriksi joutumisen riski pienenesi ja perustuslaissa turvattu oikeus hankkia toimeentulo valitsemallaan työllä toteutuisi nykyistä paremmin.

Esitettävillä muutoksilla olisi myönteisiä vaikutuksia erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden perusoikeuksien toteutumiseen, koska työperäisen hyväksikäytön uhrin ovat Suomessa olleet pääasiassa ulkomaalaisia. Kiskonnantapaisten työsyryntäkriminalisoiva säännös säädettiin aikoinaan tarkoituksena estää ulkomaalaisiin kohdistuvaa syrjintää työmarkkinoilla, mutta oikeuskäytännön perusteella juuri syrjintäelementin toteennäyttäminen on osoittautunut ongelmalliseksi esimerkiksi niissä tapauksissa, joissa yrityksen kaikki työntekijät ovat ulkomaalaisia ja kiskontaa kohdistetaan jokaiseen (ks. Hautala 2020; HE 303/2022 vp). Jatkossa työperäinen hyväksikäyttö olisi selvemmin rangaistavaa myös silloin, kun syrjintäelementtiä ei voida näyttää toteen. Toisaalta muutoksen myötä myös muihin kuin ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuva kiskonta olisi selvemmin rangaistavaa.

Uusien kriminalisointien säätämisen lisäksi esitetään kiskonnantapaista työsyryntää koskevan säännöksen kumoamista. Valmistelun aikana on arvioitu, voiko kiskonnantapaisena työsyryntänä olla rangaistava jokin sellainen teko, joka ei täyttäisi kiskontaa työelämässä koskevaa tunnusmerkistöä. Kiskonnantapaisten työsyryntäkriminalisointia ei ole rajattu epäsuhteesta olevan vastikkeen edustamiseen tai alipalkkaukseen, vaan se koskee laajemmin huomattavan epäedulliseen asemaan asettamista. Oikeuskäytännöstä ja tutkimuskirjallisuudesta saatavien tietojen perusteella kiskonnantapainen työsyryntä liittyy kuitenkin lähes aina alipalkan maksamiseen. Lisäksi on huomioitava, että työsyryntäkriminalisointien tavallinen tekemuoto edelleen säilytettäisiin rikoslaissa. Muutoksilla ei siksi odoteta olevan kielteisiä vaikutuksia yhdenvertaisuuteen.

Ehdotettavien kriminalisointisäännösten ei voida juurikaan katsoa rajoittavan perusoikeuksia. Rajoitukset sopimusvapauteen ja elinkeinovapauteen ovat marginaalisia, koska kiskonnantapaisena ei voida katsoa kuuluvan niiden piiriin. Sinänsä on mahdollista, että rikosprosessiin päätyisi tapauksia, joissa on epäselvää, onko sopimusehto tavallisen sopimusvapauden piirissä vai voidaanko se katsoa kohtuuttomaksi tai jopa rangaistavaksi menettelyksi. Kyseessä on kuitenkin kuitenkin ennemmin todisteluun ja näytönarviointiin kuin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyvä kysymys.

Vaikutukset rikosten uhrien oikeuksiin

Esitettävillä muutoksilla voi olla välillisiä kielteisiä vaikutuksia työperäisen hyväksikäytön uhriksi joutuvien ihmisten oikeuksien toteutumiseen, jos muutokset vaikuttavat ihmiskauppasäännöksen soveltamisalaa kaventavasti. Ihmiskaupan uhrien asema voi olla sekä rikosprosessissa että sen ulkopuolisissa palveluissa jossain määrin erilainen kuin lievemmän työperäisen hyväksikäytön uhrien. Esitetyillä muutoksilla ei tarkoiteta muuttaa tai rajoittaa ihmiskauppasäännöksen soveltamisalaa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §:ssä määrätään, millä edellytyksillä tuomioistuimien voi määrätä asianomistajalle oikeusavustajan esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Säännöksen mukaan oikeusavustaja voidaan määrätä esimerkiksi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Tällöin avustajan palkkio maksetaan valtion varoista. Säännöksen nojalla oikeusavustaja on voitu määrätä ihmiskauppaa koskevassa asiassa. Sen sijaan muiden työperäistä hyväksikäyttöä koskevien säännösten osalta avustajan määrääminen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain nojalla edellyttää tapauskohtaista harkintaa. Korkein oikeus on todennut, että säännöksen nojalla asianomistajalle ei ole tullut määrätä oikeusavustajaa kiskonnantapaista työsyryntää koskevassa asiassa, koska se ei ole vapauteen kohdistuva rikos (KKO 2024:66).

Käytännössä työperäisen hyväksikäytön tilanteet kuitenkin vaihtelevat ja esimerkiksi kiskonnantapainen työsyryntä voi kattaa hyvin monipuolisen joukon erilaisia tekoja, jotka voivat vakavuudeltaan muistuttaa ihmiskauppaa. Myös kiskonnantapaisen työsyryntään asianomistajalle on KKO:n ratkaisun jälkeenkin voitu määrätä lain nojalla oikeusavustaja. Ratkaisusta onkin luettavissa, että tapauskohtainen harkinta on aiheellista silloin, kun käsillä on ihmiskauppaa lievämpi työperäisen hyväksikäytön tilanne. Työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvään törkeään kiskontaan on ollut säännönmukaista määrätä avustaja lain nojalla, koska tapaukset lähenevät vakavuudeltaan ihmiskauppaa.

Esitettäessä uusia rangaistussäännöksiä koskemaan ihmiskauppaa lievempää työperäistä hyväksikäyttöä on huomioitava riski siitä, että joissakin tapauksissa hyväksikäytön uhrille ei voitaisi määrätä oikeusavustajaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain nojalla. Ehdotettavat säännökset kiskonnasta työelämässä ja törkeästä kiskonnasta työelämässä kattavat kuitenkin vakavuudeltaan eriasteisia tekoja, eikä käytännön elämässä ole aina selvää, mistä rikoksesta on kysymys. Käsillä olevalla esityksellä ei muuteta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia eikä tarkoiteta muuttaa sen vakiintuneita soveltamisperusteita ja -käytäntöä. Tapauskohtaisella harkinnalla olisi siis jatkossakin merkitystä avustajan määräämisen tarpeen arvioimisessa silloin, kun kyseessä on ihmiskauppaa lievemmän työperäisen hyväksikäytön nimike.

Ihmiskaupan uhreilla on myös eräitä muita oikeuksia, jotka eivät välttämättä koske lievempien työperäisten hyväksikäyttörikosten asianomistajia. Esimerkiksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tarjoaa palveluita lähtökohtaisesti ihmiskaupan uhreille, mutta käytännössä auttamisjärjestelmä ottaa asiakkaaksi usein myös ihmiskaupan lähirikosten uhreja, jos heidän olosuhteissaan nähdään viitteitä ihmiskauppaan. Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 35 §:n 1 momentin mukaan auttamisjärjestelmään esitetty henkilö otetaan auttamisjärjestelmään ja tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi, jos olosuhteiden perusteella arvioidaan, että kyseessä voi olla ihmiskaupan uhri ja hän on auttamistoimien tarpeessa. Tapauskohtaisella harkinnalla asianomistajan kokonaistilanteesta on siis merkitystä myös auttamisjärjestelmän palvelujen

piiriin pääsemisen kannalta. Auttamisjärjestelmään ottaminen osoittaa, että ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen erikoistuneen viranomaisen näkemyksen mukaan kyse voi olla ihmiskaupan uhrista (HE 220/2022 vp, s. 27).

Se, tutkitaanko rikoskokonaisuutta ihmiskauppana vai jollain muulla nimikkeellä, voi vaikuttaa ulkomaalaisen asianomistajan oleskeluoikeuteen Suomessa. Ihmiskaupan asianomistajalle voidaan tietyin edellytyksin myöntää ulkomaalaislain (301/2004) 52 a §:n nojalla tilapäinen oleskelulupa ihmiskaupan uhriksi joutumisen perusteella. Lisäksi ihmiskaupan uhrille, joka on Suomessa ilman lainmukaista oleskeluoikeutta, voidaan antaa ulkomaalaislain 52 b §:n nojalla harkinta-aika. Harkinta-aikana uhri voi laillisesti oleskella Suomessa 1–6 kuukautta, eikä häntä voida tuona aikana poistaa maasta vastoin hänen tahtoaan.

Jos ihmiskaupan soveltamisala rajautuisi uusien säännösten myötä epätarkoituksenmukaisella tavalla, tällä voisi olla vaikutusta ihmiskaupan uhrien oleskeluoikeuden toteutumiseen. Toisaalta ulkomaalaislain 52 d §:ssä säädetään tilapäisen oleskeluluvan myöntämisestä tietyin edellytyksin myös muun työperäisen hyväksikäytön uhreille. Kyseinen oleskelulupatyyppi tulee kuitenkin kysymykseen vain sellaisten uhrien kohdalla, jotka ovat työskennelleet oleskelleessaan maassa laittomasti. Käytännössä useimmat työvoiman hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi joutuneet ovat oleskelleet Suomessa laillisesti.

Vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 6 §:n nojalla rikoksen asianomistajalla voi olla oikeus kärsimyskorvaukseen tietyistä rikostyypeistä. Näitä ovat rikokset, joilla on loukattu vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää, syrjintärikokset, henkilökohtaista koskemattomuutta loukkaavat rikokset ja ihmisarvoa loukkaavat rikokset. Oikeus kärsimyskorvaukseen voi siten syntyä esimerkiksi ihmiskaupan tai työsyryntärikosten uhrille. Sen sijaan taloudelliset rikokset eivät lähtökohtaisesti perusta oikeutta kärsimyskorvaukseen. Vahingonkorvausvelvollisuus voi kuitenkin syntyä, vaikka säännöksessä mainittuun oikeushyvään kohdistuvaa rikosta ei lueta vastaajan syyksi erillisenä rikoksena, vaan sen katsotaan sisältyvän muuhun rikokseen. Esimerkiksi petosrikokseen saattaa sisältyä pakottaminen, jolloin uhrille syntyy oikeus korvaukseen vapauteen kohdistuvan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä (HE 167/2003 vp, s. 54). Myös esimerkiksi työperäinen törkeä kiskonta voi perustaa oikeuden kärsimyskorvaukseen (esim. Helsingin HO 30.11.2016, R 15/2558). Näin ollen oikeus korvaukseen kärsimyksestä voisi syntyä olemassa olevien oikeusoppien nojalla myös tapauksissa, joissa on kyse kiskonnasta työelämässä tai törkeästä kiskonnasta työelämässä.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Esityksen valmistelussa on harkittu kiskonnasta työelämäliittynään lisäämistä uudeksi törkeän kiskonnasta ankaroittamisperusteeksi. Tätä toteuttamisvaihtoehtoa puoltaisi se, että yleiskriminalisoinniksi tarkoitettu säännös kiskonnasta soveltuu jo lähtökohtaisesti tässä esityksessä kriminalisoiduksi ehdotettavaan menettelyyn (ks. myös HE 151/2003 vp, s. 11). Työelämäliittynään lisääminen törkeän tekemuodon ankaroittamisperusteiden joukkoon ohjaisi arvioimaan työperäistä hyväksikäyttöä lähtökohtaisesti törkeänä kiskontana näin helpottaen törkeän tekemuodon soveltamista ja ankaroittaen rangaistuskäytäntöä. Vaikkei esimerkiksi törkeän kiskonnasta kokonaistörkeysarvostelu täytyisikään, ankaroittamisperuste asettaisi työelämäliittynään nimenomaiseksi rangaistuksen määräämistä ankaroittavaksi kiintopisteeksi myös perusmuotoisen kiskonnasta arvioinnissa.

Tällainen vaihtoehto ei kuitenkaan vaikuttaisi perusmuotoisen kiskonnasta soveltamisedellytyksiin, jolloin rangaistusvastuun ulkopuolelle voisi jäädä kokonaan sellaisia

tekoja, joihin tällä esityksellä pyritään puuttumaan. Yleiskriminalisoinniksi tarkoitetun säännöksen osatekijöiden nyansoiminen soveltumaan vain tietynlaisiin sopimussuhteisiin olisi lisäksi ongelmallista kiskontapykälien sisäisen johdonmukaisuuden kannalta. Perinteiset ankaroittamisperusteet soveltuvat tätä vastoin yleisesti ja lähtökohtaisesti kaikissa tilanteissa, ja ratkaisevia ovat esimerkiksi teon seuraukset ja tekotapa, kuten erityinen suunnitelmallisuus sekä huomattavan tai erityisen tuntevan vahingon aiheuttaminen.

Esityksen valmistelussa on myös harkittu toteuttamisvaihtoehtona perusmuotoisen kiskontapykälän muuttamista siten, että uhrin tietämättömyyden hyväksikäyttäminen lisättäisiin soveltamisedellytysten joukkoon. Vaihtoehtoa puoltaa muun muassa rikoslain kokonaisuusdistuksessa noudatettu periaate, jonka mukaan samankaltaisia tekoja koskevia yksityiskohtaisia säännöksiä olisi pyrittävä välttämään. Erityistapauksia koskeva kriminalisointi on tämän näkökohdan mukaisesti usein tarpeeton, jos rikoslain soveltamisalaltaan yleisempi säännös sellaisenaan tai täydennettynä soveltuu tekoon, jonka erilliskriminalisointia harkitaan.

On syytä kuitenkin huomioida, että lisättäessä tietämättömyys ajattelemattomuuden ja ymmärtämättömyyden rinnalle kiskonnann tunnusmerkistö kattaisi jo kolme lähikäsitettä. Edellä todetusti käytännön lainsoveltamisessa tietämättömyyden on yleisesti katsottu kuuluvan ymmärtämättömyyden piiriin ainakin siten, ettei kyseinen erottelu ole tiettävästi johtanut useinkaan syytteen hylkäämiseen. On toisaalta samalla syytä korostaa, että nimenomaisesti työperäistä hyväksikäyttöä silmällä pitäen säädetty kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistö kattaa tietämättömyyden, ja sen hyväksikäyttämistä on pidetty erittäin tyypillisenä tekotapana nimenomaan työelämän kontekstissa. Täten rikoslainsäädännön muuttamisen yhteydessä on syytä varmistaa ja selventää, että uhrin tietämättömyyteen perustuva hyväksikäyttö voi nimenomaisesti olla työperäisen hyväksikäytön rangaistavuuden perusteena. Kiskonnantapaisen työsyrynnän jo nykyisin kattamaa suojaa ei ole tarkoituksenmukaista tältä osin kaventaa. Tietämättömyyden hyväksikäyttämisen kirjaaminen lain tasolle asettaisi sen nimenomaiseksi rangaistavuuden perustavaksi seikaksi, mikä edistäisi samalla myös laillisuusperiaatteen vaatimusten täyttymistä.

Yleiskriminalisointina kiskonta soveltuu kuitenkin lähtökohtaisesti kaikkiin oikeustoimiin. Se soveltuu toisin sanoen myös työelämän ulkopuolisiin sopimuksiin ja oikeustoimiin. Tällaisen soveltamisalaltaan rajoittamattoman yleiskriminalisoinnin soveltamisedellytysten laajentaminen voisi laajentaa rangaistavan menettelyn alaa myös muihin kuin tässä esityksessä tarkoitettuihin tilanteisiin. Kriminalisointiperiaatteista seuraa, että rikosoikeutta voidaan käyttää ja uusia kriminalisointeja säätää sekä laajentaa vain sen ollessa välttämätöntä (välttämättömyyden vaatimus ja ultima ratio -periaate). Tällaisella laajentamisella voisi olla myös ennakoimattomia seurauksia, joita ei tällä esityksellä tavoitella. Kiskontasäännöksellä on tarkoitettu puuttua vain karkeisiin väärinkäytöksiin vaihdantatilanteissa, sillä muutoin taloudellinen vaihdanta rajoittuisi liikaa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19, s. 46; HE 66/1988 vp, s. 131). Kyseinen vaihtoehto ei myöskään toteuttaisi hallitusohjelman kirjausta, joka edellyttää uusien kriminalisointien säätämistä.

Esityksen valmistelussa on myös harkittu erillisen alipalkkauskriminalisoinnin säätämistä. Mallina voisi toimia esimerkiksi Norjassa omaksuttu palkkavarkaussäännös, jota esitellään jäljempänä osiossa 5.2. Etuna vaihtoehdossa voisi olla muun muassa se, ettei rangaistavuus edellyttäisi esimerkiksi työntekijän ymmärtämättömyyden hyväksikäyttämistä, vaan palkan maksamatta jättäminen sellaisenaan olisi rangaistavaa.

Vaihtoehtoon liittyisi kuitenkin tiettyjä haasteita rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta. Rangaistavan menettelyn sisällön tulisi lähtökohtaisesti ilmetä laintasoisesta

säännöksestä. Palkkojen määräytyminen perustuu kuitenkin Suomessa keskeisesti työehtosopimusjärjestelmään. Säännökseen ehdotettavat hyväksikäyttötavat tekevät menettelystä lisäksi selkeämmin rikosoikeudellisesti moitittavaa erottamalla hyväksikäytön esimerkiksi palkkaan ja muihin työehtoihin liittyvistä erimielisyyksistä sekä tulkintaeroista. Kyseinen vaihtoehto ei myöskään täyttäisi esityksen tavoitetta sen taustalla olevan hallitusohjelman kirjauksen toteuttamisesta.

Valmistelussa on harkittu myös vaihtoehtoja, jotka kattaisivat muussakin kuin työsuhteessa (ml. julkisoikeudelliset palvelussuhteet) tehdyn ansiotyön, kuten yrittäjänä (itsenäisenä ammatinharjoittajana) tehdyn työn. Tällaisen lähestymistavan etuna olisi esimerkiksi se, että työsuhteista työtä läheisesti muistuttavat työnsuorittamisen muodot olisivat ehdotettavassa sääntelyssä mukana. Erottelu työsuhteisen työn ja yrittäjätyön välillä ei ole kaikissa tilanteissa käytännössä vaivatonta.

Elinkeinoiminta kattaa kuitenkin huomattavan erilaisia tilanteita ja toimintamalleja, joiden kaikkien sisällyttäminen ankaroitetun moitteen alaan ei ole perusteltua ja tarkoituksenmukaisesti toteutettavissa (esim. HE 244/2022 vp, s. 149, 155). Elinkeinon- tai ammatinharjoittaminen voi perustua esimerkiksi vaihdantaan, jota suojataan jo nykyisin muun muassa kiskonta- ja petoskriminalisoinnein. Työlainsäädännön alaan kuuluviin oikeussuhteisiin liittyy sen sijaan sellaisia erityispiirteitä kuin työnantajan direktio-oikeus ja työntekijän tässä mielessä alisteinen sekä epäitsenäinen asema, jotka puoltavat yleisesti ankarampaa suhtautumista väärinkäytöksiin kuin yleisissä sopimussuhteissa ja yleiskriminalisoinneissa (HE 94/1993 vp, s. 170). Työoikeudellisesta työntekijän suojelun periaatteesta ja siihen liittyvästä pakottavasta lainsäädännöstä johtuu, että työelämän kontekstissa sopimusvapauden ala on tavallista rajatumpi.

Perustuslain 18 §:n 1 momentti sisältää lisäksi erityisen työelämään liittyvän velvollisuuden, jonka mukaan julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta. Työlainsäädäntöön liittyvien oikeuksien ja työnantajavelvoitteiden rikkomiseen liittyy toisin sanoen sellaista erityistä moitittavuutta, jolla voidaan perustella rikosoikeudellista erityislainsäädäntöä. Koska tämän ulkopuolelle jäävään yrittäjätyöhön kohdistuva hyväksikäyttö voisi yhä olla rangaistavaa esimerkiksi rikoslain 36 luvun petos- ja kiskontarikoksina, eikä kyse olisi näin rankaisematta jäävästä menettelystä, tukeutuminen rikoslain 47 luvun vakiintuneeseen työrिकosten soveltamisalaan (mm. 8 §) on perusteltua. Lisäksi on huomioitava, että sopimussuhteen nimittäminen toimeksiannoksi tai työnteon määrittelemine yrittäjätyöksi ei ole tunnusmerkistön soveltamisen kannalta ratkaisevaa, jos työsuhteen tunnusmerkit tosiasiallisesti täytyvät.

Vaihtoehtona on harkittu myös tekijätunnusmerkiltään avointa ja yleistä rikossäännöstä erotuksena tekijäpiiriltään rajatusta erikoisrikoksesta, jossa tekijänä voi olla ainoastaan työnantaja tai tämän edustaja. Koska valmistelussa on edellä todetusti päädytty hyödyntämään palvelussuhteen käsitettä, tunnusmerkistö rajaa jo itsessään potentiaalisia vastuusubjekteja siten, että käytännössä tekijänä tulee kysymykseen lähinnä työnantaja tai tämän edustaja. Kun huomioidaan rikoslain 47 luvun vakiintunut systematiikka muun muassa määritelmien (8 §) sekä vastuun jakautumisen osalta (7 §), niiden vakiintuneista lähtökohdista ei ole edellä todetun vuoksi tässä yhteydessä syytä poiketa.

Toteuttamisvaihtoehtona voisi olla myös se, että kiskontapykälään lisätään uusi työperäistä kiskontaa koskeva momentti. Etuna tässä vaihtoehdossa olisi se, että eri momentteihin sijoitettujen kiskontatilanteiden lähtökohtaisesti eriasteinen moitittavuus sekä erilaiset soveltamisedellytykset heijastuisivat sekä sovellettavan säännöksen valintaan että rangaistuksen mittaamiseen (vrt. HE 66/1988 vp, s. 40). Työperäisen kiskonnan yleiskiskontaan

nähdessä erityinen moitittavuus ja osin eriävät soveltamisedellytykset voitaisiin näin ottaa huomioon ainakin jossain määrin.

Edellä mainittuun ratkaisuun liittyisi kuitenkin rikosoikeussystemaattisia ongelmia. Työperäisen hyväksikäytön yhteydessä kiskontakriminalisoinnin teoreettisena ongelmana on pidetty sen suojaamaa oikeushyvää eli varallisuutta. Kiskontasäännöksen tarkoituksena on suojata uhria taloudelliselta hyväksikäytöltä eikä varsinaisesti työperäiseltä hyväksikäytöltä esimerkiksi kohtuuttomien työehtojen vuoksi (Luoto ym. 2024, s. 417). Tyypillisesti rikoslain 47 lukuun kuuluvien suojankohteiden sisällyttäminen varallisuutta suojaavan rikoslain 36 luvun mukaisen yleiskiskontasäännöksen alaisuuteen ei olisi täysin yhteensopiva rikoslain sisäisen johdonmukaisuuden kanssa, minkä lisäksi tällainen ratkaisu ei riittävästi toteuttaisi hallitusohjelmakirjausta.

Vaihtoehtona on harkittu myös nykyisen kiskonnantapaisen työsyryjinnän säännöksen muuttamista muun ohella siten, että ongelmalliseksi todettu työsyryjinnän vaatimus poistettaisiin tunnusmerkistöstä. Systematiikaltaan ja rakenteeltaan pykälä rakentuu kuitenkin niin keskeisesti työsyryjinnän varaan, että mainittua ratkaisua ei voida pitää lakiteknisesti ja systemaattisesti perusteltuna. Tällaiseen sääntelyyn ei tulisi ryhtyä, jos on muita säädösteknisesti yksinkertaisempia ja rikoslain systematiikkaan paremmin sopivia vaihtoehtoja.

Yhtenä vaihtoehtona on arvioitu lisäksi sitä, että kiskonta työelämässä säädettäisiin rangaistavaksi ainoastaan perusmuotoisena, eikä sille säädettäisi lisäksi törkeää tekemuotoa. Tällainen ratkaisu tekisi selkeämmin eroa ihmiskaupparikoksen ja sitä lievemmän työperäisen hyväksikäytön välille, koska törkeä kiskonta työelämässä sisältää tunnusmerkkejä, jotka ovat jo osin päällekkäisiä ihmiskaupan tunnusmerkistön kanssa. Ratkaisu ei kuitenkaan olisi hallitusohjelmakirjauksen mukainen. Lisäksi sääntelykokonaisuus pysyisi edelleen hajanaisena, koska rikoslain 36 luvun säännös törkeästä kiskonnasta voisi yhä tulla sovellettavaksi työperäiseen hyväksikäyttöön. Rikoslain systematiikan kannalta on selkeämpää, että ihmiskauppaa lievempää työperäistä hyväksikäyttöä koskevat rikosnimikkeet ovat samassa rikoslain luvussa.

Esityksen jatkovalmistelussa on lausuntopalautteen myötä arvioitu myös sitä, tulisiko törkeää tekemuotoa koskeva säännös kirjoittaa siten, etteivät käytetyt kvalifiointiperusteet lähestyisi ihmiskauppapykälässä yksilöityjä ihmiskaupassa käytettäviä keinoja. Muutamissa lausunnoissa tämän katsottiin koskevan erityisesti 3 kohtaa, jonka mukaan kvalifiointiperusteena on se, jos rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa.

Etuna vaihtoehdossa olisi se, että se korostaisi selkeämmin rajanvetoa ihmiskaupan ja työelämässä tapahtuvan kiskonnan välillä. Ratkaisu olisi kuitenkin ongelmallinen rikoslain sisäisen johdonmukaisuuden kannalta, kun kyseisenkaltaista muotoilua käytetään säännöksissä törkeästä kiskonnasta, törkeästä petoksesta ja törkeästä kiristyksestä. Olisi siten mahdollista, että törkeä kiskontaa voitaisiin soveltaa, vaikka törkeä kiskonta työelämässä ei täytyisi. Mahdolliset ongelmat ihmiskaupan ja muiden rikossäännösten välillä eivät siis ratkeaisi, minkä lisäksi törkeä kiskonta työelämässä olisi epäjohdonmukaisessa suhteessa törkeään kiskontaan, petokseen ja kiristykseen nähden.

Ihmiskauppa eroaa ehdotettavista rikossäännöksistä lisäksi jo perustunnusmerkistöltään. Teossa käytettyjen keinojen lisäksi ihmiskaupan täytyminen edellyttää tiettyjä tekotapoja (esim. toisen ottaminen määräysvaltaan) ja teon tarkoitusta (kuten pakkotyöhön saattaminen). Esimerkiksi edellytys tarkoituksesta saattaa toinen pakkotyöhön erottaa ihmiskaupan kiskonnasta jo itsessään keskeisellä tavalla. Kvalifiointiperusteelle on siten oma itsenäinen soveltamisalansa

myös törkeässä kiskonnassa työelämässä. Kvalifiointiperusteelle on toisin sanoen paikkansa teon moitittavuutta korostavana ja törkeän tekemuodon soveltamisen mahdollistavana tekijänä tapauksissa, joissa ihmiskaupan tunnusmerkistö ei täyty. Ihmiskauppaan itseensä mahdollisesti liittyviä tunnistamis- ja tutkintaongelmia ei voida ratkaista toiseen rikossäännökseen tehtävin muutoksin. Ehdotettua vaihtoehtoa voidaan siten pitää perusteltuna.

Esityksen valmistelussa on lisäksi harkittu oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalan ulottamista rikoslain 36 luvussa tarkoitettuihin petos- ja kiskontarikoksiin. Kyseistä vaihtoehtoa vastaan puhuu kuitenkin muun muassa se, että yleiskriminalisointeina ne kattavat huomattavan erilaisia tekoja, joiden kaikkien osalta oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei voida pitää perusteltuna. Oikeushenkilön rangaistusvastuu olisi toisaalta mahdollista liittää vain tiettyntyyppisiin kiskontatapauksiin, kuten kiskontatapauksiin työelämässä. Koska uutta erillistä rikossäännöstä nimeltään kiskonta työelämässä ehdotetaan hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti kuitenkin säädettäväksi, on perusteltua rajata yhteisösakon käyttöala tässä yhteydessä siihen. Rangaistavuuden alan laajentaminen on mahdollista edellä todettuun tapaan vain sen ollessa välttämätöntä (välttämättömyyden vaatimus ja ultima ratio -periaate). Mainittua vaihtoehtoa ei tässä yhteydessä voida pitää perusteltuna keinona puuttua tässä esityksessä tarkastelun kohteena olevaan työperäiseen hyväksikäyttöön.

Valmistelun aikana on arvioitu myös rikoslain muutoksia lievempiä keinoja työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumisen tehostamiseksi. Tällaisia keinoja voisivat olla esimerkiksi viranomaisten toimintaedellytysten parantaminen, ihmiskaupan ja muun työperäisen hyväksikäytön tunnistamisen helpottaminen ja ennaltaehkäisevät toimet, jotka kohdistuvat henkilöihin, joilla on kohonnut riski joutua työperäisen hyväksikäytön uhriksi. Työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumisen haasteet eivät palaudu yksiselitteisesti lainsäädäntöön vaan sen käytännössä tehokkaaseen toimeenpanoon. Työperäisen hyväksikäytön ilmitulon ja tapausten tehokkaan selvittämisen kannalta työsuojeluviranomaisen ja esitutkintaviranomaisten resurssien selvä lisääminen voisi tehostaa puuttumista työperäiseen hyväksikäyttöön. Nämä keinot ovat tärkeitä, mutteivat sellaisenaan toteuta hallitusohjelmakirjausta.

Edellä todettu huomioon ottaen esityksessä ehdotettua vaihtoehtoa voidaan pitää parhaana tapana toteuttaa työperäistä hyväksikäyttöä koskeva hallitusohjelmakirjaus.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

Ruotsi

Ruotsin rikoslain (brottsbalk) 4 luvun 1 b § sisältää eurooppalaisittain melko ainutlaatuisen säännöksen henkilön hyväksikäytön kriminalisoinnista. Säännöksen mukaan se, joka pakottamalla, erehdyttämällä taikka hyödyntämällä toisen riippuvuussuhdetta, haavoittuvuutta tai vaikeaa tilannetta hyväksikäyttää pakkotyötä tekevää tai kerjäävää taikka sellaista henkilöä, jonka työehdot ovat ilmeisen kohtuuttomat, tuomitaan henkilön hyväksikäytöstä vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi. Törkeästä tekemuodosta voidaan tuomita vankeutta vähintään kaksi ja enintään kymmenen vuotta. Hyväksikäytösäännöksen soveltaminen on ollut Ruotsissa vähäistä samoin kuin ihmiskauppasäännöksen soveltaminen työperäisen hyväksikäytön yhteydessä. Uudenkin säännöksen avulla työnantajia on ollut vaikea saattaa vastuuseen hyväksikäytöstä, minkä on kirjallisuudessa arveltu johtuvan osittain siitä, että ”ilmeisen kohtuuttomien” työehtojen tunnusmerkki on epäselvä (Luoto ym. 2024, s. 419–420).

Rikoslaisissa säädetään myös kiskonnasta (BrB 9:5) ja petoksesta (BrB 9:1). Kiskontaa koskevaa säännöstä voisi lähtökohtaisesti soveltaa alipalkkaukseen, mutta työperäisen hyväksikäytön kontekstissa kiskonnan ongelmana on pidetty sen tunnusmerkistön soveltumattomuutta

tapauksiin, joissa työsuhdetta ei ole olemassa tai sen olemassaoloa ei kyetä näyttämään toteen (Luoto ym. 2024, s. 417).

Norja

Norjassa tuli vuonna 2022 voimaan palkkavarkauden (lønnstyveri) kriminalisoiva säännös. Rikoslain (Lov om Straff) 395 §:n mukaan palkkavarkautena on rangaistavaa palkan, lomarahaa tai muun työntekijälle lain tai sopimuksen nojalla kuuluvan korvauksen maksamatta jättäminen, mikäli teon tarkoituksena on ollut saada perusteetonta taloudellista hyötyä. Keskeiseksi tunnusmerkistötekijäksi muodostuu siten teon tekeminen taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Työsopimuksen tulee lisäksi olla Norjassa kirjallinen. Palkkavarkaudesta voidaan tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Rikoksen törkeästä tekemuodosta voidaan rikoslain 396 §:n mukaan tuomita sakkoa tai enintään kuusi vuotta vankeutta. Törkeän tekemuodon kvalifiointiperusteita ovat huomattavan hyödyn tavoitteleva, rikoksen tekeminen järjestelmällisesti tai osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa tai erityisen suuren vahingon aiheuttaminen yksityiselle tai yleiselle edulle.

Säännösten soveltamisesta ei ole vielä kertynyt juurikaan oikeuskäytäntöä. Norjan yleisradioyhtiö NRK julkaisi vuonna 2023 selvityksen, jonka mukaan suurin osa palkkavarkaudesta tehdyistä rikosilmoituksista ei päädy rikosprosessiin.³

Norjan rikoslaista on vuonna 2015 poistettu kiskonnasta kriminalisoiva säännös. Laissa hintatoimenpiteistä (Lov om pristiltak) kielletään kuitenkin kohtuuttomien hintojen veloittaminen, vaatiminen sekä sopiminen, eikä lain perusteella saa myöskään vaatia, sopia tai ylläpitää sopimusehtoja, jotka ovat kohtuuttomia toista osapuolta kohtaan tai jotka ovat selvästi ristiriidassa yleisen edun kanssa. Säännöksessä hinnalla tarkoitetaan myös palkkaa. Kiellon tahallisuudesta tai tuottamuksellisesta rikkomisesta voidaan tuomita sakkoa tai enintään kolme vuotta vankeutta. Säännös soveltuu siten myös esimerkiksi alipalkkaukseen.

Tanska

Tanskan rikoslain (straffeloven) 28 luvun 282 §:ssä säädetään kiskonnasta (åger), joka on ollut keskeinen säännös alipalkkaukseen puuttumisessa. Kiskonnasta on rikoslain mukaan mahdollista tuomita sakkoa tai enintään vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta. Kriminalisoinnin teoreettisena ongelmana on puolestaan pidetty sen suojaamaa oikeushyvä eli varallisuutta: kiskonnasta tarkoituksena on suojata uhria taloudelliselta hyväksikäytöltä eikä varsinaisesti työperäiseltä hyväksikäytöltä kohtuuttomien työehtojen vuoksi (Luoto ym. 2024, s. 417.)

Vakavimmissa alipalkkaustapauksissa on sovellettu ihmiskaupan kriminalisoivaa säännöstä (26 luvun 262 a §). Tanskassa päädyttiin kuitenkin vuonna 2022 lisäämään rikoslakiin uuden henkilön hyväksikäytön kriminalisoiva säännös (26 luvun 262 b §). Säännöksen tunnusmerkistö voi täyttyä, jos uhria on hyväksikäytetty asettamalla tälle ilmeisen kohtuuttomat työehdot. Tältä osin säännös muistuttaa Ruotsin vastaavaa kriminalisointia. Tunnusmerkistö täyttyy lähtökohtaisesti, jos maksettu palkka on 50 prosenttia tai vähemmän alan työehtosopimuksen mukaisesta palkasta. Säännös soveltuu myös tapauksiin, joissa maksettu palkka on ollut tätä suurempaa, jos palkkaa on selvästi pidettävä liian alhaisena tai jos palkka yhdistettynä muihin

³ https://www.nrk.no/dokumentar/xl/norges-nye-lov-mot-lonnstyveri_-90-prosent-av-ferdige-politisaker-er-henlagt-1.16654353

työehtoihin muodostaa ilmeisen kohtuuttoman kokonaisuuden (Luoto ym. 2024, s. 418–419.) Henkilön hyväksikäytöstä voidaan tuomita vankeutta enintään kuusi vuotta.

Iso-Britannia

Isossa-Britanniassa työperäisen hyväksikäytön sääntelyä on lähestytty modernin orjuuden käsitteen kautta. Vuonna 2015 tuli voimaan modernin orjuuden vastainen laki (Modern Slavery Act), joka koskee Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan mukaista orjuutta ja pakkotyötä sekä ihmiskauppaa. Kriminalisointien lisäksi laki sisältää säännöksiä, jotka velvoittavat yrityksiä ihmiskaupan vastaisiin toimiin.

Lain toimeenpanoa arvioitiin syksyllä 2024 julkaistussa raportissa, jonka mukaan Iso-Britannia on jäänyt työperäisen hyväksikäytön torjunnassa muista maista jälkeen (The Modern Slavery Act 2015: becoming world-leading again). Työperäisen hyväksikäytön tapauksista vain pieni osa johtaa syytteen ja etenee tuomioistuinkäsittelyyn (ks. Pekkarinen, Anna-Greta – Jokinen, Anniina – Rantala, Annareetta – Ollus, Natalia – Näsi, Roosa (HEUNI) 2021, Selvitys ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön torjunnan menettelystä eri maissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:55, s. 58–75).

Saksa

Saksassa työperäiseen hyväksikäyttöön voidaan soveltaa rikoslain (Strafgesetzbuch) säännöksiä ihmiskaupasta, kiskonnasta ja petoksesta. Kiskonnan kriminalisoivaa rikoslain 291 §:ää voidaan soveltaa, jos esimerkiksi alipalkkaukseen ei liity pakkotyötä tai erehdyttämistä. Kiskonnan tavallisesta tekemuodosta voidaan tuomita sakkoa tai enintään kolme vuotta vankeutta. Jos kiskonta on erityisen vakavaa, siitä voidaan tuomita vankeutta vähintään kuusi kuukautta ja enintään kymmenen vuotta. Saksassa ei ole työperäistä hyväksikäyttöä koskevia erilliskriminalisointeja.

Oikeuskäytännössä kiskontasäännöksen soveltaminen työperäisen hyväksikäytön yhteydessä on ollut melko harvinaista, ja suurin osa annetuista kiskontatuomioista käsittelee vuokran kiskontaa. Saksan korkein oikeus (Bundesgerichtshof) on kuitenkin soveltanut kiskontasäännöstä alipalkkaukseen, ja oikeuskirjallisuuden perusteella säännös soveltuisi laajasti työsopimussuhteissa tapahtuvaan alipalkkaukseen (Luoto ym. 2024, s. 416–417).

Viro

Virossa on tunnistettu työperäistä hyväksikäyttöä selvästi vähemmän kuin vertailun muissa maissa, minkä lisäksi Virossa ei ole kriminalisoitu ihmiskauppaa lievempiä hyväksikäytön muotoja. Työsuojeluviranomaisen hallinnonalalla toimii työriitakomitea (Töövaidluskomisjon), joka käsittelee työntekijöiden ja työnantajien välisiä, ennen kaikkea palkkaukseen liittyviä kiistoja. Työriitakomitean käsittely on nopea ja osapuolille ilmainen väylä palkkariitojen ratkaisemiseksi. Komitean ratkaisut ovat oikeudellisesti sitovia, ja ratkaisun määräämiä palkkasaatavia voidaan periä ulosoton kautta. Myös ulkomaalaisten työntekijöiden palkkariitoja voidaan käsitellä komiteassa, ja käsittelyä on käytetty menestyksekkäästi myös tilanteissa, joissa ulkomaalaista työntekijää on hyväksikäytetty (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:55).

Yhteenvedo

Keskeisissä vertailumaissa esiintyy sekä kiskonnan kaltaisia yleiskriminalisointeja että erityiskriminalisointeja työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumiseksi. Viime vuosien aikana

vertailumaissa on ollut melko yleistä säätää uusia kriminalisointeja sellaisia työperäisiä hyväksikäyttötapauksia ajatellen, jotka eivät täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Erityiskriminalisointien soveltamiseen liittyy kuitenkin käytännön haasteita.

6 Lausuntopalaute

6.1 Yleisesti lausunnoista

Työryhmämietinnöstä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:35) pyydettiin lausuntoa 52 taholta. Lausuntoja saatiin 31 taholta.

Enemmistö lausunnonantajista kannatti ehdotettuja rikossäännöksiä kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä sekä katsoi esityksen selkeyttävän yleisesti työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvää sääntelyä. Enemmistö lausujista piti uudistusta perusteltuna ja tarpeellisenä.

Enemmistö lausujista kannatti syrjintäperuste-edellytyksen pois jättämistä ehdotetuista tunnusmerkistöistä ja piti tätä tärkeänä muutoksena nykytilaan. Myös oikeushenkilön rangaistusvastuun ja liiketoimintakiellon rikoslistan ulottamista uusiin säännöksiin pidettiin perusteltuna. Myös pakkokeinolain muutosehdotuksia pidettiin yleisesti perusteltuina.

Osa lausunnonantajista suhtautui toisaalta varauksella kiskontaa työelämässä ja törkeää kiskontaa työelämässä koskeviin ehdotuksiin ja niiden mahdollisuuksiin vastata kaikkiin niille asetettuihin tavoitteisiin. Osa lausujista ehdotti, että ehdotettujen säännösten sijaan säädettäisiin erillinen alipalkkauksen kriminalisointi.

Usea lausunnonantaja katsoi, että ehdotettu sääntely on osin päällekkäistä muiden rikossäännösten (erityisesti ihmiskauppaa koskevan sääntelyn) kanssa, ja kiinnitti huomiota uusien säännösten mahdollisiin ihmiskauppasäännöksen soveltamisalaa kaventaviin vaikutuksiin. Useassa lausunnossa nostettiin esiin myös tarve kuvata lopullisessa hallituksen esityksessä uusien säännösten tunnusmerkistökäsitteitä ja niihin liittyviä käsitteitä mahdollisimman selkeästi ja konkreettisesti.

Osa lausunnonantajista kiinnitti huomiota ehdotettuja säännöksiä koskeviin soveltamiskysymyksiin keinotekoisien yrittäjyyden tilanteissa. Näissä lausunnoissa toivottiin myös tarkempia perustelulausumia koskien keinotekoisien yrittäjyyden arviointia uusien rikosnimikkeiden näkökulmasta.

Usea lausunnonantaja katsoi, että muutokset tulevat oletettavasti lisäämään viranomaisten työmäärää. Näissä lausunnoissa toistettiin huomio siitä, että viranomaisille on taattava lain muutosten edellyttämät riittävät resurssit.

Esityksen jatkovalmistelussa on tehty useita muutoksia esityksen perusteluihin. Muutokset ovat luonteeltaan pääasiassa selventäviä eivätkä ne koske perusratkaisuja tai säännösmuotoiluja.

Seuraavassa tuodaan esiin tiivistetysti keskeinen lausuntopalaute ja sen huomioon ottaminen esityksen jatkovalmistelussa. Lausunnoista on julkaistu 6.10.2025 lausuntotiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:64). Tämä löytyy osoitteesta:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-341-4>

Alkuperäiset lausunnot ovat saatavissa valtioneuvoston hankerekisteristä osoitteesta:

6.2 Kiskonta työelämässä

Osa lausunnonantajista kiinnitti huomiota ehdotettuja säännöksiä koskeviin soveltamiskysymyksiin keinotekoisen yrittäjyyden tilanteissa. Osassa lausunnoissa katsottiin esimerkiksi, että työsuhteen tahallisen naamioinnin tilanteissa tulee soveltaa nimenomaan ehdotettuja kiskontaa tai törkeää kiskontaa työelämässä koskevia säännöksiä, koska tahallisen työsuhteen naamioinnin tarkoituksena on kiertää työntekijän lainsäädännöllistä suojaa ja oikeuksia sekä hankkia taloudellista hyötyä työntekijöitä hyväksikäyttäen. Näissä lausunnoissa toivottiin myös tarkempia lain esitöitä koskien keinotekoisen yrittäjyyden arviointia uusien rikosnimikkeiden näkökulmasta.

Ehdotettavassa rikossäännöksessä ja sen perusteluissa käytetään termiä palvelussuhde. Perusteluissa todetaan, että tältä osin arvioinnin lähtökohtana on työsopimuslain (55/2001) 1 luvun 1 §:ssä säädettyjen työsuhteen tunnusmerkkien täyttyminen. Jos työnteon tosiasialliset ehdot ja olosuhteet osoittavat, että työsuhteen tunnusmerkit tosiasiaassa täyttyvät, voitaisiin uutta sääntelyä soveltaa sopimuksen nimestä riippumatta myös tällaisissa tapauksissa. Siten esimerkiksi työnsuorittajan ymmärtämättömyyttä hyväksi käyttämällä sovittu, todellisuutta vastaamaton oikeussuhteen muoto (sopimuksen nimike) ei saa ratkaisevaa merkitystä ja oikeussuojaa.

Ehdotettavassa rikossäännöksessä tarkoitettu palvelussuhteen määritelmä kattaa siten myös esimerkiksi näennäiset toimeksiantosuhteet. Perusteluissa palvelussuhteen määritelmä kytketään lisäksi työrikosluvun vakiintuneisiin lähtökohtiin. Tarkemmat arviointikriteerit perustuvat sen sijaan todetusti työsopimuslakiin ja työläinsäädäntöön, joihin esityksen perusteluissa viitataan. Koska arviointi perustuu jo olemassa olevaan lainsäädäntöön sekä peruslähtökohdiltaan vakiintuneeseen tulkintakäytäntöön, esityksen jatkovalmistelussa ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi toistaa sitä tässä yhteydessä nykyistä laajemmin.

Osassa lausuntoja peräänkuulutettiin sitä, että perusteluihin sisällytettäisiin tarkempaa ja erilaisia esimerkkejä sisältävää pohdintaa siitä, millaisissa tilanteissa saadun edun voidaan katsoa olevan selvässä epäsuhdassa vastikkeeseen nähden.

Esityksen perusteluissa on todettu, että sille, minkä suuruista epäsuhtaa rangaistavuus edellyttää, ei voida antaa kiinteitä tai kaavamaisia kaikkiin tilanteisiin soveltuvia ohjeita. Kussakin yksittäistapauksessa selvää epäsuhtaa olisi arvioitava erikseen ottaen huomioon tapauksen kaikki olosuhteet. Epäsuhtaan arviointiin vaikuttaisivat siten myös hyväksikäytettävän ahdingon taikka muiden vastaavien tunnusmerkistötekijöiden laatu sekä tekijän ja uhrin tekemien suoritusten suuruus. Tämä perustuu kiskontasäännöksen vakiintuneisiin lähtökohtiin, jonka tulkinta- ja soveltamiskäytäntöä voitaisiin soveltuvien osin hyödyntää myös tässä. Kyse on aina viime kädessä lainkäyttäjälle kuuluvasta tapauskohtaisesta harkinnasta.

Jatkovalmistelussa esityksen perusteluita on kuitenkin tarkennettu käytännön esimerkein siten, että arviointi voisi perustua ennen muuta työnantajaa sitovaan työehtosopimukseen sekä työsopimuslain mukaiseen kohtuulliseen ja tavanomaiseen palkkaan, joka työntekijälle on maksettava tarkemman

määräyksen puuttuessa. Perusteluissa on näin ollen annettu kiskontasäännöksen lähtökohtia tässä yhteydessä tarkentavia tulkintakriteerejä, eikä tarkempia kiinteitä – esimerkiksi euromääräisiä – kriteerejä ole tapauskohtaisen harkinnan merkitys huomioiden tarkoituksenmukaista antaa.

Eräissä lausunnoissa nostettiin esille, että käytännössä työsuhteen osapuolten välillä voidaan sopia joistain työsuhteeseen kiinteästi liittyvistä seikoista, jotka eivät kuitenkaan ole suoraan työsuhteeseen liittyviä suorituksia. Työnantaja voi esimerkiksi järjestää työntekijälle asunnon, josta perii vuokraa. Vuokra saatetaan vähentää palkasta, jolloin kyse ei ole työstä vastikkeena suoritettavasti luontoisedusta. Perusteluissa tulisi ottaa kantaa myös siihen, miten erilaisia työntekijälle annettavia luontoisetuja tulisi arvioida eri tilanteissa.

Esityksen perusteluihin on tältä osin tehty lausuntopalautteen perusteella muokkauksia ja selvennyksiä.

Osassa lausunnoissa katsottiin, että ehdotettu rikosäännös tulee sisältämään edelleen paljon termejä, jotka ovat arvostuksenvaraisia tai monitulkintaisia (esimerkiksi muu ahdinko, tietämättömyys, ajattelemattomuus). Lausunnoissa esitetyn mukaisesti soveltamista helpottaisi, jos muun ahdingon edellytyksiä kuvattaisiin tarkemmin. Pelkästään työsuhde ei myöskään automaattisesti aiheuta riippuvaista asemaa rikosäännöksen tarkoittamalla tavalla. Sen vuoksi olisi perusteltua kuvata tarkemmin sitä, milloin työsuhteeseen perustuva riippuvainen asema voi syntyä sellaisissa tilanteissa, joissa työhön ei liity esimerkiksi oleskelulupakyköstä. Perusteluita olisi syytä täsmentää myös siten, että työntekijän ajattelemattomuus liittyisi kiinteämmin sellaisiin käytännössä ilmenneisiin hyväksikäyttötilanteisiin, joissa ajattelemattomuus ei ole vain työntekijän omaa huolimattomuutta, vaan johtuu hyväksikäyttöön johtaneen tilanteen olosuhteista kokonaisuutena. Myös tietämättömyyttä koskevia perusteluja olisi tarpeen täydentää ja kuvata konkreettisemmin.

Esityksen jatkovalmistelussa perusteluita on muokattu ja tarkennettu tämän suuntaisesti.

Lausunnoissa huomautettiin myös, että vaikka olemassa oleva työperäistä hyväksikäyttöä koskeva oikeuskäytäntö koskee pääosin ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuneita hyväksikäyttötilanteita, esitetyt säännökset soveltuvat myös muihin kuin ulkomaalaisiin työntekijöihin. Tämän vuoksi perusteluissa tulisi huomioida myös muut ryhmät, kuten ikänsä tai muun seikan vuoksi hyväksikäytön riskissä olevat henkilöt.

Esityksen perusteluihin on tältä osin tehty lausuntopalautteen perusteella muokkauksia ja selvennyksiä.

Eräissä lausunnoissa esitetään huomiona, onko perusteltua ottaa uuteen säännökseen kiskontasäännöksen mukainen ilmaisu ”...edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua...”. Selkeämpi ja yleiskielen näkökulmasta ymmärrettävämpi muotoilu olisi ”hankkiakseen” (...joka käyttää hyväksi... hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista etua...).

Esityksen jatkovalmistelussa on katsottu, että voimassa olevaa sääntelyä koskevat tulkintakannanotot ja oikeuskäytäntö ovat monilta osin hyödynnettävissä myös uutta ehdotettua sääntelyä sovellettaessa. Ehdotettu sanamuoto on tältä osin vakiintunut ja siten sen tulkinnan sekä soveltamisen kannalta selkeä. Tämä huomioiden ehdotettua sanamuotoa ei ole perusteltua muuttaa.

Muutamassa lausunnossa katsottiin, että tekijäasemaan liittyviä perusteluita olisi aiheellista täydentää. Lausuntojen mukaan tunnusmerkistössä tarkoitetun työnantajan edustajan määrittelemisen tulee todennäköisesti olemaan tulkinnanvaraista ja näytöllisesti hankalasti arvioitavissa varsinkin silloin, jos kysymyksessä on se, joka toimii työnantajan sijasta. Hyväksikäyttäjinä voivat olla myös henkilöt, jotka eivät ole virallisesti työnantajan edustajia. Olisi perusteltua ottaa kantaa siihen, mikä on käsitteiden ”edustaja” ja esimerkiksi kirjanpitorikoksen tunnusmerkistössä tarkoitetun ”tosiasiallisesti määräysvaltaa käyttävän” henkilön suhde. Työperäisen hyväksikäytön kohdalla tulisi tehokkaammin ohjata soveltamaan yleisiä oppeja vastuupiirin rakentumiseen.

Esityksen jatkovalmistelussa perusteluita on selvennetty sen osalta, että vastuuasema voi muodostua henkilön tosiasiallisten tehtävien ja päättäjävaltuuksien perusteella. Edellytyksenä ei toisin sanoen olisi esimerkiksi tietty ammattinimike tai muodollinen päätösvalta. Vastaava lähtökohta soveltuu myös esimerkiksi kirjanpitorikokseen sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksiin. Jatkovalmistelussa on katsottu, että perusteluissa on viitattu riittävän selkeästi vastuun kohdentumisen ja tekijätunnusmerkkien yleisiin sääntöihin.

Mitä tulee mainittuihin näyttövaikeuksiin, on selvää, ettei sellaisilta voida kaikissa tilanteissa kokonaan välttyä. Syyttömyysolettama sekä syyllisyys- ja laillisuusperiaate kuitenkin edellyttävät, että moitittavasta menettelystä tuomitsemiseen on vakuuttava näyttö. Rangaistuksen edellyttämä näyttö arvioidaan kussakin tapauksessa sitä koskevien yleisten oppien ja periaatteiden mukaisesti. Esityksen jatkovalmistelussa on kuitenkin selvennetty säännöskohtaisia perusteluita tavalla, joka korostaa sitä, että kyse on jo nykyisellään varsin kattavasta määritelmästä.

Eräässä lausunnossa esitetään huoli siitä, että ehdotettu sääntely saattaisi joissain tilanteissa heikentää syrjinnän uhrin oikeuksiin pääsyä. Työryhmämietinnön (s. 88) mukaan työsyryjinnän osalta voitaisiin päätyä tilanteeseen, jossa olisi täyttyvä kaksi tunnusmerkistöä, jotta työsyryjinnän ”törkeästä tekemuodosta” voitaisiin rangaista.

Esityksen perusteluissa on todettu, että samassa tekokokonaisuudessa voisi joissain tapauksissa toteutua sekä kiskonta työelämässä että työsyryjintä. Jatkovalmistelussa on katsottu, että puuttuminen moitittavaan menettelyyn helpottuu ehdotuksen myötä, kun edellytys syrjintäelementin näyttämisestä ei enää olisi ankaramman rangaistusuhan sisältävän rikossäännöksen soveltamisen edellytyksenä. Syrjintäelementit voivat tulla huomioiduksi samassa tekokokonaisuudessa esimerkiksi rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaisena työsyryjintänä tai 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisena rangaistuksen koventamisperusteena.

6.3 Törkeä kiskonta työelämässä

Eräässä lausunnossa kehoitetaan arvioimaan, tulisiko esimerkiksi rikoslain 47 luvun 3 b §:n perusteluita täsmentää siten, että pykälän 3 kohdan ”rikoksentekijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa” voi tarkoittaa henkilön erilaista kohtelua 3 §:ään kirjatuilla (syrjintä)perusteilla.

Jatkovalmistelussa on arvioitu, että syrjintäperusteet eivät sellaisenaan sovellu pykälässä tarkoitetun hyväksikäytön keinoiksi. Kiskonta työelämässä suojaa

lisäksi ennen muuta varallisuutta, siinä missä työsyRJinnän suojelukohde on ensi sijassa yhdenvertaisuus. SyRJintäelementit voivat tulla huomioiduksi samassa tekokokonaisuudessa esimerkiksi rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaisena työsyRJintänä tai 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisena rangaistuksen koventamisperusteena.

Eräässä lausunnossa nostetaan esiin huomio törkeän tekemuodon 2 kvalifiointiperusteesta. Kyseisen kvalifiointiperuste täyttyy, jos kiskonnassa työelämässä aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa. Vahinko viittaa tässä yhteydessä ennen kaikkea taloudelliseen vahinkoon. Lausunnossa todetaan, että ehdotettu säännös ei näin ollen sisällä muuta huomattavaa tai erityisen tuntuva haittaa, joka menettelystä voi rikoksen uhrille aiheutua esimerkiksi epäasiallisten työaikojen johdosta. Jos ihmiskaupan tunnusmerkistö ei täyty eikä kyse ole erityisen heikkouden tai turvattoman tilan hyväksi käyttämisestä, ei törkeän kiskonnan työelämässä tunnusmerkistö näytä täyttyvän tilanteessa, jossa uhrille aiheutetaan muuta erityisen tuntuva haittaa (kärsimystä) kuin taloudellista. Haitan lisääminen toiseen kvalifiointiperusteeseen vähentäisi lausunnossa esitetyn näkemyksen mukaan mahdollisia tulkintaongelmia ja olisi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta perusteltu.

Jatkovalmistelussa on katsottu, että ehdotettujen rikossäännösten suojelukohde liittyy ennen muuta uhrin taloudellisiin etuihin. Tämä on seurausta jo ehdotettujen säännösten systemaattisista yhteyksistä esimerkiksi (ja ennen muuta) kiskontasäännöksiin. Työperäisen hyväksikäytön tapaukset liittyvät yleisestikin yleensä tavalla tai toisella taloudellisen edun hankkimiseen, kuten esimerkiksi alipalkkaukseen. Rikoslain johdonmukaisuuden kannalta olisi ongelmallista, mikäli olennaisesti taloudellisen edun ja sen epäsuhtaisuuden käsitteille rakentuva tunnusmerkistö sisältäisi tästä eriäviä lähtökohtia muista tätä muistuttavista tunnusmerkistöistä poiketen.

Arvioinnissa huomioitavien seikkojen laajentaminen myös muiden suojelukohteiden alaan voisi lisäksi synnyttää riskin siitä, että kiskonta työelämässä laajentuisi epätarkoituksenmukaisesti muiden rikostunnusmerkistöjen, kuten ihmiskaupan, alueille. Toisaalta mainitun kaltaisten olosuhteiden huomiointia ei ole kategorisesti suljettu pois esimerkiksi teon kokonaistörkeyden tai moitittavuuden arvioinnissa.

Muutamassa lausunnossa nostetaan esille, että mietinnön törkeää petosta käsittelevässä osiossa (s. 36) todetaan, että törkeän petoksen kriminalisointia koskevissa esitöissä on erikseen huomautettu (viitaten HE 66/1988 vp, s. 135), että tämä kvalifiointiperuste ei vaadi huomattavan hyödyn toteutumista, vaan ainoastaan sen tavoittelua. Koska tämä voi olla merkittävä seikka arvioidessa esimerkiksi tapauksia, joissa hyväksikäyttö on ollut vakavaa, mutta ei ole ehtinyt ajallisesti kestää kauan, tämä sama huomio tulisi sisällyttää selkeästi myös törkeää kiskontaa työelämässä koskevan sääntelyn esitöihin.

Esityksen jatkovalmistelussa perusteluita on tarkennettu tältä osin.

Lausunnoissa todetaan myös, että perusteluissa olisi hyvä ottaa kantaa siihen, voisiko suunnitelmallisuutta osoittaa esimerkiksi se, että oleskelulupa-asiaa käsittelevälle viranomaiselle toimitettavaan työ Sopimukseen olisi kirjattu lainmukaiset työsuhteen ehdot, mutta ne eivät käytännössä ole toteutuneet taikka se, että työaika kirjanpitoa väärennetään niin, että työajat vaikuttavat lainmukaisilta.

Esityksen jatkovalmistelussa perusteluita on tarkennettu tämän suuntaisesti. On kuitenkin huomattava, että kuvatut menettelyt voivat täyttää tietyissä tapauksissa myös esimerkiksi väärennyksen tai työaika-suojelurikoksen tunnusmerkit.

Eräissä lausunnossa ehdotetaan, että suunnitelmallisuudeksi katsottaisiin lain esitoissa myös ne tilanteet, joissa työnantaja kohdistaa suureen joukkoon työntekijöitä ”pienimuotoista” ja mahdollisesti lyhytkestoista hyväksikäyttöä, jolloin yksittäisen työntekijän saatavat eivät ole suuria, mutta kaikkien työntekijöiden saatavien yhteismäärä kuitenkin nousee huomattavaksi.

Jatkovalmistelussa on katsottu, että kyseinen näkökohta liittyy ja ratkaistaan rikosten yksiköintiä koskevien periaatteiden nojalla.

Muutamassa lausunnossa todetaan, että törkeä kiskonta työelämässä lähestyy kvalifointiperusteiden osalta ihmiskauppasäännöstä. Erityisesti tämä koskee kvalifointikriteeriä 3, jonka mukaan teko on törkeä, jos rikoksentehtyjä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa. Lausunnoissa korostetaan tarvetta selkeälle rajanvedolle ihmiskauppasääntelyn ja tätä lievempien hyväksikäyttörikosten välillä. Tässä tarkoituksessa voisi olla aiheellista pohtia, tulisiko törkeää tekemuotoa koskeva säännös kirjoittaa siten, etteivät kvalifointikriteerit olisi päällekkäisiä ihmiskauppapöytäkirjassa yksilöityjen ihmiskaupan keinojen kanssa.

Esityksen jatkovalmistelussa on arvioitu kvalifointiperustetta vaihtoehtopöytäkirjan yhteydessä osiossa 5.1. Osista ilmenevin perustein ehdotettua pöytäkirjamuotoilua ei ole muutettu. Perusteluihin on kuitenkin lisätty tarkentavia ja selventäviä esimerkkejä kvalifointiperusteen sisällöstä sekä soveltamisharkinnassa huomioitavista tekijöistä.

6.4 Muut kysymykset

Muutamassa lausunnossa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei yksittäisen rikosnimikkeen muuttamisella useinkaan saavuteta asetettuja tavoitteita. Työelämän muutokset, kuten alustatalous, kynnysrahatilanteet tai näennäiset toimeksianto- tai muut yrittäjyyssopimukset sekä työvoiman kasvanut globaali liikkuvuus, kehittävät työelämää jatkuvasti ja haastavat perinteistä käsitystä työntekemisestä. Työperäistä hyväksikäyttöä koskevaa rikoslainsäädäntöä tulisi uudistaa kokonaisvaltaisemmin ja suhteessa muuhun työelämän sääntelykehitykseen.

Tällaisen laajemman muutoksen tekeminen rikoslakiin ja työläinsäädäntöön olisi tämän esityksen tavoitteita laajempi uudistus, eikä tätä vaihtoehtoa ole sen vuoksi katsottu tarkoituksenmukaiseksi arvioida enempää esityksen jatkovalmistelussa.

Osassa lausunnoista todetaan, ettei alipalkkauksen kriminalisointia esimerkiksi palkkavarkausrikosnimikkeen muodossa ole ehdotettu.

Norjan mallin mukaista palkkavarkaussäännöstä on tarkasteltu verrokki-valtioiden lainsäädäntöratkaisujen käsittelyn yhteydessä. Esityksen jatkovalmistelussa ehdotetun perusratkaisun muuttamista ei ole pidetty perusteltuna, mutta alipalkkauksen kriminalisoinnin käsittely on lisätty erilliseksi osaksi vaihtoehtopöytäkirjaa. Perusteluissa todetaan, että vaihtoehtoon liittyisi tiettyjä haasteita rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta, mikäli rangaistavuus kytkeytyisi sellaiseen esimerkiksi työehtosopimuksen mukaiseen palkkaukseen. Rangaistavan käyttäytymisen sisällön tulisi määräytyä

lain nojalla, ja toisaalta kaikilla aloilla ja työpaikoilla ei ole sitovaa työehtosopimusta. Kyseinen vaihtoehto ei myöskään täyttäisi esityksen tavoitetta sen taustalla olevan hallitusohjelman kirjauksen toteuttamisesta.

Työryhmän mietinnössä on tuotu kuitenkin useassa kohtaa esille, että ehdotettujen rikossäännösten tavoitteena on kattaa – ja että ne kattavat – nimenomaisesti alipalkkaustilanteet. Jatkovalmistelussa esityksen perusteluista on lisäksi tarkennettu käytännön esimerkein siten, että ehdotettavassa rikossäännöksessä tarkoitetun selvän epäsuhtaan arviointi voisi perustua ennen muuta työnantajaa sitovaan työehtosopimukseen sekä työsopimuslain mukaiseen kohtuulliseen ja tavanomaiseen palkkaan, joka työntekijälle on maksettava tarkemman määräyksen puuttuessa.

Useassa lausunnossa katsotaan, että muutoksilla voi olla välillisiä kielteisiä vaikutuksia työperäisen hyväksikäytön uhriksi joutuvien ihmisten oikeuksien toteutumiseen, jos muutokset vaikuttavat ihmiskauppasäännöksen soveltamisalaa kaventavasti. Tämä voi vaikuttaa esimerkiksi oleskeluoikeuteen tai mahdollisuuteen saada tukea Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä.

Esityksen perusteluissa on nimenomaisesti todettu, että törkeää kiskontaa työelämässä koskeva säännös syrjäytyisi, jos tapaukseen olisi sovellettava ihmiskauppasäännöstä tai sen törkeää tekemuotoa. Nyt esitettävillä muutoksilla ei rajoitettaisi tai muullakaan tavoin muutettaisi ihmiskauppasäännösten soveltamisalaa. Jatkovalmistelussa on kuitenkin muokattu ja tarkennettu perusteluista ihmiskauppasäännösten osalta. Perusteluissa on korostettu ehdotettavien rikossäännösten ja ihmiskauppasäännösten erillisyyttä entistä selkeämmin. Seuraavista kappaleista ilmenevällä tavalla perusteluista on muokattu myös niiltä osin, kun on kyse rikosten uhrien oikeuksista ja tukijärjestelmistä.

Eräässä lausunnossa katsotaan työryhmämuistion sivulla 70 todettavan harhaanjohtavasti, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä ”ottaa asiakkaaksi usein myös ihmiskaupan lähirikosten uhreja, jos heidän olosuhteissaan nähdään viitteitä ihmiskauppaan”. Auttamisjärjestelmän toimintaa säätelevän vastaanottolain hallituksen esityksessä HE 220/2022 (kohta 4.1) todetaan kuitenkin selvästi, että “[a]uttamisjärjestelmään ottaminen osoittaisi jatkossa nykyistä yksiselitteisemmin, että ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen erikoistuneen viranomaisen näkemyksen mukaan kyse on ihmiskaupan uhrista”. Lain esitöissä tulisi selkeästi viitata tähän ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevaan lainsäädäntöön ja sen esitöihin.

Esityksen jatkovalmistelussa perusteluista on tarkennettu tämän suuntaisesti.

Muutamassa lausunnossa huomautetaan, että mietinnön mukaan ”toisaalta ulkomaalaislain 52 d §:ssä säädetään tilapäisen oleskeluluvan myöntämisestä tietyin edellytyksin myös muun työperäisen hyväksikäytön uhreille”. Tältä osin olisi syytä tuoda esiin, että tosiasiallisesti kyseinen oleskelulupatyyppi tulee kysymykseen vain sellaisten uhrien kohdalla, jotka ovat työskennelleet oleskelleessaan maassa laittomasti. Käytännössä useimmat työvoiman hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi joutuneet ovat oleskelleet Suomessa laillisesti.

Esityksen jatkovalmistelussa perusteluista on tarkennettu tältä osin.

Eräässä lausunnossa pohdittiin mahdollisuutta yhdistää kiskonta ja kiskonta työelämässä - säännökset. Tällöin välttyttäisiin esitutkinna siltä, että asiaa pitää tutkia vaihtoehtoisin säännöksin. Esitutkinta on aina tehokkainta silloin, kun ei tarvitse miettiä vaihtoehtoisia rikosnimikkeitä. Yhdistämisellä olisi siten esitutkinna kannalta positiivisia vaikutuksia, joskin rikoslain järjestelmällisyyden kannalta myös negatiivisia tulkintoja voidaan esittää, koska tällöin työrikoksiin kuuluva tunnusmerkistö voisi olla myös rikoslain 36 luvussa.

Esityksen jatkovalmistelussa on katsottu, että kyseisenkaltaista vaihtoehtoa on jo riittävästi arvioitu vaihtoehtopunninnasta ilmenevällä tavalla.

Muutamassa lausunnossa todetaan, että rikosnimikkeestä huolimatta tapausten tutkiminen ja prosessoiminen vaatii resursseja niin poliisilta, syyttäjälaitokselta kuin tuomioistuimilta. Lisäksi tulee varmistaa työsuojelun riittävät resurssit. Myös uhreja auttavien järjestöjen rahoitus matalan kynnyksen palveluiden tarjoajina tulee varmistaa.

Esityksen jatkovalmistelussa on arvioitu, että ehdotettavat muutokset eivät itsessään lisäisi tapausmääriä tai niiden käsittelyn vaatimia resursseja. Muutokset eivät toisin sanoen lisää tarvetta lisäresursoinnille.

Muutamassa lausunnossa katsotaan, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia tulisi muuttaa siten, että vähintään törkeän tekemuodon osalta asianomistajille määrättäisiin avustaja ilman erillistä harkintaa. Lausunnoissa huolestuttavaksi nähdään myös se, että kiskonnantapaisesta työsyrynnästä poiketen uudet rikosnimikkeet eivät lähtökohtaisesti oikeuta kärsimyskorvaukseen. Kärsimyskorvauksia koskevaa mietinnön osiota tulisi laajentaa ja lisätä esimerkkejä työperäisen hyväksikäytön tilanteista, joissa se tulisi sovellettavaksi.

Avustajamääräyksiä ja korvauksia koskevat muutokset merkitsivät tämän esityksen tavoitteita laajempaa uudistusta, eikä tätä vaihtoehtoa ole sen vuoksi arvioitu enempää esityksen jatkovalmistelussa. Esityksen perusteluissa tuodaan kuitenkin nimenomaisesti esille, että avustajamääräys sekä oikeus korvaukseen kärsimyksestä voisivat syntyä olemassa olevien oikeusoppien nojalla myös tapauksissa, joissa on kyse kiskonnasta työelämässä tai törkeästä kiskonnasta työelämässä. Ehdotetuilla muutoksilla ei heikennettäisi tilannetta nykyisestä. Jatkovalmistelussa on katsottu myös, että mainittujen seikkojen arvioinnissa käytettävät kriteerit tulevat muutettavat säännökset huomioiden perusteluista tarkoituksenmukaisella tavalla esille.

Eräässä lausunnossa huomautetaan, että työryhmämietinnöstä puuttuu täysin viittaukset työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta annetun lain 50 §:ään, jossa säädetään velvollisuudesta varata työsuojeluviranomaiselle tilaisuus tulla kuulluksi esitutkinna, syyttäjän velvollisuudesta varata työsuojeluviranomaiselle mahdollisuus lausunnon antamiseen ennen syyteharkinnan päättämistä sekä työsuojeluviranomaisen läsnäolo- ja puheoikeudesta tuomioistuimen suullisessa käsittelyssä. Tämän lisäksi esitetty lakimuutos edellyttäisi myös uuden RL 47 luvun 3 b §:n lisäämistä lain 50 §:n 1 momentin listaan rikoksista, joista työsuojeluviranomaisella on ilmoitusvelvollisuus poliisille.

Valmistelussa ei ole ehdotettu työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta annetun lain muuttamista, sillä lain 50 § kattaa sellaisenaan kaikki rikoslain 47 luvussa rangaistavaksi säädetty teot (pl. 6 a §). Ehdotetut rikoslain 47 luvun 3 a ja 3 b §:t kuuluisivat näin ollen puheena olevan pykälän soveltamisalaan jo siksi, että ne sijoittuisivat työrikoslukuun.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Rikoslaki

11 luku Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan

11 §. *Syrjintä.* Syrjintää koskeva rikossäännös sisältää toissijaisuuslausekkeen, jossa mainitaan kiskonnantapainen työsyryntä. Säännöstä muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin kyseinen maininta, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Kyseessä olisi tekninen muutos. Syrjintää koskevan rikossäännöksen nykyiseen soveltamisalaan ei toisin sanoen ehdoteta asiallisia muutoksia.

47 luku Työrikoksista

3 a §. *Kiskonta työelämässä.* Voimassa olevassa 3 a §:ssä säädetään kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että 3 a § sisältäisi uuden rikossäännöksen, joka koskee palvelussuhteen yhteydessä tapahtuvaa kiskontaa. Kiskonnantapainen työsyryntä korvattaisiin toisin sanoen uudella säännöksellä nimeltään kiskonta työelämässä.

Kiskontaan työelämässä syyllystyisi työnantaja tai tämän edustaja, joka käyttämällä hyväksi työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä palvelussuhteen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen.

Kiskonta työelämässä olisi erityissäännös suhteessa rikoslain 36 luvun 6 §:ssä tarkoitettuun kiskontaan. Rangaistavuuden edellytyksenä olisi kiskonnan tapaan, että tekijä käyttää hyväksi olosuhteita, joiden vuoksi asianomistaja ei kykene tasapuolisesti neuvottelemaan oikeustoimen ehdoista. Ehdotettava pykälä kiskonnasta työelämässä sisältäisi tyhjentävän listan niistä olosuhteista, joihin rangaistavuus voisi perustua. Tällaisina ehdotetussa rikostunnusmerkistössä mainitaan taloudellinen tai muu ahdinko, riippuvainen asema, ymmärtämättömyys, ajattelemattomuus ja tietämättömyys. Mainitut olosuhteet vastaisivat rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaisen kiskonnan tunnusmerkistöä sillä erotuksella, että ehdotetussa pykälässä mainittaisiin nimenomaisesti asianomistajan tietämättömyyden hyväksikäyttäminen rangaistavuuden perustavana seikkana. Muiden olosuhteiden osalta arvioinnissa voitaisiin hyödyntää samoja näkökohtia kuin yleiskiskontasäännöksen arvioinnissa (HE 66/1988 vp, s. 138–139). Hyväksikäytettävät olosuhteet vastaisivat lisäksi nyt korvattavaksi ehdotetun kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistöä, jolloin arvioinnissa voitaisiin tukeutua myös sen soveltamisessa vakiintuneisiin lähtökohtiin sekä lain esitöihin (HE 103/2014 vp, s. 13).

Taloudellisesta ahdingosta ja sen hyväksikäyttämisestä voisi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun työntekijällä ei ole mahdollisuutta toimeentuloon ilman vaadittua tai ehdoiltaan sitä vastaavaa muuta työtä. *Muu ahdinko* voisi olla esimerkiksi sellaista, mikä lähenee vaikutuksiltaan taloudellista ahdinkoa. Tällaista voisi olla muun ohella sosiaaliin syihin liittyvää ahdinko, kuten kodittomuuden uhka, jonka vuoksi mikä tahansa työ on tarpeen. Muu ahdinko voisi tietyissä tilanteissa liittyä myös esimerkiksi asuntopulan hyväksikäyttämiseen ja ylisuuren vuokran perimiseen, mikäli työntekijällä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta saada muuta työnsä suorittamista varten tarvitsemaansa asuntoa esimerkiksi siksi, että työskentely tapahtuu syrjäseudulla. Muun ahdingon hyväksikäyttämistä voisi olla myös muun muassa työntekijän sairaudesta johtuvan lääkkeiden tarpeen hyödyntäminen (HE 103/2014 vp, s. 13).

Riippuvainen asema voisi olla seurausta esimerkiksi sukulaisuus- tai perhesuhteesta, velkasuhteesta tai suoraan itse työhön, kuten siihen kytköksissä olevaan oleskelulupaan, liittyvästä riippuvaisuudesta (mikäli asiassa ei olisi kyse ihmiskaupasta). Palvelussuhde itsessään ei kuitenkaan automaattisesti merkitsisi työntekijän riippuvaista asemaa tunnusmerkistössä tarkoitetulla tavalla. Rangaistavuus edellyttäisi sen sijaan sitä, että käsillä olisi tavanomaisesta palvelussuhteesta tai tilanteesta poikkeavia olosuhteita, joiden myötä työntekijä olisi riippuvainen palvelussuhteesta tai työnantajasta.

Riippuvainen asema voisi olla myös seurausta uhkauksesta paljastaa työntekijä viranomaiselle esimerkiksi tehdyn rikoksen tai luvattoman maassa oleskelun vuoksi. Lisäksi riippuvainen asema voisi syntyä esimerkiksi matkustusasiakirjojen luovuttamisella toiselle henkilölle. Riippuvainen asema ei edellyttäisi sitä, että työntekijä on riippuvuussuhteessa työnantajaan, vaan riippuvuussuhde voisi olla olemassa myös toiseen henkilöön nähden (HE 103/2014 vp, s. 13).

Ajattelemattomuudessa olisi kyse siitä, että työntekijä suhtautuu huolettomasti tekemäänsä sitoumukseen, vaikka on sinänsä tietoinen kaikista olennaisista seikoista, jotka vaikuttavat sitoumuksen sisältöön ja sen seurauksiin. Ajattelemattomuus voisi ilmetä esimerkiksi siten, että työntekijä ei tule edes ajatelleeksi työsuhteen tarkempia ehtoja tai työoloja, koska on hyvillään saamastaan työstä ja sen mahdollisesti tuomista toimeentulon kohentumismahdollisuuksista. Myös nuoruuden ajattelemattomuuden hyväksikäyttöä voitaisiin pitää tunnusmerkistössä tarkoitettuna toimintana. Esimerkiksi ensimmäisen työpaikkansa saanut nuori ei välttämättä tule ajatelleeksi työsuhte-ehtojansa ja saattaa olla kokeneita työntekijöitä alttiimpi työperäiselle hyväksikäytölle.

Ajattelemattomuudessa ei kuitenkaan olisi kysymys ainoastaan työntekijän omasta huolimattomuudesta, vaan arvioinnissa voitaisiin huomioida myös hyväksikäyttöön johtaneen tilanteen olosuhteet kokonaisuutena. Tunnusmerkistötötekijänä ajattelemattomuus olisi myös yhteydessä jäljempänä käsiteltäviin ymmärtämättömyyteen ja tietämättömyyteen sekä niiden osatekijöihin. Ajattelemattomuuden hyväksi käyttäminen voisi kuitenkin johtaa tunnusmerkistön soveltumiseen ainoastaan hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa.

Ymmärtämättömyydellä tarkoitetaan rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaisen kiskonnän tunnusmerkistössä sitä, että henkilöltä puuttuu pysyvästi tai tilapäisesti kyky arvioida oikeustoimeen liittyvien seikkojen merkitystä. Kyse voi olla yleisestä arviointikyvyn heikkenemisestä, kuten psyykkiseen toimintakykyyn liittyvästä puutteesta, tai tiettyyn erityisalueeseen liittyvästä ymmärtämättömyydestä. Ehdotettavassa rikossäännöksessä ymmärtämättömyys voisi liittyä myös esimerkiksi ulkomaalaisen työntekijän Suomen työlaainsäädäntöä koskevaan ymmärtämättömyyteen. Ymmärtämättömyys voisi johtua myös siitä, että henkilö on esimerkiksi vajavaisen kielitaidon, iän tai vammaisuuden vuoksi kykenemätön arvioimaan tekemänsä työ sopimuksen sisältöä ja merkitystä (HE 103/2014 vp, s. 13).

Tietämättömyydellä on yhteys edellä kuvattuun ymmärtämättömyyteen. Esimerkiksi rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaisen kiskonnän arvioinnissa tietämättömyys ja sitä muistuttava kokemattomuus on tietyissä tilanteissa voinut perustaa tunnusmerkistössä tarkoitetun ymmärtämättömyyden. Myös nyt korvattavaksi ehdotettavan kiskonnantapaisen työsyRJinnän esitöissä on todettu, että ymmärtämättömyys liittyy ulkomaalaisen työntekijän työsuhteen ehtoihin ja työoloihin sekä Suomen työlaainsäädäntöä koskevaan tietämättömyyteen ja kokemattomuuteen. Tietämättömyyden on puolestaan todettu viittaavan suoraan työoloja tai työehtoja koskevaan tietämättömyyteen (HE 103/2014 vp, s. 13).

Lain esitöissä ja käytännön lainsoveltamisessa käsitteiden välille ei toisin sanoen ole tehty keskeistä ja tarkkarajaista eroa. Tässä tarkoitettulla tietämättömyydellä ei tarkoitetaakaan muuttaa tai rajoittaa mainittujen tunnusmerkkien ulottuvuutta. Tarkoituksena on ennen muuta selvittää, että kiskonta työelämässä kattaisi soveltamisalaltaan tältä osin yhtäältä sen korvaaman kiskonnantapaisen työsyrrinnän ja toisaalta yleiskiskonnan.

Itsenäisenä tunnusmerkistötekijänä tietämättömyys viittaisi toisaalta ymmärtämättömyyttä selkeämmin esimerkiksi palvelussuhteeseen liittyvään kokemattomuuteen sekä konkreettisempiin ja yksityiskohtaisempiin käsityksiin (tai niiden puutteeseen) sen ehdoista. Tietämättömyys voisi olla yhteydessä esimerkiksi työntekijän nuoruuteen tai muunlaiseen kokemattomuuteen työmarkkinoilla. Arvioinnissa merkitystä voitaisiin antaa myös muun muassa sille, onko työsopimusta käännetty työntekijän ymmärtämälle kielelle. Mitä paremmat tosiasialliset mahdollisuudet asianomistajalla olisi olla selvillä työsuhteen ehdoista ja oikeustoimeen liittyvien seikkojen merkityksestä, sitä korkeammalle rangaistavuuden kynnykselle asetuisi.

Kyse olisi kuitenkin ennen muuta lain sanamuotoa täsmentävästä ja laillisuusperiaatteen kannalta rangaistavuuden alaa selkeyttävästä muutoksesta sen sijaan, että tietämättömyyden lisäämisellä tavoiteltaisiin asiallisia muutoksia tässä mainittujen tunnusmerkistötekijöiden yleisesti vakiintuneeseen soveltamisalaan. Ehdotettavaa tunnusmerkistöä kokonaisuutena lukien keskeistä on toisin sanoen se, että hyväksikäyttö perustuu tavalla tai toisella puutteelliseen tietämykseen tai ymmärrykseen esimerkiksi suomalaisesta työlaainsäädännöstä ja työntekijän oikeuksista.

Ehdotettavassa rikossäännöksessä käytetyllä palvelussuhteen käsitteellä tarkoitettaisiin niin työsuhdetta kuin virka- tai siihen rinnastettavaa julkisoikeudellisesta palvelussuhdesta. Työrikosluvun vakiintuneen lähtökohdan mukaan palvelussuhteen, työntekijän, työnantajan sekä tämän edustajan käsitteitä käytetään yhtenäisesti riippumatta siitä, onko kyse yksityis- vai julkisoikeudellisesta palvelussuhteesta. Työrikosluvun esitöiden mukaan työsuhte ja virkasuhte on mahdollisimman pitkälle haluttu saattaa keskenään samaan asemaan (HE 94/1993 vp, s. 164, 176). Ehdotettu säännös kiskonnasta työelämässä ei merkitsisi tältä osin asiallisia muutoksia.

Ehdotettavan rikossäännöksen soveltaminen edellyttäisi siten palvelussuhteen olemassaoloa. Oikeussuhteen luonnetta arvioitaisiin nykyisen sääntelyn mukaisesti työlaainsäädännön soveltamisalasäännösten mukaisesti. Arvioinnin lähtökohdaksi olisivat tällöin työsopimuslain (55/2001) 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettut työsuhteen tunnusmerkit (HE 93/1994 vp, s. 176). Arvioinnissa ratkaisevaa olisivat työn tekemisen tosiasialliset ehdot ja olosuhteet. Esimerkiksi sopimuksen nimike (kuten toimeksiantosopimus, konsulttisopimus, kumppanuussopimus tai muu sopimus kevytyrittäjän kanssa) voi osoittaa sopijapuolten tarkoituksen, mutta yksinään sopimuksen nimikkeellä ei ole ratkaisevaa merkitystä oikeussuhteen luonteen määrittäjänä. Jos sopimuksen nimike poikkeaa siitä, miten ja minkälaisissa olosuhteissa työtä on sopimussuhteen aikana tehty, sopimuksen nimikkeestä johdettu oikeussuhteen luonnetta koskeva tarkoitus sivuutetaan arvioinnissa. Siten esimerkiksi työnsuorittajaa erehdyttämällä tai tämän ymmärtämättömyyttä hyväksi käyttämällä sovittu, todellisuutta vastaamaton oikeussuhteen muoto (sopimuksen nimike) ei saa ratkaisevaa merkitystä ja oikeussuojaa (ks. HE 215/2022 vp, s. 28–29; KKO 2008:99).

Koska ehdotettu rikossäännös soveltuisi ainoastaan palvelussuhteiden yhteydessä tapahtuvaan hyväksikäyttöön, kiskontaan työelämässä voisi syyllistyä ainoastaan työnantaja tai tämän edustaja. Kyseiset tekijätunnusmerkit on määritelty rikoslain 47 luvun 8 §:ssä. Pykälän 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetaan työnantajalla sitä, joka työsuhteessa taikka virka- tai siihen

rinnastettavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa teettää työtä, sekä sitä, joka tosiasiallisesti käyttää työnantajalle kuuluvaa päätösvaltaa. Momentin 2 kohdassa työnantajan edustajalla tarkoitetaan työnantajana olevan oikeushenkilön lakimääräisen tai muun päättävän elimen jäsentä sekä sitä, joka työnantajan sijasta johtaa ja valvoo työtä.

Ehdotetussa rikossäännöksessä rikoksen tekijäpiiriä olisi toisin sanoen rajoitettu. Kiskonnassa työelämässä olisi kyse niin kutsuttujen erikoisrikosten joukkoon kuuluvasta rikoksesta, jossa tekijänä voisi olla ainoastaan työnantaja tai tämän edustaja. Tähän nähden ulkopuolinen henkilö voitaisiin tuomita rikoslain 5 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti ainoastaan avunantajana tai yllyttäjänä, vaikka hänen osuutensa vastaisi tekijäkumppanuutta. Tällöin rikoksella tulee kuitenkin olla sellainen tekijä, joka täyttää tekijätunnusmerkkiedellytyksen (HE 44/2002 vp, s. 158).

Työperäisen hyväksikäytön yhteydessä on mahdollista, että työnantajan edustajasta vallitsee käytännössä epäselvyyttä. Tällöin voitaisiin rikoslain 47 luvun 8 §:n nojalla arvioida sitä, kuka tosiasiallisesti käyttää työnantajalle kuuluvaa päätös-, johto- tai valvontavaltaa. Esimerkiksi vuokratyössä on mahdollista, että direktiolta jakautuu eri toimijoiden kesken. Edellytyksenä ei myöskään ole esimerkiksi tietty ammattinimike tai muodollinen päätösvalta. Vastuuasema voi toisin sanoen muodostua henkilön tosiasiallisten tehtävien ja päättäntävaltuuksien perusteella. Vastaava lähtökohta soveltuu myös esimerkiksi kirjanpitorikokseen sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksiin (ks. HE 94/1993 vp, s. 177 sekä HE 53/2002 vp).

Edellä mainittuun liittyen on huomattava, että kiskontarikoksia on mahdollista tehdä hankkimalla taloudellista etua niin itselle kuin toiselle, kuten tekijän lähiomaiselle. On esimerkiksi mahdollista, että asianomistaja tekee sopimuksen tekijän edustaman oikeushenkilön kanssa, joka saa itselleen tunnusmerkistössä tarkoitetun taloudellisen edun. Tällöin konkreettisen tekijätoimen suorittaja on sinänsä mahdollista erottaa taloudellisen hyödyn saajasta, kuten työnantajasta. On huomionarvoista, että myös tällöin tekijän on kuuluttava rikoslain 47 luvun 8 §:n mukaisen määritelmäsäännöksen piiriin. Rangaistavuus siis edellyttäisi tällöinkin sitä, että tekijä tosiasiallisesti käyttää työnantajalle kuuluvaa päätösvaltaa tai työnantajan sijasta johtaa tai valvoo työtä. Tärkein vastuuaseman tunnusmerkki on jonkinasteinen esimiesasema, jolla viitataan asemiin toimitusjohtajasta aina alityönjohtajaan (HE 44/2002 vp, s. 165).

Vastuun kohdentumisesta säädetään tarkemmin rikoslain 47 luvun 7 §:ssä. Pykälän mukaan työrikosluvussa rangaistavaksi säädetystä työnantajan tai tämän edustajan menettelystä tuomittaisiin se, jonka velvollisuuksien rikkomiseksi teko tai laiminlyönti on katsottava. Ratkaisussa olisi otettava huomioon asianomaisen tehtävien ja toimivaltuuksien laatu, laajuus ja selvyys, hänen ammatillinen pätevyytensä sekä muutenkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn tai jatkumiseen. Vastuun kohdentumisen pääperusteena olisi siis se, että työnantaja tai tämän edustaja on rikostunnusmerkistön mukaisella menettelyllä rikkonut juuri hänelle kuuluvia velvollisuuksia. Nämä puolestaan määräytyisivät eri lähteistä käsin, yleensä kuitenkin työnantajaorganisaation sisäisten järjestelyjen perusteella. Esimiesten velvollisuudet on voitu määritellä esimerkiksi heidän työsopimuksissaan tai niitä täydentävissä toimenkuvauksissa, julkisyhteisöjen ohje- tai johtosäännöissä taikka vakiintuneessa käytännössä. Vastuun kohdentumisperusteiden soveltamisen ei tarvitsisi merkitä sitä, että vain yksi henkilö voitaisiin katsoa rikokseen syytäksi (HE 94/1993 vp, s. 175–176).

Kiskonta työelämässä olisi rangaistavaa vain silloin kun se kohdistuu työntekijään. Työntekijä on määriteltä rikoslain 47 luvun 8 §:n 1 momentin 3 kohdassa siten, että kaikki momentin 1 kohdan mukaisiin työnantajiin palvelussuhteessa olevat työnsuorittajat katsottaisiin

työntekijöiksi. Kun määritelmässä puhutaan työn tekemisestä palvelussuhteessa, tarkoitetaan työntekijäasemaa yleensä eikä rajoiteta luvun säännösten soveltamista koskemaan vain työn suoritushetkeä (HE 93/1994 vp, s. 177). Tässä tarkoitettu työntekijäasema muodostuisi työstä tehtävän sopimuksen suullisella, kirjallisella tai konkludenttisella solmimisella (eli taloudellisen edun hankkimisen tai edustamisen myötä), vaikkei työtä olisi vielä ryhdytty tekemään.

Ehdotettavassa rikossäännöksessä tarkoitettu taloudellinen etu olisi hankittava tai edustettava palvelussuhteen yhteydessä. Kiskontapykälää vastaavalla tavalla edun hankkiminen merkitsisi edun lopullista haltuunottamista. Edustamisella taas tarkoitettaisiin jostakin edusta sopimista, vaikkei etu välittömästi erääntyisikään suoritettavaksi (HE 66/1988 vp, s. 139). Taloudellinen etu voisi sisältyä itse työsopimusehtoihin, mutta se voitaisiin saada myös sopimusneuvotteluissa tai muutoin työsopimuksen tekemisen yhteydessä.

Vaikka hyväksikäyttö ei ajoittuisi työsopimuksen solmimisen yhteyteen eikä taloudellista etua hankittaisi tai edustettaisi nimenomaisesti tässä yhteydessä, kiskonta työelämässä olisi rangaistavaa myös silloin, kun se tehdään muutoin palvelussuhteen yhteydessä. Osapuolet eivät esimerkiksi välttämättä ole työsopimusta tehdessään sopineet palkasta, jolloin hyväksikäyttö ja taloudellisen edun edustaminen voivat ajoittua tätä myöhempään vaiheeseen sekä liittyä muihinkin kuin nimenomaisesti työsopimuksessa mainittuihin ehtoihin. Palvelussuhteissa sovellettavat työehdot voivat sen sijaan määräytyä usean eri normilähteen, kuten työlainsäädännön, työehtosopimusten, työsopimuksen ehtojen sekä työnantajan toimivaltansa mukaan antamien määräysten perusteella. Siten myös esimerkiksi tilanne, jossa työsopimus on solmittu sinänsä asianmukaisin ehdoin, mutta tilanne muodostuu käytännössä sellaiseksi, että sovitut ehtoja ei noudateta, voisi kuulua rangaistavuuden piiriin. Keskeistä rangaistavuuden alan kannalta olisi siis se, että hyväksikäytön keinoin hankittava tai edustettava taloudellinen etu on yhteydessä palvelussuhteeseen liittyvään oikeustoimikokonaisuuteen.

Hyväksikäytön keinoin hankitun tai edustetun taloudellisen edun tulisi olla selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen. Palvelussuhteessa toisiinsa verrattavia vastikkeitä ovat tyypillisesti työsuoritus ja rahapalkka. Työsopimuksen tunnusmerkkien mukaan työntekijä sitoutuu henkilökohtaisesti tekemään työtä työnantajan lukuun palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Työnantajan suorittama työnteon vastike voi muodostua esimerkiksi rahapalkan ja tavarain tai luontoisedun yhdistelmästä. Luontoisetu on jonakin muuna vastikkeena kuin rahana maksettavaa palkkaa tai rahapalkan lisäksi suoritettavaa etua, minkä työntekijä saa palvelussuhteen perusteella. Siten myös luontoisedut voitaisiin huomioida tapauskohtaisessa kokonaisarvioinnissa. Keskeistä on vastikkeiden suorittaminen työntekijälle tämän vastasuoritusta vastaan.

Palkan vastasuoritus taas on lähtökohtaisesti ja ennen muuta työntekijän tekemä työ. Työnantajan hankkimaan tai edustamaan taloudelliseen etuun voitaisiin kuitenkin lukea myös muita työntekijän suorituksia, kunhan ne ovat yhteydessä palvelussuhteeseen ja niille on mahdollista osoittaa ainakin jonkinlainen taloudellinen arvo. Koska ehdotettu säännös kiskonnasta työelämässä olisi aina jossain määrin päällekkäinen esimerkiksi rikoslain 36 luvun 6 §:ssä tarkoitetun kiskontasäännöksen kanssa, sovellettavan rikossäännöksen valinnassa olisi viime kädessä kyse tapauskohtaisesta tulkinnasta. Kyseisen arvioinnin keskiössä olisi se, voidaanko suoritusten (taloudellisen edun) katsoa olevan yhteydessä palvelussuhteeseen ja sen perusvastikkeisiin (eli työntekoon ja siitä suoritettavaan palkkaan tai muuhun vastikkeeseen).

Esimerkiksi palvelussuhteen saamiseksi maksettavalla niin kutsutulla kynnysrahalla voisi olla yhteys palvelussuhteeseen, mikäli se voidaan katsoa palkkaa (työpaikkaa) vastaan suoritetuksi vastikkeeksi. Kiskontaa työelämässä koskeva säännös voisi siten soveltua kynnysrahan (tai muunlaisten velkojen) perimistapaukseen, ellei asiassa olisi kyse ihmiskaupasta.

Palvelussuhteen yhteydessä hankittu taloudellinen etu voisi tällöin koostua esimerkiksi palkkaa vastaan tehdyn työn ja palkkaa (työpaikkaa) vastaan maksetun kynnyksrahan yhdistelmästä.

Vastikkeiden arviointiin vaikuttaisi vastaavasti myös esimerkiksi se, mikäli kynnyksrahaa tai muita maksuja perittäisiin suoraan palkasta tehtävin vähennyksin. Esimerkiksi vuokran tai velkojen vähentäminen työntekijän palkasta voitaisiin huomioida kokonaisarvioinnissa. Edellä todetusti arvioinnin keskiössä olisi se, voidaanko suoritusten (taloudellisen edun) katsoa olevan yhteydessä palvelussuhteeseen ja siihen liittyviin vastikkeisiin. Keskeistä rangaistavuuden alan kannalta olisi siis se, että hyväksikäytön keinoin hankittava tai edustettava taloudellinen etu on yhteydessä palvelussuhteeseen liittyvään oikeustoimikokonaisuuteen. Vastikkeiden arvioinnissa ratkaisevaa olisi toisin sanoen oikeustoimen tai oikeustoimikokonaisuuden tosiasiallinen sisältö ja luonne eikä ulkonainen muoto.

Myös esimerkiksi erilaiset ylityöt ja sunnuntaityöskentely voitaisiin huomioida epäsuhtaan arvioinnissa siten, että niitä vastaan tulisi suorittaa tavanomaiseen työhön verrattuna korotettua vastiketta siten kuin laissa tai sovellettavassa työehtosopimuksessa määrätään. Tällöin hyväksikäyttöön perustuva ylityölisien maksamatta jättäminen voisi muodostaa epäsuhtaan vastikkeiden välille.

Kokonaan palvelussuhteeseen liittymättömät vastikkeet jäisivät sen sijaan soveltamisalan ulkopuolelle. Esimerkiksi osapuolten välisestä työnantaja-työntekijä-suhteesta ei vielä sellaisenaan seuraisi se, että kyse olisi kiskonnasta työelämässä silloin, kun työnantaja ja työntekijä tekevät vaihdantaa palvelussuhteeseen liittymättömässä yhteydessä.

Vastikkeiden välisen epäsuhtaan selvyyttä arvioitaisiin rikoslain 36 luvun 6 §:ssä tarkoitettua kiskontaa vastaavalla tavalla. Yksittäisessä tapauksessa tulisi arvioitavaksi, onko suorituksen ja vastasuorituksen välillä selvä epäsuhte osapuolten olosuhteet huomioon ottaen (HE 66/1988 vp, s. 139).

Sille, minkä suuruista epäsuhtaa rangaistavuus edellyttää, ei voida antaa kiinteitä tai kaavamaisia kaikkiin tilanteisiin soveltuvia ohjeita. Työelämän konteksti ja alipalkkauksen yleisyys työperäisen hyväksikäytön toimintatapana johtaa vertaamaan selvän epäsuhtaan määritelmää esimerkiksi työnantajaa yleissitovuuden tai normaalisitovuuden kautta sitovan työehtosopimuksen mukaiseen palkkaan. Epäsuhtaan arviointi ei kuitenkaan kokonaisuudessaan tyhjene tähän. On esimerkiksi aloja ja työpaikkoja, joilla ei sovelleta mitään työehtosopimusta. Tällöin arvioinnissa voitaisiin huomioida esimerkiksi työsopimuslain 2 luvun 10 §:ssä tarkoitettu tavanomainen ja kohtuullinen palkka, joka työntekijälle on maksettava tarkemman määräyksen puuttuessa. Vertailukohtaa olisi tällaisessa tapauksessa ensi sijassa etsittävä samalla alalla samanlaista työtä tekeville työmarkkinoilla tyypillisesti maksettavasta ja kohtuullisena pidetystä palkasta.

Kussakin yksittäistapauksessa selvää epäsuhtaa olisi lisäksi arvioitava erikseen ottaen huomioon tapauksen kaikki olosuhteet. Epäsuhtaan arviointiin vaikuttaisivat siten myös hyväksikäytettävän ahdingon taikka muiden vastaavien tunnusmerkistötekijöiden laatu sekä tekijän ja uhrin tekemien suoritusten suuruus. Esimerkiksi hyväksikäytön vakavuus voisi toisin sanoen kompensoida tietyssä määrin sitä, ettei taloudellinen etu muodostu euromäärällisesti suureksi. Toisaalta vakavan hyväksikäytön tunnusmerkit viittaavat usein siihen, että kyse on vakavammasta rikoksesta, kuten törkeästä kiskonnasta työelämässä tai ihmiskaupasta. Tunnusmerkistön täyttymistä tulisi toisin sanoen arvioida eri tunnusmerkistötekijöiden muodostama kokonaisuus huomioiden.

Arvioitaessa taloudellisen edun ja vastikkeen välistä suhdetta olisi kiinnitettävä huomiota yhtäältä suoritusten markkina-arvoon. Ratkaisevaa olisi suoritusten taloudellinen arvo tekohetkellä eli käytännössä oikeustoimen tekohetkellä. Koska kyse olisi kuitenkin edellä todetun mukaisesti tapauskohtaisesta kokonaisarviointista, painoarvoa voitaisiin antaa tapauksen erityispiirteistä riippuen myös esimerkiksi asianomistajan taloudellisille tai muille henkilökohtaisille olosuhteille. Suoritusten välistä suhdetta olisi toisin sanoen arvioitava osapuolten olosuhteet huomioon ottaen (HE 66/1988 vp, s. 135, 139–140).

Tässä tarkoitettu teko voisi joissakin tapauksissa täyttää myös jonkin muun rikostunnusmerkistön kuin työelämässä tapahtuvan kiskonnin. Kunkin yksittäisen tilanteen mukaan samaan tekoon voisi periaatteessa soveltua myös esimerkiksi kiskonnin, petoksen tai työsyrynnän tunnusmerkistö. Tällaisissa tapauksissa sovelletaan yleisiä rikosten yhtymistä ja yksiköintiä koskevia lähtökohtia ja periaatteita. Kiskonta työelämässä eroaisi petos- ja työsyryntärikoksista tunnusmerkkiensä ja toisaalta kriminalisoinneilla suojeltavien oikeushyvien osalta. Samassa tekokokonaisuudessa voisi joissain tapauksissa toteutua sekä kiskonta työelämässä että petos tai työsyryntä.

Kiskontaa työelämässä koskevalla säännöksellä ei rajoitettaisi rikoslain 25 luvun 3 §:ssä tarkoitettua ihmiskaupan soveltamisalaa. Säännösten tunnusmerkkien välillä on päällekkäisyyttä, koska myös ihmiskauppasäännöksen keinoihin kuuluu muun muassa toisen riippuvaisen aseman hyväksikäyttäminen. Säännökset koskevat kuitenkin eri tekoja. Kiskontaa työelämässä koskeva säännös olisi työrikos, joka soveltuisi ennen kaikkea palkanmaksua ja työaikojen noudattamista koskevissa tapauksissa, joissa ei ole läsnä muita ihmiskaupan tunnusmerkkejä (kuten eri tekotavat ja teon tarkoitus). Tältä osin säännös vastaisi sitä, mitä kiskonnantapaisen työsyrynnän soveltamisesta on esitöissä todettu (HE 103/2014 vp). Vakavimmissa työperäisen hyväksikäytön tapauksissa tulee arvioitavaksi myös, onko tapaukseen sovellettava törkeää kiskontaa työelämässä koskevaa säännöstä. Arvioinnissa keskeistä olisi se, täyttääkö teko jonkin törkeää kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen kvalifiointiperusteista.

Kiskontaa työelämässä koskeva säännös on tunnusmerkeiltään lähes päällekkäinen rikoslain 36 luvun 6 §:ssä kriminalisoidun kiskonnin kanssa. Mikäli kumpikin tunnusmerkistö täyttyisi samassa tapauksessa, kiskonta työelämässä syrjäyttäisi erityissäännöksenä kiskonnin. Mikäli kyse ei olisi palvelussuhteen tunnusmerkit täyttävästä oikeussuhteesta vaan esimerkiksi yrittäjien välisestä vaihdannasta, hyväksikäytön rangaistavuutta voitaisiin arvioida rikoslain 36 luvun 6 §:ssä tarkoitettuna kiskontana.

Kiskonnasta työelämässä tuomittaisiin sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

3 b §. Törkeä kiskonta työelämässä. Kiskontaa työelämässä koskevat ankaroittamisperusteet (kvalifiointiperusteet) liittyisivät teolla tavoiteltuun hyötyyn, sillä aiheutettuun vahinkoon, tekotavan erityiseen paheksuttavuuteen ja rikoksen erityiseen suunnitelmallisuuteen. Jotta kiskonta työelämässä olisi törkeä, tulisi käsillä olla vähintään yksi pykälässä mainituista ankaroittamisperusteista. Säännöksen soveltaminen edellyttäisi lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Törkeä kiskonta työelämässä olisi erityissäännös suhteessa rikoslain 36 luvun 7 §:ssä tarkoitettuun törkeään kiskontaan. Ehdotetut ankaroittamisperusteet vastaisivat asiallisesti törkeän kiskonnin ankaroittamisperusteita. Koska kiskonta työelämässä rakentuisi pitkälti kiskonnin tunnusmerkistön pohjalta ollen näin kiskonnin eräänlainen erityistilanne, ankaroittamisperusteiden muotoilussa ja soveltamisessa on perusteltua pyrkiä soveltuvin osin

johdonmukaisuuteen. Yhteneväisten tunnusmerkkien tulkinnan tulisi yleisestikin olla säännösten välillä pitkälti samansisältöistä (HE 66/1988 vp, s. 140, 165; KKO 2015:52).

Ensimmäisenä ankaroittamisperusteena olisi se, että teolla tavoitellaan huomattavaa hyötyä. Ankaroittamisperuste olisi samansisältöinen kuin törkeää kiskontaa ja törkeää petosta koskevissa säännöksissä. Hyödyn huomattavuutta arvioitaisiin tässäkin objektiivisesta näkökulmasta. Riittävää olisi se, että huomattavaa hyötyä on tavoiteltu. Perusteen täyttyminen ei toisin sanoen edellyttäisi tosiasiallista hyödyn saamista (HE 66/1988 vp, s. 135, 140).

Pykälän 2 kohdan ankaroittamisperusteena olisi se, että kiskonnassa työelämässä aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa. Vahingon huomattavaa suuruutta olisi tässäkin arvioitava objektiivisesti. Huomattavan vahingon määrä on perusteltua asettaa lähtökohtaisesti samalle tasolle kuin kohdassa 1 tarkoitettu huomattavan taloudellisen hyödyn määrä. Vahingon erityinen tuntuvuus taas tulisi arvioitavaksi suhteessa uhrin omiin varallisuusoloihin (HE 66/1988 vp, s. 135, 140). Erityisen tuntuvuuden arviointi saa siten subjektiivisia piirteitä, sillä asianomistajan henkilökohtainen taloudellinen tilanne vaikuttaa siihen, voidaanko vahinkoa pitää erityisen tuntuvana.

Pykälän 3 kohtana olisi se, että rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa. Kyse on rikoksen tekotavan erityisestä paheksuttavuudesta. Häikäilemättömyys saattaisi ilmetä ehdotetussa 3 a §:ssä tarkoitetun hyväksi käyttämisen poikkeuksellisen räikeinä tapauksina. Myös tekijän häikäilemättömällä suhtautumisella rikoksen uhuriin olisi merkitystä rikoksen törkeyttä punnittaessa. Häikäilemättömästä heikkouden tai turvattoman tilan hyväksi käyttämisestä olisi kysymys esimerkiksi silloin, kun rikoksenteijä laskelmoivasti ja keinoista piittaamatta hyväksikäyttää uhria tavalla, jota vastaan hän tietää uhrin olevan erityisen puolustuskyvytön. Esimerkkeinä tässä kohdassa tarkoitetuista rikoksen uhreista voidaan mainita kielitaidottomat, alaikäiset ja vammaiset, jos he henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai turvattoman asemansa vuoksi ovat joutuneet häikäilemättömän kiskonnan kohteeksi. Huomattavaa on, ettei erityisen heikkouden tai turvattoman tilan tarvitsisi välttämättä koskea uhria eli palvelussuhteen vastapuolta itseään. Rikoksenteijä voisi toisin sanoen käyttää hyväkseen myös vastapuolelleen läheisen henkilön erityisiä olosuhteita (ks. HE 66/1988 vp, s. 100–101, 140).

Toisen erityisen heikkouden tai muun turvattoman tilan häikäilemätön hyväksikäyttäminen lähenee asiallisesti rikoslain 25 luvun 3 §:ssä säädetyn ihmiskaupan tunnusmerkkejä. Tältä osin törkeää kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen ja ihmiskauppasäännöksen välinen rajanveto edellyttäisi tapauksen olosuhteiden kokonaisvaltaista arviointia. Kiskontarikokset ovat ennen muuta taloudellisia, toisen varallisuuden ja omaisuuden suojaan kohdistuvia rikoksia. Jos esimerkiksi alipalkan maksaminen olisi mahdollista toisen erityistä heikkoutta tai turvatonta tilaa hyödyntämällä, mutta hyväksikäyttö ei ulottuisi palkanmaksun tai työaikojen noudattamista laajemmalle, tapausta arvioitaisiin lähtökohtaisesti törkeänä kiskontana työelämässä. Sen sijaan viitteet ihmiskaupan tekotapojen (esim. toisen ottaminen määräysvaltaan) ja tarkoituksen (kuten pakkotyöhön saattaminen) ilmenemisestä johtaisivat arvioimaan, tuleeko tapaukseen soveltaa ankarammin rangaistavaa ihmiskauppasäännöstä.

Pykälän 4 kohdan ankaroittamisperusteena olisi se, että rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Erityinen suunnitelmallisuus kattaisi muun muassa tapaukset, joissa on kyse kiskonnan ammattimaisesta tai tavanomaisesta harjoittamisesta. Myös menettelyn pitkää kestoä voitaisiin arvioida erityisen suunnitelmallisuuden näkökulmasta. Suunnitelmallisuus olisi kuitenkin myös edellä mainittua laajempi peruste, koska sellaista voi ilmetä myös ainutkertaisen kiskontatapauksen yhteydessä. Erityinen suunnitelmallisuus voisi ilmetä esimerkiksi rikoksen

huoolellisena valmisteluna ja sen ilmitulon välttämiseen tähtäävänä järjestelynä (HE 66/1988 vp, s. 140).

Tällaista voisi osoittaa tietyissä tapauksissa esimerkiksi se, että viranomaiselle toimitettuun työsopimukseen olisi kirjattu lain tai työnantajaa sitovan työehtosopimuksen mukaiset työsuhteen ehdot, mutta ne eivät tosiasiallisesti toteudu. On kuitenkin huomattava, että samassa yhteydessä voivat täytyä myös esimerkiksi rikoslain 33 luvussa tarkoitettut väärennysrikokset tai 47 luvun 2 §:n mukainen työaikasuojelurikos. Tapauskohtaisessa harkinnassa on siten sovellettava yleisiä rikosten yhtymistä ja yksiköintiä koskevia lähtökohtia ja periaatteita.

Jotta kiskonta työelämässä olisi törkeä, tulisi käsillä olla vähintään yksi pykälässä mainituista ankaroitamisperusteista. Säännöksen soveltaminen edellyttäisi lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Teon pitämistä kokonaisuutena arvostellen törkeänä puoltaisi esimerkiksi se, että tekoon soveltuu yhtäaikaaisesti useampi kuin yksi ankaroitamisperuste.

Törkeää kiskontaa työelämässä koskeva säännös on tunnusmerkeiltään lähes päällekkäinen rikoslain 36 luvun 7 §:ssä kriminalisoidun törkeän kiskonnin kanssa. Samoin kuin kiskonnasta työelämässä on edellä todettu, mikäli kumpikin tunnusmerkistö täyttyisi samassa tapauksessa, törkeä kiskonta työelämässä syrjäyttäisi erityissäännöksenä törkeän kiskonnin. Mikäli kyse ei olisi palvelussuhteen tunnusmerkit täyttävästä oikeussuhteesta vaan esimerkiksi yrittäjien välisestä vaihdannasta, hyväksikäytön rangaistavuutta voitaisiin arvioida rikoslain 36 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna törkeänä kiskontana.

Törkeää kiskontaa työelämässä koskeva säännös syrjäytyisi, jos tapaukseen olisi sovellettava rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaista ihmiskauppasäännöstä tai sen törkeää tekemuotoa (RL 25:3a). Rajanvetoa säännösten välillä arvioitaisiin yleisten sitä koskevien oppien mukaisesti samoin kuin tähän asti on tehty arvioitaessa rikoslain 36 luvun 7 §:n mukaisen törkeän kiskonnin ja ihmiskaupan välistä rajanvetoa. Nyt esitettävillä muutoksilla ei rajoitettaisi tai muullakaan tavoin muutettaisi ihmiskauppasäännösten soveltamisalaa.

Törkeästä kiskonnasta työelämässä tuomittaisiin vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

9 §. Oikeushenkilön rangaistusvastuu. Pykälää muutettaisiin siten, että siitä poistettaisiin viittaus kiskonnantapaiseen työsyrintään, kun laissa ei enää olisi kyseistä rikossäännöstä. Lisäksi pykälää ehdotetaan täydennettäväksi niin, että siinä mainittaisiin työturvallisuusrikoksen ohella myös kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä rikoksina, joihin sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Tarkemmin oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa, jossa säädetään esimerkiksi rangaistusvastuun edellytyksistä (2 §), rikosentekijän ja oikeushenkilön välisestä suhteesta (3 §) sekä yhteisösakon määrästä ja sen mittaamisperusteista (5 ja 6 §).

7.2 Laki liiketoimintakiellosta

3 §. Liiketoimintakiellon määrittämisen edellytykset. Pykälän 3 momentin 5 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi siten, että muutettavassa 5 kohdassa mainittaisiin rikoslain 47 luvun 3 a ja 3 b §:ssä rangaistavaksi säädetty rikokset eli kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä. Tämän muutoksen jälkeen liiketoimintakielloon voitaisiin määrätä liiketoimintakiellosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on liiketoiminnassa syylistynyt mainittuihin rikoksiin. Voimassa olevan rikoslain 47 luvun 3 a §:n muuttamisen myötä kiskonnantapainen työsyrintä poistuisi liiketoimintakiellon määrittämisen mahdollistavista edellytyksistä.

Liiketoimintakieltoon määräämisen edellytykset tulisivat tyhjentävästi ehdotettavasta säännöksestä. Pykälän 1 ja 2 momentissa mainittuihin seikkoihin ei siis tarvitsisi kiinnittää huomiota. Sen sijaan useat muut liiketoimintakiellosta annetun lain säännökset tulisivat sovellettaviksi myös näissä tapauksissa. Tämä koskee esimerkiksi liiketoimintakiellon henkilöpiiriä (2 §), liiketoimintakiellon sisältöä (4 §), liiketoimintakiellon kestoja (5 §), liiketoimintakiellon määräämistä (6 §) ja vireillepanoaikaa (8 §).

Syyllistyminen muutetussa 5 kohdassa mainittuihin kiskontaan työelämässä tai törkeään kiskontaan työelämässä tai osallisuuteen niihin tarkoittaisi sitä, että henkilö on jo tuomittu tai tullaan liiketoimintakiellon määräämisen yhteydessä tuomitsemaan mainituista rikoksista. Jos liiketoimintakielloa koskevaa asiaa poikkeuksellisesti käsitellään rikosasiasta erillisenä, kiellon määräämisen edellytyksenä ei olisi se, että rikosasiassa annettu tuomio on tullut lainvoimaiseksi tai pantavissa täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Henkilön ollessa vasta epäiltynä tai syytteessä liiketoimintakiello voitaisiin määrätä väliaikaisena 11 §:n 1 momentin nojalla. Osallisuudesta säädetään rikoslain 5 luvussa. Kaikki osallisuuden muodot kuuluisivat pykälän soveltamisalaan.

7.3 Pakkokeinolaki

10 luku Salaiset pakkokeinot

3 §. *Telekuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälän 2 momentin 13 kohdan mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa telekuuntelua rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä törkeästä petoksesta tai törkeästä kiskonnasta. Säännöstä muutettaisiin siten, että siinä viitattaisiin mainittujen rikosten lisäksi tässä esityksessä ehdotettuun uuteen rikossäännökseen nimeltään törkeä kiskonta työelämässä (RL 47:3b). Viittaavan säännöksen eli 2 momentin 13 kohdan soveltamisala laajenisi toisin sanoen kattamaan törkeän petoksen ja törkeän kiskonnasta lisäksi myös törkeän kiskonnasta työelämässä. Ilman kyseistä lisäystä rikosperustelistaan telekuuntelu jäisi pois rikoksen selvittämisen keinovalikoimasta sellaisissa tilanteissa, joissa se on nykyisin käytettävissä säännöksen mukaisesti törkeän kiskonnasta selvittämistä varten.

Esitutkintaviranomaiselle voitaisiin ehdotuksen johdosta antaa lupa kohdistaa telekuuntelua rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä kyseisestä rikoksesta. Edellytyksenä olisi pakkokeinolain 10 luvun 2 §:n mukaisesti, että telekuuntelun käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Lisäksi telekuuntelua saataisiin käyttää vain, jos sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys kyseisen rikoksen selvittämiseksi. Telekuuntelua käytettäessä olisi myös aina huomioitava erityisesti pakkokeinolain 1 luvun 2 ja 3 §:ssä tarkoitetut suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaatteet. Suhteellisuusperiaatteesta seuraa, että arvioitaessa pakkokeinon käyttöedellytyksiä on otettava huomioon se, mitä vakavuustasoa rikos konkreettisesti muodossa edustaa. Pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n mukaan telekuuntelusta päättää tuomioistuin.

Ehdotettu muutos tekisi törkeästä kiskonnasta työelämässä luvun 4 §:n 1 momentin nojalla myös telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen perusterikoksen ja 27 §:n 2 momentin nojalla myös peitetoiminnan perusterikoksen.

7.4 Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista

80 §. *Pakolliset poissulkemisperusteet.* Pykälässä säädetään tarjouskilpailun ulkopuolelle sulkemisen edellytyksistä. Pykälän 2 momentissa viitataan muun muassa kiskonnantapaiseen työsyRJintään. Säännöstä muutettaisiin kyseisen viittauksen osalta, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyRJintää koskevaa rikossäännöstä. Kiskonnantapaisen työsyRJinnän asemesta säännöksessä viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettuihin uusiin rikossäännöksiin kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä. Viittaavan säännöksen eli 2 momentin soveltamisala laajenisi toisin sanoen kattamaan kiskonnan työelämässä ja törkeän kiskonnan työelämässä.

Mainittu muutos olisi kuitenkin ensisijaisesti teknisluonteinen. Korvattavalla kiskonnantapaisella työsyRJinnällä on osin yhteneväinen soveltamisala uusiin lisättäviin rikosnimikkeisiin nähden, minkä ohella 2 momentissa mainitaan jo nykyisellään kattavasti rikoslain 47 luvun mukaisia työrikoksia. Poissulkemisperusteiden yhtenä tavoitteena on muun muassa varmistaa, että talouden toimijat noudattavat hankintasopimuksia toteuttaessaan sovellettavia sosiaali- ja työoikeudellisia velvoitteita, jotka on vahvistettu esimerkiksi kansallisessa lainsäädännössä tai työehtosopimuksissa (HE 108/2016 vp, s. 181).

7.5 Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista

84 §. *Pakolliset poissulkemisperusteet.* Pykälässä säädetään tarjouskilpailun ulkopuolelle sulkemisen edellytyksistä. Pykälän 2 momentissa viitataan muun muassa kiskonnantapaiseen työsyRJintään. Säännöstä muutettaisiin siten, että se ei enää viittaisi korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyRJintään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyRJintää koskevaa rikossäännöstä. Kiskonnantapaisen työsyRJinnän asemesta säännöksessä viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettuihin uusiin rikossäännöksiin kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä. Viittaavan säännöksen eli 2 momentin soveltamisala laajenisi toisin sanoen kattamaan kiskonnan työelämässä ja törkeän kiskonnan työelämässä.

Mainittu muutos olisi kuitenkin ensisijaisesti teknisluonteinen. Korvattavalla kiskonnantapaisella työsyRJinnällä on osin yhteneväinen soveltamisala uusiin lisättäviin rikosnimikkeisiin nähden, minkä ohella 2 momentissa mainitaan jo nykyisellään kattavasti rikoslain 47 luvun mukaisia työrikoksia. Poissulkemisperusteiden yhtenä tavoitteena on muun muassa varmistaa, että talouden toimijat noudattavat hankintasopimuksia toteuttaessaan sovellettavia sosiaali- ja työoikeudellisia velvoitteita, jotka on vahvistettu esimerkiksi kansallisessa lainsäädännössä tai työehtosopimuksissa (HE 108/2016 vp, s. 181, 272).

7.6 Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista

47 §. *Eräisiin rikoksiin syyllistyneiden ehdokkaiden ja tarjoajien sulkeminen tarjouskilpailusta.* Pykälässä säädetään tarjouskilpailun ulkopuolelle sulkemisen edellytyksistä. Pykälän 1 momentin 6 kohdassa viitataan kiskonnantapaiseen työsyRJintään. Säännöstä muutettaisiin siten, että se ei enää viittaisi korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyRJintään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyRJintää koskevaa rikossäännöstä. Kiskonnantapaisen työsyRJinnän asemesta säännöksessä viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettuihin uusiin rikossäännöksiin kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä. Viittaavan säännöksen eli 1 momentin 6 kohdan soveltamisala laajenisi toisin sanoen kattamaan kiskonnan työelämässä ja törkeän kiskonnan työelämässä.

Mainittu muutos olisi kuitenkin ensisijaisesti teknisluonteinen. Poissulkemisperusteiden säätämisen yhteydessä on katsottu, että kiskonnantapaisesta työsyryjintärikoksesta annettu vankeustuomio on osoitus siitä, että työnantaja on tietoisesti käyttänyt hyväkseen esimerkiksi ulkomaalaistaustaisen, kielitaidottoman työntekijän hädänalaista asemaa ja soveltanut häneen muista työntekijöistä poiketen huomattavasti heikompia työehtoja, mitä laki ja työehtosopimukset edellyttävät (HE 76/2011 vp, s. 92). Korvattavalla kiskonnantapaisella työsyryjinnällä on osin yhteneväinen soveltamisala uusiin lisättäviin rikosnimikkeisiin nähden, minkä ohella uusien rikossäännösten voidaan katsoa täyttävän edellä kuvatun poissulkemisperusteen taustalla olevat perusteet.

7.7 Rikosrekisterilaki

6 b §. Pykälässä säädetään rikosrekisteritietojen luovuttamisesta julkisiin hankintoihin liittyvien poissulkemisedellytysten selvittämiseksi ja tätä tarkoitusta varten annettavaan rikosrekisteriotteeseen merkittävistä rikosnimikkeistä. Pykälän 2 momentin 8 kohdan mukaan otteeseen merkitään tiedot lainvoimaisesta päätöksestä, jolla henkilö on tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:n nojalla työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:n nojalla työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:n nojalla työsyryjinnästä, 47 luvun 3 a §:n nojalla kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä, 47 luvun 5 §:n nojalla työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:n nojalla luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Säännöstä muutettaisiin ensinnäkin siten, että siitä poistettaisiin viittaus korvattavaksi ehdotettuun kiskonnantapaiseen työsyryjintään. Toiseksi pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että 2 momentin 8 kohdassa mainittaisiin tässä esityksessä ehdotetut uudet rikokset eli kiskonta työelämässä (RL 47:3a) ja törkeä kiskonta työelämässä (RL 47:3b). Muutokset olisivat teknisluonteisia ja 6 b §:n 1 momentissa mainittuihin hankintalakeihin tehtävien muutoksien edellyttämiä. Korvattavalla kiskonnantapaisella työsyryjinnällä on lisäksi osin yhteneväinen soveltamisala uusiin lisättäviin rikosnimikkeisiin nähden, minkä ohella 2 momentin 8 kohta kattaa jo nykyisellään kattavasti rikoslain 47 luvun mukaisia työrikoksia.

7.8 Palkkaturvalaki

5 a §. *Vakava työperäinen hyväksikäyttö.* Pykälässä säädetään eräistä palkkaturvan maksamiseen liittyvistä erityistilanteista. Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan lain 5 §:ssä säädetty määräaika ei estä palkkaturvan maksamista muun muassa silloin, jos työnantaja tai tämän edustaja on syylistynyt rikoslain 36 luvun 6 tai 7 §:ssä taikka 47 luvun 3 tai 3 a §:ssä säädettyyn rikokseen työntekijään nähden ja palkkaturvana haetaan rikostuomiolla maksettavaksi tuomittuja työsuhteesta johtuvia saatavia tai niihin perustuvaa rikosvahingonkorvausta.

Pykälän 1 momentin 1 kohdassa mainittu rikoslain 47 luvun 3 a § viittaa nykyisellään kiskonnantapaiseen työsyryjintään. Pykälään ehdotettaisiin lisättäväksi uusi viittaus rikoslain 47 luvun 3 b §:ään, jossa säädettäisiin törkeästä kiskonnasta työelämässä. Lisäyksen myötä palkkaturvalain 5 a §:n 1 momentin 1 kohdassa viitattaisiin toisin sanoen kiskonnantapaisen työsyryjinnan asemesta uusiin rikossäännöksiin eli kiskontaan työelämässä (RL 47:3a) ja törkeään kiskontaan työelämässä (RL 47:3b). Viittaavan säännöksen eli 1 momentin 1 kohdan soveltamisala laajenisi toisin sanoen kattamaan kiskonnan työelämässä ja törkeän kiskonnan työelämässä.

Mainittu muutos olisi kuitenkin ensisijaisesti teknisluonteinen. Korvattavalla kiskonnantapaisella työsyryjinnällä sekä rikoslain 36 luvun mukaisilla kiskontarikoksilla on jo nykyisellään pitkälti yhteneväinen soveltamisala uusiin lisättäviin rikosnimikkeisiin nähden.

Kun huomioidaan lisäksi se, että 5 a §:n tarkoituksena on turvata vakavan työperäisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneen työntekijän asemaa ja parantaa hänen mahdollisuuttaan saada työsuhtesaatavansa palkkaturvana (HE 173/2022 vp, s. 19), on johdonmukaista ja tarkoituksenmukaista lisätä kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä 1 momentin 1 kohdan soveltamisedellytysten joukkoon. Ilman kyseistä lisäystä kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä eivät mahdollistaisi palkkaturvan maksamista sellaisissa tilanteissa, joissa se on nykyisin käytettävissä säännöksen mukaisesti kiskonnan ja törkeän kiskonnan tapauksissa.

7.9 Laki työvoimapalveluiden järjestämisestä

58 §. *Työkokeiluun osallistuvan oikeusasema sekä vastuu työturvallisuudesta ja tietosuojasta.* Pykälän 4 momentissa säädetään muun muassa, että rangaistus syrjinnästä, työsyrynnästä, kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, työturvallisuusrikoksesta, henkilörekisteririkoksesta, tietomurrosta, salakatselusta, salakuuntelusta, viestintäsalaisuuden loukkauksesta, salassapitorikoksesta ja virkarikoksista säädetään rikoslaissa. Säännöksestä poistettaisiin viittaus kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kyseistä rikossäännöstä. Mainittu muutos olisi teknisluonteinen. Kun pykälässä tarkoitettussa työkokeilussa ei ole mahdollista suorittaa palkkavastiketta, kiskontaa työelämässä ei ehdoteta lisättäväksi informatiivisten viittausten listaan.

7.10 Yhdenvertaisuuslaki

3 §. *Suhde muuhun lainsäädäntöön.* Pykälän 2 momentin mukaan rangaistus syrjinnästä, työsyrynnästä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sekä törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan säädetään rikoslaissa. Säännöksestä poistettaisiin viittaus korvattavaksi ehdotettavaan kiskonnantapaiseen työsyryntään, kun laissa ei enää olisi kiskonnantapaista työsyryntää koskevaa rikossäännöstä. Muutos olisi teknisluonteinen.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että lait tulevat voimaan syksyllä 2026.

9 Suhde muihin esityksiin

9.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Eduskunnassa on vireillä hallituksen esitys eduskunnalle laiksi julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 2/2026 vp). Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi samoja lainkohtia kuin tällä esityksellä. Tällaisia ovat julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 80 §:n 2 momentti, vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 84 §:n 2 momentti sekä rikosrekisterilain 6 b §:n 2 momentin 8 kohta. Tämän esityksen eduskuntakäsittelyssä on otettava huomioon mainitut aikaisemmin tehdyt muutokset niiden tultua voimaan.

9.2 Suhde talousarvioesitykseen

Esityksellä ei ole vaikutuksia valtion talousarvioon.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Kiskonta työelämässä ja törkeä kiskonta työelämässä

Esitetyillä muutoksilla on tarkoitus suojata perus- ja ihmisoikeuksia sekä edistää niiden toteutumista. Näistä oikeuksista ja velvollisuuksista on perustuslain lisäksi säädetty useissa kansainvälisissä ja eurooppalaisissa Suomea velvoittavissa sääntelyinstrumenteissa. Niiden sisältöä on tarkasteltu edellä osiossa 2.3.

Perustuslaista rangaistussäännöksille seuraavat rajoitukset liittyvät ennen kaikkea perusoikeuksiin. Ne asettavat valtiosääntöiset rajat paitsi sille, mitä tekoja voidaan säätää rangaistavaksi, myös sille millaisia rangaistuksia rikoksiin voidaan liittää. Rangaistussäännösten tulee täyttää perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset edellytykset ja kulloisestakin perusoikeussäännöksestä mahdollisesti johtuvat erityiset edellytykset. Vaikka rangaistavaksi säädetty teko itsessään ei koskisi toimia, joihin perustuslaki nimenomaisesti oikeuttaa, merkitsee sakkorangaistus joka tapauksessa kajoamista tuomitun omaisuuteen ja vankeusrangaistus henkilökohtaiseen vapauteen. Kaiken kaikkiaan perustuslakivaliokunnan perusoikeuksien rajoittamisedellytyksiin palautuva käytäntö koskee rikoslainsäädäntöä yleisesti (ks. esim. PeVL 48/2017 vp s. 7–8, PeVL 15/2010 vp s. 4, PeVL 17/2006 vp s.2/II, PeVL 20/2002 vp s. 6/I, PeVL 23/1997 vp s. 2/–3/I.)

Ehdotettavat muutokset eivät sinänsä loisi täysin uudenlaista rikostyyppiä tai olennaisesti laajentaisi rangaistavuuden alaa. Uudet kriminalisoinnit vaikuttaisivat kuitenkin rangaistavuuden kynnystä alentavasti, joten ollakseen hyväksyttäviä niiden on täytettävä kriminalisointiperiaatteiden edellytykset. Todetusti kriminalisoinnit myös kajoavat aina perusoikeuksiin viimeistään rangaistuksen tasolla.

Kriminalisoinnille on ensinnäkin oltava painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (ks. esim. PeVL 23/1997 vp, PeVL 61/2014 vp ja PeVL 9/2016 vp). Tällaisesta perusteesta käytetään oikeushyvän käsitettä. Perustuslakivaliokunta on usein ottanut kantaa siihen, mitkä ovat hyväksyttäviä perusteita kriminalisoinneille. Esimerkiksi uhrin suojeleminen (ks. PeVL 6/2014 vp, s. 2) sekä tiettyjen muiden heikommassa asemassa olevien ryhmien suojeleminen (ks. PeVL 17/2006 vp, s. 3/I) ovat osaltaan muodostaneet hyväksyttäviä perusteita harkita kriminalisointia. Myös suhteellisuusvaatimuksen edellyttämä moitittavuutta ja rangaistusjärjestelmän kokonaisuutta koskeva tarkastelu merkitsee muun muassa eri oikeushyvien välistä vertailua. Mitä tärkeämmästä suojattavasta edusta on kyse ja mitä enemmän teko tai laiminlyönti sitä loukkaa, sitä ankarampi rangaistusuhka on perusteltu. Perusteen, jolla perusoikeutta rajoitetaan, tulee lisäksi olla perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Rikosoikeudellisessa sääntelyssä hyväksyttävänä rajoitusperusteena voi olla esimerkiksi pyrkimys suojata jonkin muun kuin rajoituksen kohteena oleva perusoikeuden toteutumista tai saavuttaa jokin muu sellainen päämäärä, joka on perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta objektiivisin perustein arvioituna normatiivisessa mielessä hyväksyttävä (PeVL 9/2016 vp ja PeVL 61/2014 vp s. 3/I).

Oikeushyvien kautta työperäistä hyväksikäyttöä on mahdollista hahmottaa useammasta näkökulmasta. Edellä osiossa 4.2 on käsitelty perus- ja ihmisoikeuksia, joita työperäinen hyväksikäyttö voi loukata. Nyt esitettävät kriminalisoinnit suojelisivat pääasiallisesti samoja oikeushyviä kuin rikoslain 36 luvussa säädetty kiskonnan ja törkeän kiskonnan kriminalisoinnit. Niillä suojeltaisiin erityisesti heikommassa sopimusasemassa olevia henkilöitä ja heidän varallisuuttaan kohtuuttomilta oikeustoimilta. Lisäksi kriminalisoinneilla suojattaisiin jokaisen oikeutta hankkia toimeentulo valitsemallaan työllä.

Perustuslain säännökset turvaavat siinä mainittuja oikeushyviä julkisen vallan toimenpiteiltä ja edellyttävät, että valtio lainsäädäntötoimin turvaa näitä oikeuksia muita ulkopuolisia loukkauksia vastaan (PeVL 26/2014 vp, s. 2). Myös perustuslain 22 §:ssä säädetään valtion velvollisuudesta perusoikeuksien turvaamiseksi. Sen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksistä on johdettavissa valtiolle positiivisia velvoitteita edellä mainittujen oikeuksien suojelemiseksi [Özgür Gündem v. Turkki (2000), Manole ym. v. Moldova (2009)]. Perustuslain 18 §:n 1 momentti sisältää lisäksi erityisen työelämään liittyvän velvollisuuden, jonka mukaan julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Uusien rikossäännösten säätäminen toteuttaisi siten valtion velvollisuutta lainsäädäntötoimin turvata muun muassa perustuslain 15 §:n ja 18 §:n toteutumista ja sille on siten hyväksyttävät perusteet. Esityksen tavoitteena on rikosten ehkäiseminen perustuslakivaliokunnan lausunnossa 9/2016 vp (s. 5) tarkoitetulla tavalla. Ehdotettu sääntely koskee työperäisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyä.

Uusien kriminalisointien voidaan ajatella jossain määrin rajoittavan sopimusvapautta, joten ehdotus on relevantti sopimusvapauden taustalla vaikuttavien perusoikeuksien, kuten elinkeinovapauden ja omaisuudensuojan kannalta. Ehdotusten myötä on mahdollista, että myös sopimusvapauden piiriin kuuluvia sopimusehtoja voisi päätyä viranomaistutkinnan tai jopa rikosprosessin kohteeksi. Rajoitukset ovat kuitenkin vähäisiä, koska kohtuuttomat oikeustoimet eivät kuulu sopimusvapauden piiriin. Lisäksi työoikeudellisesta työntekijän suojelun periaatteesta ja siihen liittyvästä pakottavasta lainsäädännöstä johtuu, että työelämän kontekstissa sopimusvapauden ala on tavallistakin rajatumpi. Lisäksi rangaistavuus edellyttäisi esimerkiksi asianomistajan riippuvaisen aseman hyväksikäyttämistä säännöksessä kuvatuin tavoin. Edellä mainitun mukaisesti kyse ei olisi myöskään rangaistavuuden alan laajentamisesta siinä mielessä, että tällaiset teot on jo nykyään määritelty rikoksiksi esimerkiksi rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaisena kiskontana. Ehdotuksen ei näin ollen katsota rajoittavan perusoikeuksilla ja -vapauksilla, kuten sopimus- ja elinkeinovapaudella sekä omaisuuden suojalla, suojattua alaa.

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään (esim. PeVL 29/2001 vp, s. 4, PeVL 5/2009 vp, s. 3) todennut, että rikoslakia ei tule käyttää symbolisessa tarkoituksessa. Symbolisten kriminalisointien tarkoituksena on lähinnä välittää jotain tiettyä viestiä enemmän kuin vaikuttaa konkreettisesti johonkin yhteiskunnalliseen ongelmaan. Kriminalisointi voi olla symbolinen esimerkiksi silloin, kun se on päällekkäinen toisen kriminalisoinnin kanssa ja siksi vailla omaa soveltamisalaa. Samankaltaisia tekoja koskevia yksityiskohtaisia säännöksiä olisi toisin sanoen pyrittävä välttämään. Erityistapauksia koskeva kriminalisointi on tämän näkökohdan mukaisesti usein tarpeeton, jos rikoslain soveltamisalaltaan yleisempi säännös sellaisenaan tai täydennettynä soveltuu tekoon, jonka erilliskriminalisointia harkitaan. Vaatimusta voidaan pitää yhtenä niin kutsutun sisäisen ultima ratio -periaatteen ilmentymänä.

Nyt ehdotettavat kiskontaa työelämässä ja törkeää kiskontaa työelämässä koskevat säännökset ovat lähes päällekkäiset kiskontaa ja törkeää kiskontaa koskevien yleissäännösten kanssa. Ehdotuksen taustalla olevan hallitusohjelmakirjauksen mukaan muutoksella korotetaan työelämässä tapahtuvan hyväksikäytön rangaistavuutta. Tarkoituksena on siis myös välittää viesti työelämässä tapahtuvan hyväksikäytön moitittavuudesta. Uusilla kriminalisoinneilla olisi kuitenkin myös itsenäistä soveltamisalaa suhteessa kiskonnan ja törkeän kiskonnan yleiskriminalisointeihin. Ne kattaisivat esimerkiksi nimenomaisesti tietämättömyyden hyväksikäyttämisen ja soveltuvat laajemmin palvelussuhteen yhteydessä tapahtuvaan hyväksikäyttöön. Ne kattaisivat pitkäkestoisen oikeustoimikokonaisuuteen liittyvän kiskonnan paremmin kuin kiskontaa ja törkeää kiskontaa koskevat yleiskriminalisoinnit, joiden on oikeustieteessä katsottu soveltuvan ennen kaikkea yksittäisiin, pistemäisiin tekoihin.

Ehdotettavien säännösten voidaan näin ollen katsoa toteuttavan rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämää täsmällisyyttä soveltamisalaltaan yleisiä kriminalisointeja paremmin, minkä lisäksi niiden tueksi voidaan esittää oikeustilan selkiyttämiseen liittyviä perusteita (esim. LaVM 16/2022 vp). Edellä ja jäljempänä esitettävien perustein niiden ei voida katsoa olevan ultima ratio -periaatteen vastaisia.

Rikosoikeudellisen ultima ratio -periaatteen mukaan kriminalisointeja pitäisi käyttää vasta viimesijaisena keinona yhteiskunnallisiin ongelmiin puuttumiseksi, kun lievemmat keinot eivät ole riittäviä. Työperäinen hyväksikäyttö on viime vuosien aikana jatkuvasti laajentunut ongelma, johon puuttumiseksi tarvitaan monenlaisia keinoja. Nyt esitettävät muutokset ovat osa laajempaa työperäisen hyväksikäytön vastaista työtä, jota on pitkään tehty eri hallinnonaloilla, sekä uutta työperäisen hyväksikäytön vastaista toimintaohjelmaa, ja niiden tarkoituksena on ennen kaikkea selkeyttää hyväksikäytön rangaistavuutta ja helpottaa siihen puuttumista.

Ultima ratio -periaate liittyy myös rikosoikeuden sisäiseen johdonmukaisuuteen ja perusoikeuksien yleisiin rajoitusperusteisiin lukeutuvaan oikeasuhtaisuuden vaatimukseen (ks. PeVM 25/1994 vp). Ehdotetuissa rikoslain muutoksissa on asiallisesti ennen muuta kyse rangaistusten ankaroitamisesta ja sääntelyn selkiyttämisestä. Ehdotettavat muutokset eivät sinänsä loisi uutta rikostyyppiä tai olennaisesti laajentaisi rangaistavuuden alaa. Perustusvaliokunnan mukaan perustuslaista ei ole johdettavissa tiukkoja rajoja rangaistusten ankaroitamiselle (PeVL 9/2016 vp, s. 6). Rangaistusten ja niiden ankaruuden osalta merkityksellinen on ennen kaikkea oikeasuhtaisuutta koskeva vaatimus. Tämä suhteellisuusvaatimus edellyttää ensinnäkin sen arvioimista, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin rangaistussäännöksellä. Kyseinen arviointi on toteutettu edellä osiossa 5.1.

Myös rangaistuksen ankaruus on yhteydessä suhteellisuusvaatimukseen (ks. esim. PeVL 20/2002 vp s. 6/I, PeVL 23/1997 vp s. 2/II). Rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen ja muiden rikosten rangaistusasteikkoihin, minkä lisäksi rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää oikeasuhtaisuuden vaatimukset (PeVL 9/2016 vp s. 2, PeVL 56/2014 vp s. 2–3, PeVL 16/2013 vp s. 2/I, PeVL 23/1997 vp s. 2/II). Nyt esitettävän kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen rangaistusasteikko olisi sama kuin kiskonnantapaisen työsyrynnän ja kiskonnan yleiskriminalisoinnin rangaistusasteikko, mikä on suhteellisuusperiaatteen mukaista. Myös törkeää kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen rangaistusasteikko vastaa törkeän kiskonnan yleiskriminalisoinnin rangaistusasteikkoa. Lisäksi asteikko on matalampi verrattuna vakavamman ihmiskaupparikoksen rangaistusasteikkoon. Nämä mainitut seikat huomioon ottaen ehdotettujen säännösten voidaan katsoa olevan suhteellisuusvaatimuksen mukaisia.

Perustuslain 8 §:ssä ja rikoslain 3 luvun 1 §:ssä säädetään laillisuusperiaatteesta, jonka keskeisin sisältö on, että ketään ei voida tuomita rangaistukseen teosta, jota ei ole tekohetkellä nimenomaisesti säädetty rangaistavaksi. Esityksen kannalta huomiota on erityisesti kiinnitettävä laillisuusperiaatteen sisältämään täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimukseen. Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen käytännössä laillisuusperiaatteelle on annettu käytännössä vastaava ydinsisältö, jossa on korostettu rikossääntelyn ennustettavuutta eli sitä, että säännöksen sanamuodon perusteella voidaan ennakoida, mikä on rangaistavaa (ks. esim. PeVL 20/2022 vp, 11 kohta, PeVL 12/2021 vp, 57 kohta, PeVL 20/2018 vp, s. 2, PeVL 10/2016 vp, PeVL 56/2014 vp, s. 2/I ja PeVL 6/2014 vp, s. 3/I).

Nyt ehdotetun kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen tunnusmerkistö täyttyy, jos muuten rikoksen tunnusmerkit täyttävällä teolla on edustettu itselle tai toiselle etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen. Selvän epäsuhtauden määritelmä ei ole täysin tarkkarajainen, vaan sen toteaminen edellyttää tapauskohtaista arviota, mitä on käsitelty tarkemmin osiossa 7.1. Selvän epäsuhtauden käsite on kuitenkin jo nykyisessä rikoslaisissa käytössä oleva, vakiintuneeksi katsottava oikeudellinen käsite, minkä lisäksi kokonaisuutena teko edellyttää useiden muidenkin työperäiselle hyväksikäytölle ominaisten tunnusmerkkien täyttymistä, joten säännöksen sanamuodon perusteella olisi kohtuullisesti ennakoitavissa, millainen toiminta voisi tulla arvioitavaksi kiskontana työelämässä. Myös säädösperusteluissa viitataan tältä osin suuntaa antavana lähtökohtana muussa rikoslainsäädännössä vakiintuneisiin käsitteisiin. Soveltuvien osin määritelmien tulkinnassa voitaisiin myös hyödyntää samoja oikeuslähteitä. Sanottu pätee myös muun muassa palvelussuhteen, työnantajan ja tämän edustajan sekä erilaisten hyväksikäyttötapojen käsitteisiin. Ehdotettu säännös on näin ollen johdonmukainen muun lainsäädännön kanssa. Mainituin perustein säännöksen voidaan katsoa toteuttavan laillisuusperiaatteen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukset.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Myös oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä kysymyksiä tulee tarkastella yleisten kriminalisointiperiaatteiden näkökulmista. Rangaistusvastuun aineellisen alan laajentamista koskevan arvioinnin lähtökohtana on rangaistusjärjestelmän käytön viimesijaisuus (ultima ratio -periaate). Yhteisösakon tiettyyn rikostyyppiin ulottamisen yleisenä edellytyksenä on pidetty sitä, että kyse on lähtökohtaisesti verraten vakavasta ja suunnitelmallisesta rikollisuudesta, jonka suhteen yksilövastuuta ei voida pitää riittävänä (HE 95/1993 vp; HE 258/2016 vp, s. 9–11).

Kiskonta työelämässä on taloudelliseen etuun tähtäävää toimintaa, mille tyypillistä on teon tekeminen oikeushenkilön piirissä, merkittävien taloudellisten intressien mahdollinen kytkytyminen rikokseen sekä rikoksen perustuminen usein etujen ja haittojen punnintaan. Yhteisösakko on erityisen perusteltu rangaistus sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Tässä ehdotettavien rikosten voidaan katsoa monesti osoittavan siinä määrin etukäteistä organisointia ja verraten merkittävää suunnitelmallisuutta, että yhteisövastuun säätämistä tällaisten tekojen osalta voidaan pitää perusteltuna.

Rikoslain 47 luvun mukaisista työrikoksista oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu tällä hetkellä työturvallisuusrikokseen ja kiskonnantapaiseen työsyryntään. Koska viimeksi mainittua koskevaa rikossäännöstä ehdotetaan tällä esityksellä korvattavaksi, on johdonmukaista, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ulottuisi sen korvaavaan rikostyyppiin. Ehdotettavat rikokset olisivat lisäksi rangaistusasteikkonsa perusteella rikoslain 47 luvun vakavimpia rikoksia. Törkeä kiskonta työelämässä mahdollistaisi enintään neljän vuoden vankeusrangaistuksen, jota voidaan pitää suhteellisen ankarana seuraamuksena myös rikoslain yleisellä tasolla. Ehdotettujen rikossäännösten voi täten katsoa täyttävän oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen yhteydessä asetetun (HE 95/1993 vp) kriteerin, jonka mukaan yhteisösakkoa tulisi käyttää suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena. Yhteisösakkoon voidaan lisäksi tuomita useista enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksen mahdollistavista teoista, ja jopa näitä lievemmistä rikoksista, joten ehdotusta voidaan pitää oikeasuhtaisena myös rikoslain kokonaisuuden kannalta.

Yhteisösakko on yhteisöön kohdistuva varallisuusrangaistus. Työntekijöihin ja työelämään kohdistuvat rikokset liittyvät yleensä tavalla tai toisella elinkeinotoimintaan. Ehdotus sivuaa näin ollen omaisuuden suojaa sekä oikeutta työhön ja elinkeinonvapautta, joskin ehdotettu

sääntely koskee nimenomaan oikeushenkilöiden vastuuta. Ehdotetulla lailla puututtaisiin mainittuihin oikeuksiin vain vähäisessä määrin, minkä lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan työelämässä on edellä todetuin perustein tarpeellista ja oikeasuhtaista.

Rikosoikeudellista vastuuta ja seuraamuksia koskevat säännökset tulee laatia laillisuusperiaatteen edellyttämien tavoin tarkkarajaisiksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöönottoon tietyn rikostyyppin yhteydessä ei yleensä liity rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sisältyvän tarkkarajaisuussäännön näkökulmasta ongelmia, sillä vastuun liittäminen tiettyyn rikostyyppiin tapahtuu säätämällä rikoslain erityiseen osaan otettavassa säännöksessä rikoslain 9 luvun säännösten soveltuminen kyseiseen rikostyyppiin. Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan työelämässä toteutettaisiin ehdotuksen mukaan tavanomaisella tavalla täydentämällä rikoslain 47 luvun 9 §:ää näitä rikoksia koskevilla maininnoilla, mikä täyttää laillisuusperiaatteen vaatimukset.

Liiketoimintakiello

Edellä todetusti perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset edellyttävät muun muassa sitä, että rajoituksen perusteena oleva syy on painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, että rajoitus on välttämätön hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja että perusoikeuden suojaama oikeushyvä ja rajoituksen kohteena oleva intressi ovat keskenään oikeassa suhteessa.

Liiketoimintakiellon käyttämisellä rajoitetaan ennen kaikkea perustuslain 18 §:ssä säädettyä elinkeinovapautta. Nyt ei kuitenkaan olisi kysymys uudentyyppisestä elinkeinovapautta rajoittavan toimenpiteen säätämisestä. Liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin on jo aikaisemmin otettu erikseen maininnat esimerkiksi kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja ihmiskaupparikoksista, joihin syyllistyminen liiketoiminnassa oikeuttaa sellaisenaan liiketoimintakiellon määräämiseen. Momenttia koskevia lainsäädäntömuutoksia ei ole pidetty elinkeinovapauden suojaamisen kannalta ongelmallisina (HE 103/2014 vp, HE 282/2010 vp ja HE 122/2011 vp).

Ehdotettavien rikossäännösten lisääminen liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n 3 momenttiin ei olisi merkittävä laajennus liiketoimintakiellon käyttöalaan, koska niiden kohdalla liiketoimintakiello voitaisiin joka tapauksessa määrätä pykälän 1 momentissa säädetyn edellytyksin. Työntekijöiden oikeuksien suojaamista merkittäviltä loukkauksilta ei myöskään voida pitää vähäisempänä suojattavana intressinä kuin niitä, joihin liiketoimintakielloa nykyisin 1 §:n mukaan pääsääntöisesti käytetään. Kyseisen 1 §:n mukaan liiketoimintakiello voidaan määrätä sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi sekä liiketoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitämiseksi. Nyt ehdotettavat rikossäännökset ulottuisivat lisäksi myös kiskonnantapaista työsyryntää huomattavasti moitittavampaan ja vahingollisempaan rikolliseen menettelyyn.

Perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaan on lisäksi huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Muutenkin asian arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota liiketoimintakiellosta annetun lain säännösten sisältöön, jolla on merkitystä kiellon tuntuvuuden ja elinkeinovapauden käyttämiseen ulottuvien vaikutuksien kannalta. Liiketoimintakiellon määrää lain 6 §:n mukaan tuomioistuim, jonka päätös on harkinnanvarainen ja joka voi liiketoimintakiellon määrätessään 4 §:n 3 momentin nojalla rajata kiellon ulottuvuutta tapauskohtaisesti. Liiketoimintakiello on aina määräaikaan, lain 5 §:n mukaan kestoltaan vähintään kolmen ja enintään seitsemän vuoden mittainen. Lain 15 §:n mukaan tuomioistuim

voi liiketoimintakieltoon määrätyn hakemuksesta kumota kiellon kokonaan tai osittain, jos kiellon kumoaminen on perusteltua muuttuneiden olosuhteiden tai muun erityisen syyn takia.

Tässä mainitut seikat huomioiden myös liiketoimintakieltoon liittyvän ehdotuksen voidaan katsoa olevan suhteellisuusvaatimuksen mukainen. Rajoituksille voidaan samaten katsoa olevan hyväksyttävät perusteet sekä painava yhteiskunnallinen tarve.

Pakkokeinolaki

Salaisia pakkokeinoja koskevaan pakkokeinolain 10 lukuun ehdotetaan perusoikeusrajoitusten kannalta merkityksellistä muutosta. Esityksessä ehdotetaan, että telekuuntelun käyttöedellytyksiä koskevaan pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n 2 momentin perusterikoslistan 13 kohtaan lisättäisiin törkeä kiskonta työelämässä. Samalla kyseisestä rikoksesta tulisi pakkokeinolain 10 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla myös telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen perusterikos ja 27 §:n 2 momentin nojalla myös peitetoiminnan perusterikos.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suoja on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa. Perustuslain 10 §:n 2 momentin mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä ja 4 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten tutkinnassa.

Telekuunteluvaltuuden laajentaminen koskemaan tietyissä tilanteissa muun muassa törkeimpiä talousrikoksia on katsottu perustelluksi erityisesti ammattimaisen ja järjestäytyneen talousrikollisuuden selvittämiseen liittyvillä seikoilla. Mitä suurempaa hyötyä talousrikoksella on tavoiteltu, sitä suurempi on yhteiskunnallinen intressi selvittää se, ja mitä suunnitelmallisemmin talousrikos tehdään, sitä vaikeampi se on selvittää perinteisin keinoin (PeVL 36/2002 vp, s. 4–5).

Ehdotetun rikosnimikkeen lisäämiselle telekuuntelun perusterikosten piiriin on perusoikeusjärjestelmän edellyttämät hyväksyttävät perusteet. Kyse olisi verrattain vakavasta rikoksesta, jonka rangaistusasteikko olisi vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Ehdotettu rangaistusasteikko rinnastuisi 2 momentin 13 kohdassa viitattuihin törkeään petokseen ja törkeään kiskontaan. Kyse on rikosnimikkeistä, joilla suojataan edellä esitettyyn tapaan useita perusoikeuksia ja joihin liittyy erityisesti niiden vakavuus huomioiden tärkeä yhteiskunnallinen selvittämisintressi. Kyseisen pakkokeinon lisääminen keinovalikoimaan on erityisen tärkeää esimerkiksi reaaliaikaisten tapausten selvittämiseksi ja yleisesti epäiltyjen rikosten paljastamiseksi. Keino on toisin sanoen erityisen merkityksellinen rikosten ilmitulon tehostamiseksi.

Perusoikeuksien, kuten omaisuuden suojan ja työvoiman suojelun, turvaaminen puoltaa telekuuntelun mahdollisuuden laajentamista törkeään kiskontaan työelämässä myös siksi, että ehdotetulla rikossäännöksellä on osin yhteneväinen soveltamisala törkeän kiskonnin kanssa. Mikäli törkeää kiskontaa työelämässä ei lisättäisi perusterikosten listaan, telekuuntelu jäisi pois rikoksen selvittämisen keinovalikoimasta sellaisissa tilanteissa, joissa se on nykyisin käytettävissä säännöksen mukaisesti törkeän kiskonnin selvittämistä varten. On syytä huolehtia siitä, että vastaavien rikosten tutkinnassa on jatkossakin käytettävissä vastaavat pakkokeinot.

Ehdotuksella on siten perusoikeuksien suojaamiseen palautuvat perusteet, ja sen voidaan katsoa olevan suhteellisuusvaatimuksen mukainen.

Perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaan on lisäksi huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Perusoikeuteen puuttumisen merkityksen kannalta on huomattava se, että rikoksen oleminen telekuuntelun käyttöön oikeuttava rikos, ei automaattisesti johda siihen, että telekuuntelua saadaan käyttää kunkin epäiltävän peruserikoksen selvittämisessä. Huomiota voidaan kiinnittää siihen, että edellytyksenä olisi pakkokeinolain 10 luvun 2 §:n mukaisesti, että telekuuntelun käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Lisäksi telekuuntelua saataisiin käyttää vain, jos sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys kyseisen rikoksen selvittämiseksi. Telekuuntelua käytettäessä olisi myös aina huomioitava erityisesti pakkokeinolain 1 luvun 2 ja 3 §:ssä tarkoitetut suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaatteet. Suhteellisuusperiaatteesta seuraa, että arvioitaessa pakkokeinon käyttöedellytyksiä on otettava huomioon se, mitä vakavuustasoa rikos konkreettisesti muodossa edustaa. On lisäksi huomattava, että telekuuntelusta päättää aina tuomioistuin. Mainituilla seikoilla on merkitystä myös yleisen suhteellisuusvaatimuksen toteutumisen arvioinnissa.

Tässä mainitut seikat huomioiden myös telekuunteluun liittyvän ehdotuksen voidaan katsoa olevan suhteellisuusvaatimuksen mukainen. Ehdotukselle voidaan samaten katsoa olevan hyväksyttävät perusteet sekä painava yhteiskunnallinen tarve. Perusoikeuteen kohdistuva rajoitus perustuisi laissa olevaan tarkkarajaiseen ja täsmälliseen säännökseen. Telekuuntelun peruserikosten laajentamista törkeään kiskontaan työelämässä ei siten kokonaisuutena arvioiden voida pitää perusoikeusnäkökulmasta ongelmallisena.

Edellä todetun nojalla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

rikoslain 11 ja 47 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 11 luvun 11 § sekä 47 luvun 3 a ja 9 §, sellaisina kuin ne ovat, 11 luvun 11 § laissa 885/2009, 47 luvun 3 a § laissa 302/2004 ja 47 luvun 9 § laissa 1177/2014, sekä
lisätään 47 lukuun uusi 3 b § seuraavasti:

11 luku

Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan

11 §

Syrjintä

Joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisönpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä

1) ei palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla,
2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka
3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan
rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava työsyrintänä, *syrjinnästä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

47 luku

Työrikoksista

3 a §

Kiskonta työelämässä

Työnantaja tai tämän edustaja, joka käyttämällä hyväksi työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä palvelussuhteen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen, on tuomittava *kiskonnasta työelämässä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

3 b §

Törkeä kiskonta työelämässä

Jos kiskonnassa työelämässä

- 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä,
 - 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa,
 - 3) rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa tai
 - 4) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti
- ja kiskonta työelämässä on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava *törkeästä kiskonnasta työelämässä* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen, kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan työelämässä sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 3 §:n 3 momentin 5 kohta,
sellaisena kuin se on laissa 1179/2014, seuraavasti:

3 §

Liiketoimintakiellon määräämisen edellytykset

Lisäksi liiketoimintakieltoon voidaan määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on
liiketoiminnassa syyllistynyt:

5) rikoslain 47 luvun 3 a tai 3 b §:ssä rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:n 2 momentin 13 kohta, sellaisena kuin se on laissa 515/2025, seuraavasti:

10 luku

Salaiset pakkokeinot

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa telekuuntelua rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä:

13) törkeästä petoksesta, törkeästä kiskonnasta tai törkeästä kiskonnasta työelämässä;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 80 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016) 80 §:n 2 momentti seuraavasti:

80 §

Pakolliset poissulkemisperusteet

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitettua työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitettua työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitettua työsyryjinnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettua kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 3 b §:ssä tarkoitettua törkeästä kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitettua työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitettua luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki

vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 84 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1398/2016) 84 §:n 2 momentti seuraavasti:

84 §

Pakolliset poissulkemisperusteet

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitettusta työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitettusta työaikasuojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitettusta työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettusta kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 3 b §:ssä tarkoitettusta törkeästä kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitettusta työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitettusta luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain 47 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain (1531/2011) 47 §:n 1 momentin 6 kohta seuraavasti:

47 §

Eräisiin rikoksiin syylistyneiden ehdokkaiden ja tarjoajien sulkeminen tarjouskilpailusta

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokas tai tarjoaja taikka sen johtohenkilö tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu jostakin seuraavasta rikoksesta:

6) rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukainen kiskonta työelämässä tai 47 luvun 3 b §:n mukainen törkeä kiskonta työelämässä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

rikosrekisterilain 6 b §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 6 b §:n 2 momentin 8 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1399/2016, seuraavasti:

6 b §

Otteeseen merkitään tiedot lainvoimaisesta päätöksestä, jolla henkilö on tuomittu:

8) rikoslain 47 luvun 1 §:n nojalla työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:n nojalla työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:n nojalla työsyryjinnästä, 47 luvun 3 a §:n nojalla kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 3 b §:n nojalla törkeästä kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 5 §:n nojalla työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:n nojalla luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8.

Laki

palkkaturvalain 5 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan palkkaturvalain (866/1998) 5 a §:n 1 momentin 1 kohta, sellaisena kuin se on laissa 896/2022, seuraavasti:

5 a §

Vakava työperäinen hyväksikäyttö

Edellä 5 §:ssä säädetty määräaika ei estä palkkaturvan maksamista, jos:

1) työnantaja tai tämän edustaja on syyllistynyt rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä, 36 luvun 6 tai 7 §:ssä taikka 47 luvun 3, 3 a tai 3 b §:ssä säädettyyn rikokseen työntekijään nähden ja palkkaturvana haetaan rikostuomiolla maksettavaksi tuomittuja työsuhteesta johtuvia saatavia tai niihin perustuvaa rikosvahingonkorvausta; tai

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

Laki

työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 58 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 58 §:n 4 momentti seuraavasti:

58 §

Työkokeiluun osallistuvan oikeusasema sekä vastuu työturvallisuudesta ja tietosuojasta

Rangaistus työturvallisuusrikkomuksesta säädetään työturvallisuuslain 63 §:ssä. Rangaistus työaika-rikkomuksesta säädetään työaikalain 44 §:ssä. Rangaistus yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain rikkomisesta säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain 24 §:ssä. Rangaistus syrjinnästä, työsyrynnästä, työturvallisuusrikoksesta, henkilökisteririkoksesta, tietomurrosta, salakatselusta, salakuuntelusta, viestintäsalaisuuden loukkauksesta, salassapitorikoksesta ja virkarikoksista säädetään rikoslaissa (39/1889).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

Laki

yhdenvertaisuuslain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 3 §:n 2 momentti seuraavasti:

3 §

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Rangaistus syrjinnästä, työsyryjinnästä, kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan säädetään rikoslaissa (39/1889).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 12.3.2026

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

rikoslain 11 ja 47 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 11 luvun 11 § sekä 47 luvun 3 a ja 9 §, sellaisina kuin ne ovat, 11 luvun 11 § laissa 885/2009, 47 luvun 3 a § laissa 302/2004 ja 47 luvun 9 § laissa 1177/2014, sekä

lisätään 47 lukuun uusi 3 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

11 luku

11 luku

**Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä
vastaan**

**Sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä
vastaan**

11 §

11 §

Syrjintä

Syrjintä

Joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisönpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä

1) ei palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla,

2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka

3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan

rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava työsyRJintänä tai kiskonnantapaisena

Joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisönpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä

1) ei palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla,

2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka

3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan

rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava

Voimassa oleva laki

Ehdotus

työsyryjintänä, syrjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

työsyryjintänä, syrjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

47 luku

47 luku

Työrikoksista

Työrikoksista

3 a §

3 a §

Kiskonnantapainen työsyryjintä

Kiskonta työelämässä

Jos työsyryjinnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

*Työnantaja tai tämän edustaja, joka käyttämällä hyväksi työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä palvelussuhteen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen, on tuomittava **kiskonnasta työelämässä** sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.*

(uusi)

3 b §

Törkeä kiskonta työelämässä

Jos kiskonnassa työelämässä

- 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä,
 - 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa,
 - 3) rikoksenteijä käyttää häikäilemättömästi hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa tai
 - 4) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti
- ja kiskonta työelämässä on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava *törkeästä kiskonnasta työelämässä* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

9 §

9 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Työturvallisuusrikokseen ja kiskonnantapaiseen työsyryjintään sovelletaan,

Työturvallisuusrikokseen, kiskontaan työelämässä ja törkeään kiskontaan

Voimassa oleva laki

mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Ehdotus

työelämässä sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 3 §:n 3 momentin 5 kohta,
sellaisena kuin se on laissa 1179/2014, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

*Liiketoimintakiellon määräämisen
edellytykset*

Lisäksi liiketoimintakieltoon voidaan
määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on
liiketoiminnassa syyllistynyt:

5) rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä
rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

3 §

*Liiketoimintakiellon määräämisen
edellytykset*

Lisäksi liiketoimintakieltoon voidaan
määrätä 2 §:ssä tarkoitettu henkilö, jos hän on
liiketoiminnassa syyllistynyt:

5) rikoslain 47 luvun 3 a *tai* 3 b §:ssä
rangaistavaksi säädettyyn rikokseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

pakkokeinolain 10 luvun 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:n 2 momentin 13 kohta, sellaisena kuin se on laissa 515/2025, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

10 luku

10 luku

Salaiset pakkokeinot

Salaiset pakkokeinot

3 §

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa telekuuntelua rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä:

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa telekuuntelua rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä:

13) törkeästä petoksesta tai törkeästä kiskonnasta;

13) törkeästä petoksesta, törkeästä kiskonnasta tai törkeästä kiskonnasta työelämässä;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 80 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016) 80 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

80 §

80 §

Pakolliset poissulkemisperusteet

Pakolliset poissulkemisperusteet

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitettusta työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitettusta työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitettusta työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettusta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitettusta työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitettusta luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitettusta työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitettusta työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitettusta työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitettusta kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 3 b §:ssä tarkoitettusta törkeästä kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitettusta työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitettusta luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki

vesi- ja energihuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 84 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vesi- ja energihuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1398/2016) 84 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

84 §

84 §

Pakolliset poissulkemisperusteet

Pakolliset poissulkemisperusteet

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitetusta työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitetusta työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitetusta kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitetusta työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitetusta luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokkaan tai tarjoajan hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu rikoslain 47 luvun 1 §:ssä tarkoitetusta työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta työaika-suojelurikoksesta, 47 luvun 3 §:ssä tarkoitetusta työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:ssä tarkoitetusta kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 3 b §:ssä tarkoitetusta törkeästä kiskonnasta työelämässä, 47 luvun 5 §:ssä tarkoitetusta työntekijöiden järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:ssä tarkoitetusta luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain 47 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista annetun lain (1531/2011) 47 §:n 1 momentin 6 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

47 §

*Eräisiin rikoksiin syyllistyneiden
ehdokkaiden ja tarjoajien sulkeminen
tarjouskilpailusta*

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokas tai tarjoaja taikka sen johtohenkilö tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu jostakin seuraavasta rikoksesta:

6) rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukainen kiskonnantapainen työsyryntä.

47 §

*Eräisiin rikoksiin syyllistyneiden
ehdokkaiden ja tarjoajien sulkeminen
tarjouskilpailusta*

Hankintayksikön on päätöksellään suljettava ehdokas tai tarjoaja tarjouskilpailun ulkopuolelle, jos hankintayksikön tiedossa on, että ehdokas tai tarjoaja taikka sen johtohenkilö tai edustus-, päätös- tai valvontavaltaa käyttävä henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu jostakin seuraavasta rikoksesta:

6) rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukainen kiskonta työelämässä tai 47 luvun 3 b §:n mukainen törkeä kiskonta työelämässä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

rikosrekisterilain 6 b §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosrekisterilain (770/1993) 6 b §:n 2 momentin 8 kohta, sellaisena kuin se on
laissa 1399/2016, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 b §

6 b §

Otteeseen merkitään tiedot lainvoimaisesta
päätyöstä, jolla henkilö on tuomittu:

8) rikoslain 47 luvun 1 §:n nojalla
työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:n
nojalla työaikasuojelurikoksesta, 47 luvun 3
§:n nojalla työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:n
nojalla *kiskonnantapaisesta työsyrynnästä*,
47 luvun 5 §:n nojalla työntekijöiden
järjestäytymisvapauden loukkaamisesta tai 47
luvun 6 a §:n nojalla luvattoman ulkomaisen
työvoiman käytöstä.

Otteeseen merkitään tiedot lainvoimaisesta
päätyöstä, jolla henkilö on tuomittu:

8) rikoslain 47 luvun 1 §:n nojalla
työturvallisuusrikoksesta, 47 luvun 2 §:n
nojalla työaikasuojelurikoksesta, 47 luvun 3
§:n nojalla työsyrynnästä, 47 luvun 3 a §:n
nojalla *kiskonnasta työelämässä*, 47 luvun 3 b
§:n nojalla *törkeästä kiskonnasta*
työelämässä, 47 luvun 5 §:n nojalla
työntekijöiden järjestäytymisvapauden
loukkaamisesta tai 47 luvun 6 a §:n nojalla
luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8.

Laki

palkkaturvalain 5 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan palkkaturvalain (866/1998) 5 a §:n 1 momentin 1 kohta, sellaisena kuin se on laissa 896/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 a §

5 a §

Vakava työperäinen hyväksikäyttö

Vakava työperäinen hyväksikäyttö

Edellä 5 §:ssä säädetty määräaika ei estä palkkaturvan maksamista, jos:

1) työnantaja tai tämän edustaja on syyllistynyt rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä, 36 luvun 6 tai 7 §:ssä taikka 47 luvun 3 tai 3 a §:ssä säädettyyn rikokseen työntekijään nähden ja palkkaturvana haetaan rikostuomiolla maksettavaksi tuomittuja työsuhteesta johtuvia saatavia tai niihin perustuvaa rikosvahingonkorvausta; tai

Edellä 5 §:ssä säädetty määräaika ei estä palkkaturvan maksamista, jos:

1) työnantaja tai tämän edustaja on syyllistynyt rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä, 36 luvun 6 tai 7 §:ssä taikka 47 luvun 3, 3 a tai 3 b §:ssä säädettyyn rikokseen työntekijään nähden ja palkkaturvana haetaan rikostuomiolla maksettavaksi tuomittuja työsuhteesta johtuvia saatavia tai niihin perustuvaa rikosvahingonkorvausta; tai

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

Laki

työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 58 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain (380/2023) 58 §:n 4 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

58 §

58 §

*Työkokeiluun osallistuvan oikeusasema sekä
vastuu työturvallisuudesta ja tietosuojasta*

*Työkokeiluun osallistuvan oikeusasema sekä
vastuu työturvallisuudesta ja tietosuojasta*

Rangaistus työturvallisuusrikkomuksesta säädetään työturvallisuuslain 63 §:ssä. Rangaistus työaika rikkomuksesta säädetään työaikalain 44 §:ssä. Rangaistus yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain rikkomisesta säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain 24 §:ssä. Rangaistus syrjinnästä, työsyrynnästä, kiskonnantapaisesta, työturvallisuusrikoksesta, henkilökisteririkoksesta, tietomurrosta, salakatselusta, salakuuntelusta, viestintäsalaisuuden loukkauksesta, salassapitorikoksesta ja virkarikoksista säädetään rikoslaissa (39/1889).

Rangaistus työturvallisuusrikkomuksesta säädetään työturvallisuuslain 63 §:ssä. Rangaistus työaika rikkomuksesta säädetään työaikalain 44 §:ssä. Rangaistus yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain rikkomisesta säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain 24 §:ssä. Rangaistus syrjinnästä, työsyrynnästä, työturvallisuusrikoksesta, henkilökisteririkoksesta, tietomurrosta, salakatselusta, salakuuntelusta, viestintäsalaisuuden loukkauksesta, salassapitorikoksesta ja virkarikoksista säädetään rikoslaissa (39/1889).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

Laki

yhdenvertaisuuslain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 3 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Rangaistus syrjinnästä, työsyryjinnästä ja
kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä,
kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sekä
törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää
vastaan säädetään rikoslaissa (39/1889).

Rangaistus syrjinnästä, työsyryjinnästä,
kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja
törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää
vastaan säädetään rikoslaissa (39/1889).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
